

**MİLLİ ŞEF DÖNEMİNDE
DEVLET-KÖYLÜ ve MÜLKİYET İLİŞKİLERİ
(1938-1950)**

Yüksek Lisans Yeterlik Tezi

Seyit DEMİR

ESKİŞEHİR 2019

**MİLLİ ŞEF DÖNEMİNDE
DEVLET-KÖYLÜ ve MÜLKİYET İLİŞKİLERİ
(1938-1950)**

Seyit DEMİR

**YÜKSEK LİSANS YETERLİK TEZİ
TARİH Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Kemal Yakut**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temmuz 2019**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Seyit DEMİR'in "Milli Şef Döneminde Devlet-Köylü ve Mülkiyet İlişkileri (1938-1950)" başlıklı tezi **08 Ağustos 2019** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **Tarih** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Kemal YAKUT

Üye : Prof.Dr.Ayla EFE

Üye : Dr.Öğr.Üyesi Cezmi KARASU

Prof.Dr.Bülent GÜNŞOY
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

MİLLİ ŞEF DÖNEMİNDE DEVLET-KÖYLÜ ve MÜLKİYET İLİŞKİLERİ

(1938-1950)

Seyit DEMİR

Tarih Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2018

Danışman: Prof. Dr. Kemal Yakut

MİLLİ ŞEF DÖNEMİNDE DEVLET, KÖYLÜ ve MÜLKİYET İLİŞKİLERİ

(1938-1950)

Atatürk'ün vefatı ile iktidara gelen İsmet İnönü ile başlayan Milli Şef Dönemi, Türk demokrasi tarihinde kendine has özellikleri olan bir dönem olarak bilinmektedir. Atatürk ilke ve inkılapları temelinde belirlenen yol haritasının takip edildiği bu dönem, aynı zamanda bir demokrasi serüvenidir. İkinci Dünya Savaşı sırasında ittifak dışı kalan Türkiye, tarafsızlık politikasını benimsemiştir. Bu dönemde, ülke ve dünya siyasetini olağanüstü durumlar belirlemiştir. Milli Şef yönetimindeki Türkiye'nin de bazı zorunlu politikalar izlemesine sebep olmuştur. Hem Atatürk dönemi inkılaplarını ilerletmek ve kökleşmesini sağlamak hem de savaşın yükünü halka yansıtmamak politikası, Milli Şef politikasının birçok alanda çökmesine sebep olmuştur. Savaş ekonomisini hafifletmek amacı ile uygulanan vergilendirme politikası devletin nakit ihtiyacını çözerken halkın da sefaletle sürüklenmesine sebep olmuştur. Ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik dinamiklerinin bizzat devlet müdahalesi ile normalize edilmeye çalışıldığı bu dönem, otoriter bir yönetim anlayışının takip edilmesine neden olmuştur. Toprak mülkiyeti ve ekonomik reform politikalarının izlenmesi yoluyla yakalanmaya çalışılan refah, Milli Şef'in kendi sonunu hazırlayacak bazı yeni gelişmelere de kapı aralamıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Atatürk döneminde köy ve köylülere yönelik uygulanan ekonomik politikalar incelenmiştir. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümleri ise daha çok, bu dönem hükümetleri politikaları ekseninde izlenen köy, köylü ve mülkiyet politikaları incelenmiştir. Çok partili siyasal yaşama geçişle beraber son bulan bu dönem, geride, demokratik yaşam anlayışı ile bağdaşmayan bir yönetim anlayışı bırakmıştır.

Anahtar Sözcükler: Milli Şef, Türkiye Cumhuriyeti, Toprak, Tarım, Mülkiyet.

ABSTRACT

**STATE, PEASANT and PROPERTY RELATIONS IN THE PERIOD OF
NATIONAL CHIEF**

Seyit DEMİR

History Anniversary

Anadolu University, Institute of Social Sciences, July 2018

Supervisor: Prof. Dr. Kemal Yakut

**STATE, PEASANT and PROPERTY RELATIONS IN THE PERIOD OF
NATIONAL CHIEF**

The National Chief Period, which began with İsmet İnönü, who came to power with the death of Atatürk, is known as a period with unique characteristics in Turkish history of democracy. This period in which the road map determined on the basis of Atatürk's principles and revolutions is followed also an adventure of democracy. Turkey remains outside the alliance during the Second World War. Turkey has adopted a policy of neutrality. During this period, extraordinary situations determined the politics of the country and the world. Turkey also some mandatory policies has led to the monitoring of the management of National Chief. The policy of advancing and rooting the reforms of the Atatürk period and not failing to support the burden of war on the people has caused the National Chief policy to collapse in many areas. The taxation policy implemented in order to alleviate the war economy caused the public to drift into misery while solving the cash needs of the state. This period in which the political, social and economic dynamics of the country was attempted to be normalized by the state intervention itself, led to an authoritarian approach to governance. The prosperity that was sought through landown leadership and economic reform policies has opened the door to some new developments that will prepare the National Chief or it soon end. In the first part of the study, economic policies applied to villages and peasants in Atatürk period were examined. In the second and third parts of the study, the policies of villages, peasants and property which are followed in the direction of the policies of the governments of this period are examined. This period, which ended with the transition

to multi-party political life, left behind a conception of government incompatible with the understanding of democratic life.

Keywords: National Chief, Turkey, soil, agriculture, property.

ÖNSÖZ

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olması ile beraber Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığını devraldıktan sonra Milli Şef ve CHP'nin değişmez genel başkanlığı unvanlarını almıştır. Devam eden süreçte kendi siyasi mühendislik kadrosunu inşa faaliyetlerine girişmiştir. Bu kadrolara getirilen kişiler aynı zamanda İnönü'nün politikalarının da mahiyetini ortaya koyar nitelikte olmuştur. Bu çalışmada iç ve dış politikadaki faktörler ekseninde gelişen olayların toplumsal yansımalarını ortaya koymaya çalıştım. Özellikle dünya siyasetinde ve İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmak gibi zor bir politika izleyen Türkiye, bu politikanın içindeki yansımalarını bütün yönleri ile hissetmiştir. Bu dönem gelişmelerini bütün yönleriyle ortaya koymak elbette ki dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerini çözümlenmek ile mümkün olacaktır.

Araştırmanın çözümlenme evresi, dönem olaylarını doğru ya da yanlış olarak değerlendirmekten ziyade, bu olaylara objektif bir bakış açısı yaratmak amacı gütmektedir. Bu sebeple de dönem içi gelişmeler, dönemi en iyi çözümlen birinci el kaynaklar baz alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

İnönü döneminin iç siyasi ve politik yapısını tam anlamıyla çözebilmek, konunun mahiyeti açısından pek mümkün değildir. Araştırma, bu sebeple dönemin kültürel ve politik dinamiklerini belli başlı gelişmeler ışığında açıklamak amacı gütmektedir. Araştırma aynı zamanda, Milli Şef Dönemi Türkiye'sinin sosyal-kültürel-ekonomik yapısını da değerlendirme noktasında önem arz etmektedir. Araştırma konum geniş bir literatüre sahip olduğundan elimden geldiğince tez çalışmaya sığdırmaya çalıştım.

Araştırmam sırasında Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan, TBMM Zabıt Ceridelerinden, Resmi Gazete, Cumhuriyet Gazetesi, Vakit Gazetesi, Vatan Gazetesi, Zafer Gazetesi, Akşam Gazetesi, Yeni Sabah Gazetesi gibi başlıca kaynaklardan yararlanmak sureti ile Milli Şef Dönemi siyasasını ortaya koymaya çalıştım.

Çalışmam sırasında bana kazandırmış olduğu vizyonu ve göstermiş olduğu anlayıştan ötürü tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Kemal Yakut'a Őükranlarımı sunarım. Ayrıca, çalışmanın her evresinde gerek desteği gerekse fikirleri ile yardımını esirgemeyen arkadaşım Mustafa Yaşar Özoylumlu'ya teşekkür ederim.

Eskişehir – 2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Bu tezin hazırlanmasında Akademik kurallara riayet ettiğimi, özgün bir çalışma olduğunu ve yapılan tez çalışmasının bilimsel etik ilke ve kurallara uygun olduğunu, çalışma kapsamında teze ait olmayan veriler için kaynak gösterildiğini ve kaynaklar dizininde belirtildiğini, Yüksek Öğretim Kurulu tarafından kullanılmak üzere önerilen ve Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan İntihal Programı ile tarandığını ve benzerlik oranının çıkmadığını beyan ederim. Aykırı bir durum ortaya çıktığı takdirde tüm hukuki sonuçlara razı olduğumu taahhüt ederim.

Seyit DEMİR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ATATÜRK DÖNEMİNDE KÖY, KÖYLÜLER VE MÜLKİYET ALANINDAKİ GELİŞMELER

1.1. Hükümet Programlarında Köy ve Köylüler.....	7
1.1.1. Köy Kanunu Taslağı.....	13
1.1.2. Köy Kanunu.....	17
1.1.3. Meclisteki Tartışmalar Işığında Köy Kanunu.....	25
1.1.4. Kanunun Uygulanışı.....	25
1.2. Toprak Mülkiyetindeki Değişimler.....	26
1.2.1. Ekili Alanların Mülkiyeti.....	34
1.2.2. Toprak ve Toprak Mülkiyetinin El Değiştirmesi.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİLLİ ŞEF DÖNEMİNDE KÖY, KÖYLÜLER VE MÜLKİYET ALANINDAKİ GELİŞMELER (1938-1950)

2.1. Milli Şefin İktidara Gelişi ve Dönem Siyaseti.....	43
2.2. Milli Şef Dönemi Köy ve Köylüler Politikası.....	45
2.3. Milli Şef Dönemi Köy, Köylüler ve Mülkiyet Alanındaki Yasal Düzenlemeler.....	47
2.3.1. Milli Korunma Kanunu.....	50

2.3.2.Köy Enstitüleri Kanunu.....	59
2.3.3.Varlık Vergisi Kanunu.....	65
2.3.4. Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu.....	73
2.4. Milli Şef Dönemi Basınında Köy, Köylüler ve Mülkiyet.....	78
2.5. T.B.M.M.'nde Köy, Köylüler ve Mülkiyet Tartışmaları.....	85
2.6. Halkevleri, Halkodaları ve Köylüler.....	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.ÇİFTÇİYİ TOPRAKLANDIRMA KANUNU

3.1. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na Giden Süreç.....	100
3.2. Kanun Tasarısı ve Meclis Tartışmaları.....	107
3.3. Kanunun Kabulü ve Uygulanması.....	115

SONUÇ.....

125

KAYNAKÇA.....129

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo: 1.1.5. Köy Kanunu tatbik edilen vilayetler ve köy sayıları.....	35
Tablo: 1.2.1: Türkiye’de 1937 yılında bölgelere göre küçük işletmelerin yapısı (dönüm).....	37
Tablo: 1.2.1: Türkiye’de 1938 Yılında 5000 dönümden fazla araziye sahip işletmelerin bulunduğu iller.....	38
Tablo: 2.3.1: Belli başlı tüketim ürünlerinin 1938 yılı ortalama fiyatları ile 1943 yılı ortalama fiyatları.....	50
Tablo: 2.3.3: İstanbul’daki vergi mükelleflerinin kökenlerine göre dağılımı.....	70
Tablo: 2.6: Açılan kurumların yıllara göre dağılımı.....	96
Tablo: 3.1: Toprak dağılımının ailelere göre dağılımı.....	102
Tablo: 3.3: İşledikleri arazi sayısına göre çiftçi ailelerinin dağılımı.....	127

KISALTMALAR DİZİNİ

A.g.k	: Adı geçen kaynak
A.g.e	: Adı geçen eser
Bkz	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
D	: Devre
Der	: Derleyen
Ed	: Editör
Haz	: Hazırlayan
Klas	: Klasör
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TBMMTD	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
İ	: İçtima
S	: Sayfa
Vd	: Ve diğerleri
Yay	: Yayınlayan
Der	: Derleyen
Ed	: Editör
H	: Hicri
Haz	: Hazırlayan
Klas	: Klasör
Nu	: Numara
İ	: İçtima
S	: Sayfa
Vd	: Ve diğerleri
Yay	: Yayınlayan

Giriş

Çalışma kapsamında 1938-1950 yılları arasında sürdürülen köy, köylüler, toprak ve mülkiyet politikaları incelenmiştir. Milli Mücadelenin başarı ile sonuçlanması, yeni bir toplumun ve devletin inşası problemlerini beraberinde getirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı başında gerekli finansman kaynaklarını sağlamak amacıyla uygulamış olduğu dış borçlanma politikası, savaş sonuna gelindiğinde yeni Türk Devleti'nin yükünü arttırmıştır. Zaten kısıtlı olan insan ve finansman kaynağının üstüne böylesi bir yükün gelmesi, uygulanılması düşünülen politikaların da geniş bir zaman dilimine yayılmasına sebep olmuştur. Bu sebeple, Cumhuriyetin ilanı ile beraber toplumun yeniden inşasına yönelik herşeyin devletten beklendiği bir dönem başlamıştır. Atatürk'ün bizzat mühendisliğini üstlendiği ekonomik ve politik felsefe, Hükümetin bu dönem politikalarının ana hatlarını oluşturmuştur.

Bu dönemde siyasal bağımsızlık, ekonomik bağımsızlık temelinde ele alınmıştır. Siyasal anlamdaki bağımsızlığın ekonomik bağımsızlık şartına bağlanması, hükümetin de ilk olarak bu anlamda politikalar üretmesine sebep olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren benimsenen liberal ekonomi görüşü, düzenlenen İzmir İktisat Kongresi ile desteklenmeye çalışılmış, hükümet, tarım kesimi üzerindeki vergileri hafifletmeye çalışmıştır.¹Bu politikalar kapsamında, ülkenin ekonomik anlamda geri kalmışlığının nedenleri araştırılmış, bunların giderilmesi amacıyla da çözüm stratejileri geliştirilmeye çalışılmış, kişilerin toprak üzerindeki mülkiyetleri güçlendirilmeye çalışılmıştır.²

İlk olarak belirlenen çözüm stratejisi kapsamında Hükümet, yerli üretimi arttırmak, dışa bağımlılığı azaltmak ve bankalar aracılığı ile ulusal kalkınmayı gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Hükümetin, kalkınmak anlamında sermayedarları, kendine ortak etme çabaları 1929 ekonomik buhran ile sekteye uğramış, kalkınmanın bütün yükü devletin omuzlarına yüklenmiştir.³

1930 yılına gelindiğinde ekonomik anlamda bazı köklü değişiklikler gözlemlemek mümkündür. Bu dönemde ilk olarak kalkınmanın kanuni temelleri atılmıştır. Hükümet, ekonomik bağımsızlık ve ilerleme anlamında izleyeceği politikanın yön haritasını belirlemiş, bu politikayı, kanunlar aracılığı ile sağlamlaştırmıştır. Bu dönemde, Merkez

¹Ş. Pamuk, Z. Toprak, (1988), *Türkiye'de tarımsal yapılar (1923-2000)*, Ankara: Yurt Yayınları, s. 14.

²C.Çalguner, (1970) *Arazi mülkiyet rejimi ve Türkiye'deki durum*, Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, s. 41.

Bankası ve Sümerbank kurularak ekonomide devletçilik ilkesi esasları uygulanmıştır. Gerek ülke kaynaklarının yetersiz oluşu gerekse sermayeyi elinde bulunduran kesimin yatırım anlamındaki güvensizliği, bizzat devlet yatırımları ile sanayileşmeyi zorunlu kılmıştır.

İzlenen bu politika ile ilk etapta, yurdun belirli bölgelerinde üretim tesisleri açılmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı kapsamında yürütülen bu politika, kamu kesiminin öncülüğünü yapmış olduğu bir kalkınma programıdır. Bu dönemde vücuda getirilen kamu kuruluşları, devletçilik ilkesinin esaslarına göre yönetilmişlerdir. Hükümetin, dönem şartları incelendiğinde, başarı yakalamış olduğu Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı,⁴ İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlanmasına da ön ayak olmuştur. Tarım sektörünün geliştirilerek tarımsal üretimin arttırılmak istenmesi, bu dönemin bir diğer problemini ve politikasını oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nden alınan dağınık toprak düzeni ve geri kalmış üretim teknikleri, modern bir temele oturtulmaya çalışılmıştır.

Kişilerin toprak üzerindeki mülkiyetlerini güçlendirici yasal bazı düzenlemelerin ardından Hükümet, topraksız ya da az topraklı köylülerin üretime dahil edilmesi gerekliliğini hissetmiştir. Bu anlamda 1923 yılından 1934 yılına kadar olan süreçte, 20.000 çiftçi ailesine 73.000 hektar arazi dağıtılmış, bu ailelerin üretime dahi edilmesi sağlanmıştır.⁵ Tarım sektörü üzerinde, modernleştirme çalışmaları kapsamında, Aşar Vergisi kaldırılarak çiftçi, üretim anlamında desteklenmiştir. Mevcut bir sanayi altyapısından yoksun olan Türkiye, ülke nüfusunun büyük bir kısmının tarımsal üretim yapan kesimden oluşması sebebiyle, doğal olarak tarımsal üretim temelli bir sanayi inşa etme politikası gütmüştür.

Cumhuriyetin ilanı ile başlayan toprak ve ekonomi politikası, Cumhuriyet Hükümeti'nin kısmi de olsa, kendinden sonraki dönemlere sürdürülebilir olarak bıraktığı bazı politikaların felsefe edildiği bir dönem olarak adından söz ettirmiştir. Özellikle, kişilerin mülkiyet haklarının güçlendirilmesi ve modern üretim teknikleri ile tanıştırılması, tarımın ve diğer bazı ekonomik faaliyetlerin yeni bir temelde ele alınmasına olanak sağlamıştır.

³Ö. Özçelik, G. Tuncer, Atatürk dönemi ekonomi politikaları, (2007), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 9, No: 1, ss. 253-266, s. 262.

⁴Z. Hatipoğlu, M. Aysan, (1982), *Türkiye ekonomisinde 1994 bunalımı*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş. S. 18.

⁵Y. S. Tezel, (1994), *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi: 1923-1950*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 376.

Atatürk'ün vefatı ile iktidara gelen İsmet İnönü, Atatürk'ün başlatmış olduğu modernleşme hareketlerinin bu dönemdeki savunucusu ve koruyucusu olmuştur. Milli Şef Döneminde Devlet, Köylü ve Mülkiyet İlişkileri olan çalışmanın ana kısmını oluşturan bu dönem, ekonomik, mülki ve sosyal politikaların incelendiği bir dönemdir. Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950'de iktidara gelişi ile birlikte son bulan bu dönem aynı zamanda, Türk demokrasi tarihinde adından sıkça söz ettiren bir dönem olmuştur.

Atatürk'ün vefatının ardından Cumhurbaşkanlığına seçilen İsmet İnönü ve bu dönem politikaları, çalışmanın ikinci ve ana kısmını oluşturmaktadır. CHP'nin değişmez genel başkanı ve Milli Şef ünvanlarını kendinde toplayan İsmet İnönü, Atatürk dönemi ile karşılaştırıldığında daha otoriter bir yönetim anlayışının tercih edildiğini gösterir. Atatürk döneminde temelleri atılan Devletçilik esaslı ilerleme politikası, bu dönemde İsmet İnönü tarafından yürütülmeye çalışılmıştır. İktidarının ilk yıllarında İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Hükümet politikalarının da mahiyetini belirlemiştir. Bu dönem politikası, gelişmekten ziyade, savaş dışı konumu ve mevcut düzeni korumak esasına dayanmaktadır.

Dünya genelinde birçok köklü değişiklik ve yıkıma yol açan ve ne zaman biteceği kestirilemeyen savaş sebebiyle Hükümet, iç piyasada bazı zorunlu tedbirler almak zorunda kalmıştır. Çalışan nüfusun önemli bir kısmının askere alınması ve bu ordunun beslenmesizorunluluğu hem halkın hem de hükümetin sıkıntılı bir süreç geçirmesine sebep olmuştur. Savaşa hazır bir ordunun ihtiyaçları ve savaş ekonomisinin desteklenmesi amacıyla alınan vergiler, özellikle tarımsal kesim üzerinde yıkıcı etkilere yol açmıştır. Atatürk döneminde bazı politikalar ile modern bir kimliğe kavuşturulmaya çalışılan tarım sistemi ve köylüler, bu dönemde, bahsi edilen gelişmelerin etkisiyle, tersi yönde gelişmelere maruz kalmıştır.

1940 Milli Korunma Kanunu⁶ve 1942 Varlık Vergisi Kanunu,⁷ bu dönemde ve devam eden süreçte adından sıkça söz edilen vergiler olmuşlardır. Toplumun büyük kesiminin İsmet İnönü ve yönetimine tavrı almasına sebep olan Varlık Vergisi, bir defaya mahsus olarak alınmış ve devletin döviz rezervini kısmen de olsa arttırmıştır. Devam eden süreçte Aşar Vergisi'nin benzeri bir vergi olarak nitelendirilen Toprak Mahsülleri Vergisi Kanunu çıkartılmış, üretim yapan kişilerden %8-12 oranında vergiler alınmıştır. Uygulanan bu vergilendirmeler ile devletin mali sıkıntıları giderilmiş

⁶İ. Tekeli, S. İlkin, (1988), Devletçilik dönemi tarım politikaları, *Türkiye'de tarımsal yapılar 1923-2000*, Ankara: Yurt Yayınları, s. 49.

olsa da halk, Milli Şef yönetimine karşı tavrı almıştır.⁸Hem tarafsızlık konumunu sürdürmek hem de baş gösteren ekonomik sıkıntılar ile mücadele etmek zorunda kalan bu dönem yönetimi, bazı politikaları zorunlu olarak uygulamıştır.

Atatürk Döneminde, toplumun temelden başlamak sureti ile modernleştirilmesini amaçlayan politikalar, bu dönemde, kısmen de olsa devam ettirilmeye çalışılmıştır. Okur yazarlığın artırılması ve Cumhuriyet ilkelerine bağlı vatandaş yetiştirmeye yönelik açılan Köy Enstitüleri, Milli Şef döneminin en önemli politikasıdır. Toplumda okur yazar oranını arttırmak ve Cumhuriyet ilke ve esaslarına bağlı vatandaş modelini oluşturmak anlamında önemli bir yere sahip olan bu enstitüler, Milli Şef döneminin en önemli atılımı olarak gösterilebilir. Ülkenin yetişmiş eleman eksikliği meselesini büyük oranda çözüme kavuşturan bu enstitüler, daha sonraki dönemlerin aydınlatılması anlamında da önem arz etmişlerdir.

Bu dönemin eğitim politikaları elbette ki Köy Enstitüleri ile sınırlı kalmamıştır. CHP'nin Üçüncü Büyük Kongresi ile alınan kararlar kapsamında kurulması kararlaştırılan Halkevleri, eğitim anlamında atılan bir diğer önemli adım olmuştur.⁹ Düzenlenen kongreler ile mahiyetleri ve işleyişleri belirlenen bu kurumlar, Köy Enstitüleri kadar olmasa da toplumun okur yazarlık oranının artmasında önemli bir yere sahip olmuşlardır.

Çalışmanın üçüncü ve son kısmını oluşturan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ise, Cumhuriyet Hükümetleri politikaları arasında çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel gelişimi incelendiğinde, topraksızlık meselesinin önemli bir sorun olduğu hemen anlaşılmaktadır. Osmanlı'dan devralınan karmaşık mülkiyet ilişkilerine dayanan toprak sistemi, Cumhuriyetin ilk yıllarında belli başlı kanunlar ile düzeltilmeye çalışılmışsa da köklü bir değişimi sağlayamamıştır. Tarımsal üretime dayalı gelişmenin önünü tıkayan topraksızlık meselesi, çalışmalar sonucunda Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu adı altında kanunlaştırılma imkanı bulmuştur. Hem topraksız ya da az toprağa sahip çiftçilere toprak dağıtmak sureti ile tarımsal üretimi arttırmak, hem de toplum içerisinde büyük miktarlarda toprakları ellerinde bulunduran ve siyasi

⁷B.Lewis, (1984), *Modern Türkiye'nin doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, s. 296.

⁸F.Ahmad, (1995), *Modern Türkiye'nin oluşumu*, İstanbul: Sarmal Yayınları, s. 144.

⁹A. Çeçen, (1990), Atatürk'ün kültür kurumu halkevleri, Ankara: Gündoğan Yayınları, s. 110.

bir oluşum halini alan toprak ağalarının gücünü kırmak amacı ile kabul edilen kanun, kabul edilme sürecinde büyük tartışmalara ve ayrışmalara yol açmıştır.¹⁰

Çalışmanın birinci bölümü, Atatürk Döneminde köy, köylüler ve mülkiyet alanındaki gelişmelerden oluşmaktadır. Milli Mücadelenin başarı ile sonuçlanmasının ardından yeni bir toplumun ve devlet dinamiklerinin oluşturulduğu bu dönem, Atatürk ve Cumhuriyet kadrosunun siyasi mühendislik anlamındaki fikirlerinin ihtisaslaşmaya uygulandığı bir dönemdir. Toplumun en temelinden başlamak sureti ile yürütülen eğitim ve modernleşme faaliyetlerinin yanı sıra, toprak ve mülkiyet esasına dayalı bir kalkınmanın esas alındığı bu dönem, daha sonraki dönemler için izlenilmesi gereken politikaların da temelini atıldığı bir dönem olmuştur. Ekonomik bağımsızlığın sağlanması ve dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla devlet sermayesi ile kalkınmanın felsefe edinildiği Atatürk Dönemi, devletçilik esasına dayalı bir kalkınma modelinin uygulandığı bir dönemdir. Ülke kaynaklarının ve kısmen de ulusal çıkarlara ters düşmemesi koşulu ile yabancı sermayenin kullanıldığı dönem, belirli sanayi ürünlerinin üretimine olanak sağlamış, Hükümet bu dönemde, sanayileşme ve ihtisaslaşma anlamında önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Çalışmada alt başlıklar altında açıklanmaya çalışılmış olan bu gelişmeler, konunun mahiyetinin anlaşılması açısından önemlidir.

Atatürk'ün vefatı ile başlayan ve 1950 yılına kadar devam eden süreç olan Milli Şef Dönemi ise, çalışmanın ikinci ve ana bölümünü oluşturmaktadır. Milli Şef Dönemi, Atatürk Döneminin devamı niteliğinde bir dönemdir; ancak bu dönemde patlak veren İkinci Dünya Savaşı, Milli Şef Döneminde, tahmin edilenden farklı bir politika ve gelişim çizgisinin takip edilmesine sebep olmuştur. Çalışmada belirli alt başlıklar altında, neden sonuç ilişkisi içerisinde açıklanmaya çalışılan dönem gelişmeleri, dönem siyasasının hem kendinden önceki hem de kendinden sonraki dönemler içerisinde farklı bir perspektifte değerlendirilmesine neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında hem savaş dışı konumunu korumak hem de Atatürk Dönemi inkılaplarını sürdürmek zorunda kalan Milli Şef yönetimi, bazı çevreler tarafından demokrasi ile bağdaşmayan politikalar uygulamıştır.

Ekonomide stabil bir çizgi izlemek ve savaş dışı konumunu korumak, bu dönemin en önemli politikasını oluşturmuştur. Uygulamaya konulan vergiler itibari ile kendinden sonraki dönemlerde bile adından söz ettiren bu dönem yönetimi, mülki

¹⁰Ö. L. Barkan, (1966), Türkiye'de toprak meselesi: toplu eserler 1, İstanbul: Gözlem Yayınları, s. 454.

düzenlemeler anlamında da bazı başarılarla imza atmıştır. Atatürk ile başlayan eğitim seferberliği, bu dönemde devam ettirilerek, eğitimsizlik sorunu önemli ölçüde çözülmüştür. Özellikle Köy Enstitüleri, Halkevleri ve Halkodaları ile yürütülen eğitim politikası, ülkenin eğitimsizlik sorununun aşılmasında önemli yer tutmuştur. Bu dönem yönetimi, her ne kadar bazı çevrelerce demokrasi ile bağdaşmayan bir yönetim olarak görülse dedönem şartları temelinde değerlendirildiği zaman, hem iç hem de dış politikada başarılı bir duruşun sergilendiği bir dönem olmuştur.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ise, Milli Şef Dönemi'nin en kapsamlı reform hareketidir. Cumhuriyetin ilanı ile sürekli üzerinde durulan bir mesele olan topraksızlık sorunu, bu kanun ile çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ülkedeki topraksız kimseleri toprak sahibi yaparak tarımsal üretimi arttırmayı amaçlayan bu kanun, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ilke edinilen köylülük söyleminin en önemli icraatı olmuştur. Çalışma içerisinde, özellikle meclis tartışmalarından faydalanmak sureti ile açıklanmaya çalışılan kanun görüşmeleri, Hükümetin, kendisine güçlü bir muhalefet edinmek uğruna sonuca ulaştırdığı politikanın ürünüdür; ancak böylesi bir kanun veya reform isteğinin halk tabanından talep edilmemiş olması, hükümetin, kanun için yeterli altyapı çalışmalarından mahrum olması, kanunun uygulanabilirliğini engellemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ATATÜRK DÖNEMİNDE KÖY, KÖYLÜLER VE MÜLKİYET

ALANINDAKİ GELİŞMELER

“... Milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki emeğini çağdaş iktisadi önlemlerle en yüksek düzeye çıkarmalıyız. Köylünün çalışması sonunda elde edeceği emek karşılığını onun kendi çıkarına olmak üzere yükseltmek, ekonomi politikalarının temel ruhudur. Bu nedenle bir yandan çiftçinin çalışması geliştirilecek daha yararlı duruma getirecek bilgiyi vermek, onun teknik araçlar kullanmasını sağlayarak makinanın yaygınlaşmasına çalışırken, diğer yandan onun emeğinin sonuçlarından yüksek düzeyde yararlanması için gerekli ekonomik önlemlerin alınması zorunludur.”¹¹

Atatürk’ün de ifade ettiği gibi, modern devletlerin kalkınma ve ilerlemenin ilk aşaması olarak gördükleri tarım kesiminin iyileştirilmesi, tarımsal üretimin artırılması, bu devletlerin kapitalist sisteme geçişlerindeki önemli evrelerden birini oluşturmuştur. Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasının ardından henüz çok zayıf ve neredeyse tamamen dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye’nin, sermaye biriktirmesi ve kendi girişimci sınıfını oluşturması gerekli olmuştur. Bu sebeptir ki ulusal bir kapitalizmin inşası, yönetimde bulunan siyasi mühendislerin birincil amacı olmuştur. Milli bir kapitalizmin inşasının önemini anlayan Kemalist kadro, bunu kapitalizme tamamen karşı çıkarak değil, onu milli çıkarlara uygun bir şekilde kullanmaya çalışarak uygulamaya çalışmışlardır.

Nüfusun büyük bir bölümünü devlete bağlamak, devlet otoritesini yurdun her kesimine eşit şekilde hissettirebilmek anlamında tarım kesiminin ve toprak düzeninin iyileştirilmesi, devletin bu dönemde öncelikli amacı olmuştur. Ülkenin yüzde doksanına yakınının tarımla uğraşan nüfustan oluştuğunu varsayarsak eğer, Anadolu köylülüğünün ve tarımının burada oynadığı hayati rolü de kanıksamış oluruz.¹²

Türk Subay, memur, eşraf-tüccar ve köylü sınıfının katılımıyla emperyalizm ve feodal zihniyete karşı gerçekleşmiş olan bu devrimin, feodalizmi tam olarak ortadan kaldırdığı söylenemez. Öyle ki bu devrim sonunda Anadolu içerisindeki feodal kalıntılar ile köylü sınıf arasındaki ekonomik fark derinleşmiştir. Bu da Kemalist devrime, hem emperyalizme karşı savaşan, bunu yaparken de milli bir kapitalizm inşa eden, kendine

¹¹Atatürk’ündöylev ve demeçleri, (1989). Cilt: 1, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,s.240.

¹²Y. N. Rozaliyev, (1978).Türkiye’de kapitalizmin gelişme özellikleri1923-1960, (Çev: Azer Yaran), Ankara: Onur yayınları, s. 22.

özgü bir yapı özelliği kazandırmıştır. Kemalist Devrimin kendine özgü bu yapısı elbette ki dönem şartlarının dönem kaynakları ekseninde sağlıklı incelenmesi ile anlaşılabilir. Aslına bakılırsa Kemalist devrim ile beraber Türkiye’de toprak mülkiyeti alanında pek fazla bir değişimden söz etmek mümkün değildir. Bunun sebebi ise, büyük toprak sahiplerinin devletin milli burjuvazisinde pay sahibi olması olmuştur. Bu durum, Kemalist kadro içerisinde büyük toprak sahiplerinin mi yoksa küçük toprak sahibi köylülerin mi desteklenmesi gerekliliği sorunsalını ortaya çıkarmıştır.¹³

Birinci Dünya Savaşı başlarında Türkiye’de toprak dağılımındaki en büyük pay büyük toprak sahibi ağaların idi. Bu zengin ağalar ekilebilen arazinin yüzde 39.3’ünü ellerinde bulundurmaktaydılar.¹⁴ Ülkenin tarımsal bağlamda makineleşmediğini düşünürsek eğer, bu topraklarda ücretli tarım işçilerinden oluşan bir ordunun çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ülke topraklarının yaklaşık %40’lık bir diliminin, bir sınıfın hegemonyasında olması, ülkedeki ekonomik dengesizliğin bir diğer örneğidir. Ekonomik bağlamdaki bu dengesizliğin ilk ve belki de en önemli sebebi 1908-1923 döneminden kalma ‘milli iktisat’ görüşünün ve var olan feodal yapının hala egemenliğini koruması olarak düşünülebilir. İkinci sebebi ise 1923 sonrasında uygulanan sanayileşme politikalarının Lozan Antlaşması ile ortaya çıkmış olan engellere takılması olmuştur.¹⁵

“Efendiler, iktisadiyat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki, biz ecnebi sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz çok vasidir. Çok say ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza riayetkar olmak kaydıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazır ve şayan-ı arzudur ki, ecnebi sermayesi bizim saimize ve servet-i sabitemize inzımam etsin. Bizim için ve onlar için faideli neticeler versin; fakat eskisi gibi değil.”¹⁶

Yukarıda da bahsedildiği üzere yeni hükümet, politikalarını genel olarak milli ekonomiyi canlandırmak ve gerektiğinde yabancı sermayedarları da bu amaçla kullanmak üzerine inşa etmeyi amaçlamıştır. İzmir İktisat Kongresi’nin çalışmaları sonucunda kabul edilen esaslar da dönemin ekonomik yapısını özümsemede önem taşımaktadır. 17 Şubat 1923’te toplanan ve açılış konuşmasını Mustafa Kemal Atatürk’ün yaptığı bu kongre, Milli Mücadele yıllarında Ankara ile sağlıklı ilişkiler

¹³A. Çeçen, (2000).*Atatürk’ün kültür kurumu halkevleri*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, s.32.

¹⁴Rozaliyev, 1978, **a.g.k.s.** 23.

¹⁵K.Boratav, (2005).*Türkiye iktisat tarihi 1908-2002*, Ankara: İmge Yayınevi, s. 40.

kuramayan Batı Anadolu sermayedarlarının ve köylülerinin iktidar ile kaynaşmasını sağlamak anlamında önem teşkil etmiştir.¹⁷Aynı zamanda kongre, alınan kararlar itibarıyla izlenecek olan iktisat felsefesinin milli iktisat görüşü ile bağdaşacağını ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bir diğer deyişle kongre, yerli ve yabancı sermayeyi piyasayı canlandıracak şekilde izole etmek ve ekonomiyi millileşme amacı gütmüştür.

Bu düşünce hükümetin esas politikasını oluşturmuştur denilebilir. Bu politikanın tıkandığı noktada ise esas girişimci olmaktan kaçınmamıştır. Öyle ki 1922-23 yıllarında Amerikan sermayesi Chester grubu ile imzalanan demiryolu yatırımı anlaşmasının sonuçsuz kalması sonucu, hükümet, bu yabancı sermayeyi anlaşmadan tasfiye etmekten çekinmemiştir.¹⁸ Demiryollarındaki yabancı sermayenin tasfiyesi ile demiryolları, tamamen devlet tekeline geçen ilk devlet işletmesi olmuştur.

Görüldüğü üzere yerli ve milli bir sermaye inşası düşüncesinden yabancı sermayenin tasfiyesi pahasına vazgeçilmemiştir. Anlaşılacağı üzere İzmir İktisat Kongresi, yeni bir ekonomi inşasının milli temeller üzerine kurulacağını sinyallerini vermiştir. Aynı zamanda kongre, ekonomik anlamda gelişmesi gereken Türkiye Cumhuriyeti'ne dış yatırımcı kazandırmanın bir yolu olarak ta nitelendirilebilir. Hükümet ve büyük sermayedarlar için var olan konjonktür bu yöndedir.

Peki ekonominin bel kemiğini oluşturan ve büyük bir bölümü savaş sırasında yiten tarımsal nüfusun durumu nasıl açıklanabilir?

Bu dönemde tarımın hali içler acısı durumdadır. Türk tarımı bu dönemde, makineden, zirai bilgiden ve daha birçok imkandan yoksun bir durumda idi. Bu sebeple, çiftçi istekleri, İzmir İktisat Kongresi kararları içinde önemli bir yere sahiptir. Kongrede, birbirlerine yakın olan köylerin faydalanabileceği zirai okulların açılması, bankaların çiftçilere yönelik kredi uygulamalarının artırılması, genel olarak tarımın modernize edilmesi yönünde kararlar alınmıştır.¹⁹Atatürk'ün Anadolu ve Rumeli

¹⁶M. K. Atatürk, (1972).*Atatürk'ün söylev ve demeçleri*, Cilt: 2, Ankara: Türk İnkılap Enstitüsü Yayınları,s.109.

¹⁷Boratav, 2005, **a.g.k.**, s.45.

¹⁸Boratav, 2005, **a.g.k.**,s. 46.

¹⁹A. İnan, (1989), *İzmir iktisat kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 22., Ayrıca bkz.: A. G. Ökçün, (1971), *Türkiye iktisat kongresi, 1923-İzmir: haberler, belgeler, yorumlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Reisi olarak yayınlamış olduğu 9 umdelik beyannamede, tarımsal meselelerin çözümüne ilişkin şu maddeler önemli yer tutmuştur,²⁰

- 1- Aşar usulünde halkın şikayet ve mağduriyetini mucip olan nokta esaslı bir suretle ıslah edilecektir.
- 2- Tütün ziraat ticaretini milletin azami nefesine göre temin edici tedbir alınacaktır.
- 3- Müesseatı maliye çiftçilere, sanayi ve ticaret erbabına ve sair bilcümle erbabı mesaiye kolaylıkla para ikraz edecek surette ıslah ve teksir olunacaktır.
- 4- Ziraat Bankasının sermayesi tezyit olunacak, çiftçilere daha kolay ve daha vasi yardım edebilmesi temin olunacaktır.
- 5- Memleketimiz çiftçiliğine ziraat makineleri vasi mikyasta ithal olunacak ve çiftçilerimizin alet ve edavatıziraiyeden kolaylıkla istifade etmeleri temin kılınacaktır.
- 6- Mevadiptidaiyesi memleketimizde bulunan mamûlat ve masnuatı memleket dahilinde vücuda getirmek için himaye ve teşvikat icrası ve mükafat itası suretleri ile azami tedabir alınacaktır.
- 7- Müstacelen muhtaç bulunduğumuz demiryolları için hemen teşebbüsât ve fiiliyata başlanacaktır.
- 8- Tahsili İptidaide tedrisatın tevhide bilimüm mekteplerimizin ihtiyacatımıza ve asri esasatatevfiki ve muallim ve müderrislerimizin terfih ve ikdarı temin edilecektir.
- 9- Sıhhatumumiyeye ve muaveneti, içtimaiyeye ait müessesat ıslah ve teksir edilecek ve sayü amel erbabını himaye edici kanunlar yapılacaktır.
- 10- Ormanlarımızdan terakkiyatıfenniye muvafık surette istifadeyi, maadimizin en nafi tarzda işletilmesini ve hayvanatımızın ıslah ve teksirini temin edecek easlar vazolunacaktır.

Cumhuriyet döneminde tarım alanında makineleşmeye geçişe örnek olarak Adana ve İzmir bölgelerindeki traktör ve bazı tarım araçları gösterilebilir ki bu bölgelerdeki örnekler yine büyük toprak sahiplerinin inisiyatifi ile gerçekleşmiştir. İlk defa 1924 yılında özellikle pamuk üretimi ile bilinen Adana çevresinde yüz kadar traktör satın alınmıştır.²¹Yapılan bu yatırımlar devlet tarafından değil, bölgenin ileri gelen toprak sahipleri tarafından yapılmıştır.

²⁰*Türk ziraat tarihine bir bakış*, (1938). Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, İstanbul: Devlet Basımevi, s. 258.

²¹A. J. Toynbee, (2000). *Türkiye III. (Bir Devletin Yeniden Doğuşu)*, (Çev. Kasım Yargıcı), İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., s.16.

1923-1929 dönemi, ekonomik açıdan kısmen serbest girişimciliğin baz alındığı bir yeniden inşa dönemi olarak ele alınmaktadır.²² Böyle bir politika izlenmesinin sebebi ise büyük toprak sahiplerinin kapitalizm öncesinden kalma yöntemlerle nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan tarımsal üretim yapan kesime uygulamaya çalıştığı anormal faizli tefecilik faaliyetleri gösterilebilir.²³ Belki de bu durum hükümet kanadının ilk defa büyük toprak sahiplerinden rahatsızlığını su yüzüne çıkarmıştır, ki bu durum, Mustafa Kemal'in köylünün şikayet ve arzularını belirlemek amacı ile yapmış olduğu yurt gezilerinde daha da belirgin bir hal almıştır. Atatürk, Tarsus'ta çiftçilere yönelik yaptığı konuşmasında var olan sorunların çözüme kavuşacağına dair çalışmalarının olduğundan bahsetmiş, şunları söylemiştir;²⁴

“Çiftçiler... şimdiye kadar, yani üç buçuk sene evveline kadar, vatanın birçok unsurları içinde en fazla zahmet, meşakkat, elem çeken sizdiniz. Herkesten çok çalışan siz olduğunuz halde en çok cefayı çeken sizdiniz. Vatan en çok sizin emeğinize istinat ettiği halde en az bahtiyar ve mesut olan yine sizdiniz. Hepimizin malumudur ki milletin ekseriyeti sizlersiniz...”

Tarım nüfusuna yönelik yapılan en büyük yenilik şüphesizki ilkel bir vergilendirme sistemi olan Aşar Vergisi'nin 1925 yılında kaldırılması olmuştur. Zira bu durum İzmir İktisat Kongresinde tartışılan ve köylü tarafından şikayet edilen bir mesele idi.

1924 anayasası, özel mülk edinilmesinin önünü açan bir anayasa idi. Bu sebeple devletin bir mülke el koyması durumu, kanunen engellenmişti. Aslında Cumhuriyet rejimi toprağa el koymaktan ziyade aşırı derecede toprak sahiplenilmesinin önünde kanuni bir set inşa etmek istemiştir. Bu amaçla hem kontrol edilebilir bir burjuvazi inşa edilecek hem de topraksız kesim kısmi de olsa üretim yapabileceği bir toprağa sahip olacaktı.

1925 yılı ile kabul edilen Kadastro Kanunu, bu durumu mülk sahipleri açısından daha sağlam ve güvenilir bir konuma taşıdı. Bir başka deyişle kişinin hukuken sahibi olduğu toprak, o kişinin özel mülkü olarak kabul edilmiştir.²⁵ Bu sebeple de kişiler, kendi arazileri üzerinde kanunen tek imtiyaz sahibi konumunda olmuşlardır. 1926 yılında Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi ve arazi üzerinde yaşayan ya da o arazide kanunen hak iddia edebilen kişilerin bahsi geçen toprakları mülkiyetine geçirmeleri,

²²Boratav, 2005, **a.g.k.**, s.49.

²³İ. H.Tokin, (1932). Türkiye köy iktisadiyatında toprak rantı, *Kadro Dergisi*, Nisan-Sayı:4, s.14.

²⁴Atatürk'ün söylev ve demeçleri II (1906-1938), (1952), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 131.

²⁵Çalgüner, 1970.**a.g.k.**, s.41.

büyük toprak sahiplerinin güçlerine güç katmalarına olanak sağlamıştır.²⁶ Aynı zamanda 1923 yılından başlanarak 1934 yılına kadar 20.000'in üzerinde çiftçi ailesine 73.000 hektar devlet arazisi dağıtılmıştır²⁷.

Bu politikaları kısa vadede değerlendirmek gerekirse, hükümetin bu anlamdaki politikasının başarılı olduğu söylenebilir. Bu politikalar sonucunda Türkiye'de belli başlı tarım kollarında ilerlemeler kaydedilmiştir. Örneğin; Samsun'da tütün tarımı yaygınlaştırılmış ve bu bölgelere yabancı sermayedarlar ilgi göstermişlerdir. Yine bu politikanın bir sonucu olarak Adana bölgesindeki pamuk üretimi kayda değer bir artış göstermiştir.

1923 yılında ekilebilir alanı 80.000 dönüm olan Adana, 1924 yılına geldiğinde bu alanı on kattan daha fazla oranda arttırmıştır.²⁸ Bu bölgelerdeki ulaşım kolaylığı ve tarımdaki kısmi makineleşme, toprağı olmayan ve üretimde işgücünü karşılayan sınıfın daha da yoksullaşmasına sebep olmuştur²⁹. Üretimin artışına paralel olarak bölgeye çırçır fabrikası açılmıştır. Ancak ülke sınırlarında tam olarak sağlanamayan huzur ortamı, tarım faaliyetlerinin belirli bölgelerle sınırlı kalmasına sebep olmuştur ki bu durum, ülkenin tarımsal anlamdaki gelişmişliğinden ziyade geri kalmışlığını ortaya koyar nitelikte bir örnek olabilir.

Dağıtılan bu topraklarla hedeflenen topraksız köylüyü topraklandırmak ve üretime dahil etmek olsa da, bu durumdan en karlı çıkanlar yine büyük toprak sahipleri olmuştur. Büyük toprak sahipleri ve bölge eşrafları 1926 Medeni Kanunu'na dayanarak kendilerine devlet tarafından arazi tahsis edilen muhacirlere dava açmışlardır. Bu davalar sonucunda eşraf ve ağalar, ellerindeki belgeleri göstererek bu topraklara bir nevi el koymuşlardır. Bu sebeple de Cumhuriyet rejiminin aslında köylü temelli olmaktan ziyade ağa temelli bir politika izlediği fikrine kapılmak olasıdır; ancak konunun biraz daha irdelenmesi konunun mahiyeti açısından önemlidir. Bu duruma sebep olan Anadolu'nun kadastrounun yapılmamış olması ve toprak ağalarının ve eşrafin aitlik iddialarını Osmanlı döneminden kalma yarı düzenlenmiş karışık belgelere

²⁶Y. S. Tezel, (1994).*Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi: 1923-1950*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.372.

²⁷Dağıtılan bu topraklara Anadolu dışından gelen ve iskana tabi tutulan göçmen aileleri dahil değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Tezel, 1994, **a.g.k.**, s.376.

²⁸Toynbee, 2000, **a.g.k.**, s. 18.

²⁹S.Yerasimos, (1975).*Az gelişmişlik sürecinde Türkiye-2, Tanzimattan 1. Dünya Savaşı'na*, (Çev: Babür Kuzucu), İstanbul: Gözlem Yayınları, İstanbul, s.918.

dayandırmasıdır.³⁰ İşte eski tapu belgelerindeki belirsizlik ve boşluklar, Cumhuriyet rejiminin bu anlamdaki politikasını bu şekilde boşa çıkarmıştır. Bu, Cumhuriyet rejiminin uzun seneler boyu uğraşmak zorunda kalacağı bir mesele halini alacaktır.

1934 yılına gelindiğinde ise İçişleri Bakanı Şükrü Kaya meclis kürsüsünden konuya ilişkin konuşmayı yapacaktır;³¹

"Devlet araziyi, metruk arazi diye muhacire veriyor. Onlar da imar ediyorlar. Sonra herhangi bir sahibi çıkıyor ve diyor ki bu benim mülkümdür. Tapusunu gösteriyor ve muhaciri sokağa atıyor... Trabzon'da arazi çok dardır. On dönüm, yirmi dönüm araziye sahip olan kimse, büyük arazi sahibi ve zengin sayılır. Birisi çıktı 200 bin dönüme sahip olduğuna dair ilam gösterdi ve köylüleri oradan çıkardı... (Eskişehir'de) hat boyundan geçerken Sazılar köyü vardır. Burası muhacirlerindi. Emin (Sazak) Bey'e sorarım, kimin namına mukayyettir (kayıtlı) ve ne zaman ona geçmiştir. Böyle kaç tane arazinin sahibi çıkmıştır...Gedikabat Körfezi'nde yerli halk, bataklığı kuruttu. Burada sıtma vardı. Bunlar her türlü tehlikeyi göze alarak bataklığı kuruttular ve yerleştiler. Ektiler, biçtiler, çalıştılar, kanallar açtılar. Bir zat geldi, bu toprakların kendine ait olduğunu söyleyerek bunları buradan çıkardı. Halk yine topraksız kaldı. Dağlara sığındılar, çalı çırpı toplayarak geçinmeye başladılar."

Şükrü Kaya'nın 1934 yılında yapmış olduğu bu konuşma, kırsal kesimin mülkiyet ilişkilerini özetleyen en iyi pasajlardan biridir. Hükümetin tarımsal üretimi arttırmak adına sağlamış olduğu krediler ve çiftçiden yana takınmış olduğu tutum, ülkede tarımsal üretimin yeteri düzeyde arttırılmasını sağlayamamıştır. Şükrü Kaya'nın da bahsetmiş olduğu, ülkedeki -özellikle tarımsal alandaki - güvensizlik ortamı, yeniden yapılandırılan kolluk kuvvetleri tarafından halledilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen arzu edilen güven ortamı sağlanamamıştır. Bataklıkları kurutmak sureti ile tarımsal alan yaratan köylünün toprağının haksız bir şekilde elinden alınması ve kendi arazisinde ortakçı ya da işçi olarak çalıştırılması, köylünün tarımsal üretime olan katkısının da yitip gitmesine sebep olmuştur.

İsmail Hüsrev bu duruma şu şekilde değinmiştir;³²

"Bugün bazı mıntikalarda köylünün istihsal tekniğinin ıslahından kaçmakta olduğu da müsaade edilmektedir. Bunun sebebi; topraksız köylüye yahut muhacirlere devlet tarafından toprak verilen yerlerde köylü uzun seneler arazisinin bataklıklarını

³⁰H.Cillov, (1965).*Türkiyeeconomisi*, İstanbul:İstanbul ÜniversitesiİktisatFakültesi Yayınları, s. 167.

³¹TürkiyeBüyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi [TBMMZC], (1934). Devre: 5, Cilt: 6, s. 58.

³²İ. H.Tokin, (1934).*Türkiye'de köy iktisadiyatı*, İstanbul: Kadro Mecmuası Yayınları, s. 145.

kuruttuktan, araziye imar ve ıslah ettikten sonra bir gün işlediği arazinin bir sahibi ile karşılaşmakta ve toprak sahibi, toprağın kendisine ait olduğunu iddia ederek işlenmiş, ıslah edilmiş araziye köylüden alarak köylüyü ortakçı olarak kullanmaktadır. Köylü senelerce emek sarf ederek işlemiş olduğu toprağın, böyle bir kalemle elden gittiğini görünce, tabii bir daha toprakla, mahsulle alakadar olmuyor, herhangi bir yeniliğe karşı pasif kalıyor. Bundan maada, bu akıbeti gören diğer köylüler de edindikleri toprakları ıslahtan çekiniyorlardı.”

İsmail Hüsrev’in de işaret ettiği gibi, yaşanan bu olaylar, tarımsal üretim alanında yaşanacak ıslah hareketlerini engellemiştir. Hem tarımsal üretimin artırılması hem de arzulanın asayişin sağlanması noktasında demiryolları konusuna değinmemek imkansızdır.

Yüz ölçümü geniş, arazi şekilleri engebeli bir ülke olan Türkiye, aynı zamanda nüfus yoğunluğu bakımından da az yoğunluklu olarak değerlendirilmiştir. Böylesi bir coğrafyaya sahip bir ülkede ekonomik fırsatlardan yararlanmak ve sosyal-siyasal hakimiyeti ve huzuru sağlamak elbette ki kolay olmamıştır. Birçok dünya ülkesi örneğinde en etkili çözüm yolu olarak demiryolları faaliyet göstermiştir. Demiryolu projesi bu sebeple Türkiye’ye de uygulanmaya çalışılmıştır.³³ Türkiye’de demiryolu faaliyetleri genel olarak yabancı sermayeler tarafından yürütülmüş olduğundan, hükümet, Cumhuriyetin ilk yıllarında, bu sektörde aktif bir rol üstlenememiştir. Kemalist hükümetin demiryolu projesinin önemini anlamış olması da girişmiş olduğu faaliyetlerden anlaşılmaktadır. Hem yerli sermayeden yoksunluk hem de kalifiye eleman eksikliğinden dolayı demiryolu projeleri Cumhuriyete kadar yabancı şirketler tarafından yürütülmüştür.

Yapılan demiryolları daha çok ülkenin batı ve güney kısımlarında olduğundan, ülkenin kuzey ve doğu kesimlerine ulaşım pek söz konusu olmamıştır. Özellikle 1925 yılında meydana gelen Kürt isyanları, bu bölgelerde bir ulaşım ağının zorunluluğunu ortaya koymuştur. Yani hükümet, ekonomik hedeflerden ziyade, politik ve güvenlik zaafiyetlerini de bu yolla giderebileceğinin farkına varmıştır. 1925 yılında kurulan Sanayi ve Maadin Bankası aracılığı ile sayıları 22 civarı olan işletmelerin devlet kontrolüne geçirilmesi amaçlanmıştır; ancak biçimsel olarak, devletin yapmış olduğu demiryollarını millileştirmekten ziyade, bunları imtiyaz sahibi yabancı şirketlere

³³Toynbee, a.g.k.s.23.

devrettiği gözlemlenmiştir.³⁴ Yaygın hale getirilmesi planlanan demiryolu ağı ile hem güvenlik zaafı kapatılabilir, yaratılmış olan ucuz ulaşım ağı ile ülke içi ticaret canlandırılabilirdi. Hükümetin böylesi bir politika izlemesinin makul olan cevabı ise böylesi bir ekonomik yükümlülüğün altına girmek istememesi olarak açıklanabilir.

Devlet, özellikle Kürt isyanları ile güvenliğin zayıf olduğu bölgelere 4 Mart 1925 Takrir-i Sükun kanunu ile güvenliği tehdit edenlerin 20.000 dönüm arazisine el koyarak, bu kişileri sürgün etmiştir.³⁵ Bu kişilerden kalan topraklar bölgedeki topraksız köylüler arasında taksim edilerek, bölgedeki feodallerin otoriteleri kırılmaya çalışılmıştır; ancak bu da uzun vadeli bir çözüm olmamıştır. Sürgüne uğrayan bu kişilerin gittikleri bölgelerde tekrardan güçlenmelerini engellemek için de kişilerin sahiplenebilecekleri topraklara kısıtlama getirilmiştir.³⁶

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren iktisadi ve sosyal anlamda ortaya çıkan tablo iç aydınlatıcı bir görünüme sahip değildir. Ne devlet girişimcilik anlamında başarılıdır ne de bunu vatandaşına sağlayabilecek ekonomik güçtedir. Kemalist kadronun ekonomik üretkenlik ve bağımsızlık meselesi üzerine bu denli düşüncelerinin sebebi de ekonomik bağımsızlığı siyasal bağımsızlığın bir ön koşulu olarak görmelerinden ileri gelmektedir.

Zira bunu 1921 yılında Maliye Bakanı Ferit Bey şöyle dile getirmiştir;³⁷

“Bize fabrika lazımdır. Türkiye'nin iktisadi bağımsızlığı ancak bununla sağlanabilir. Bu olmadan kazanacağımız siyasi bağımsızlık neye yarar.? Memleketimizde herkes alın teriyle çalışıyor. Elde ettiğimiz iptidai maddeleri bin rica, minnetle yok pahasına harice satıyoruz. Sonra yabancılar bu maddeleri değiştirerek bize satıyorlar.”

Cumhuriyet döneminde ifade edilen bu düşünceler, serbest ticari girişimin ve devlet destekli kalkınmanın önemine işaret etmekle beraber, Türkiye'nin kendine has bir kapitalist model inşa etmesinin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'nde ortaya koymaya çalıştığı milli ülkü, fert ve devlet çıkarlarının çatışmadığı, çeşitli esnaf gruplarından oluşan ve birbirini her anlamda tamamlayan

³⁴O. Türkdoğan, (1982). *Kemalist modelde fert ve devlet ilişkileri*, İstanbul: Kitabevi Eser Matbası, s. 74.

³⁵İ. İnönü, (1946). *Söylev ve demeçler*, İstanbul: Türk İnkılabı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, s.200.

³⁶O. Silier, (1981). *Türkiye'de tarımsal yapının gelişimi (1923-1938)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, s.17

³⁷A. Giz, (1969). *Kurtuluş savaşı sırasında Ankara'dan yükselen ses*, İstanbul: İstanbul Sanayi Odaları Dergisi, s.38.

toplum tasarısı da tam olarak bu modeli işaret etmektedir.³⁸ Bu model, Atatürk dönemi boyunca (1923-1938) uygulanmaya çalışılmış bir model olmakla beraber içinde hem kapitalist hem de sosyalist dinamikler barındıran bir sistemdir.³⁹

Yeni hükümetin takınmış olduğu anti emperyalist politika ve Osmanlı'nın aksine dış borçlanmaya karşı duruşu, hükümeti iç borçlanma yolu ile projeler üretme ve esnafı destekleme politikalarına itmiştir. Bu amaçla, 1924 yılında Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Bankanın kuruluşu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yabancı sermayeye karşı finansal anlamdaki duruşunu temsil etmiştir. Aynı zamanda Mustafa Kemal de kendi ekonomik varlığı ile bankaya destek vermiştir.⁴⁰

İlk olarak bu banka ile, yabancı sermayeye karşı ekonomik bir duruş sergilenmiştir. 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur ve banka hem Osmanlı'dan devralınan işletmelerin yönetimini sağlamak hem de devlet eli ile yeni işletmeler açmak misyonunu yüklenmiştir.⁴¹Hükümetin bu politika ile özel sektörün yanında devlet işletmelerinin de gelişimini gözettiği görülmüştür. İzlenen ekonomik reform politikası zamanla Anadolu içerisindeki sınıfların daha homojen bir yapı kazanmasına yardımcı olmuş ve Türk burjuvazisi, kendi ayakları üzerinde durmaya başlamıştır. Bu burjuvazi ilk olarak tarım ve ticaret alanında ortaya çıkmış, daha sonralarında ise sanayi ve bankacılık alanlarında boy göstermeye başlamıştır. Milli bir kapitalizmin benimsendiği bu dönemde devletin misyon edindiği politikayı, birçok işletmeyi devlet tekeline almış olmasından anlamak mümkündür.⁴²

Yeni Türkiye düzeninde inşa edilen bu kapitalist burjuva sisteminin yeni kar olanakları elde etmesi ise İkinci Dünya Savaşı ile beraber mümkün olmuştur denilebilir. Savaş sırasında tarafsız kalan Türkiye, savaşa giren tarafların hammaddelerini

³⁸İ. Arar, (1963).*Atatürk'ün halkçılık programı ve halkçılık ilkesinin tarihçesi*, İstanbul: Baha Matbası, s.25.

³⁹Türkdoğan, **a.g.k.s.**71., Bu dönem aynı zamanda Devlet-fert ilişkisi bakımından ele alındığında devletin birçok devlet işletmesini yabancı sermayelere devrettiği yönüyle eleştiriler almaktadır; ancak 1931 yılında bastırılan Medeni Bilgiler adlı kitapçıkta bu eleştirilere karşılık olarak bir devletçilik tanımına gidilmiştir; "*Bizim uygulanmasını uygun gördüğümüz "devletçilik" ilkesi, bütünüretim ve dağıtım araçlarının bireylerden alarak milleti büsbütünbaşka esaslar içerisinde düzenlemek amacını izleyen öze l ve bireysel, ekonomik girişim ve çalışmada meydan bırakmayan sosyalizm ilkesine dayalı kolektivizm , komünizm gibi bir sistem değildir.*" Ayrıntılı bilgi için bkz: M. K. Atatürk, (2010).*Medeni Bilgiler*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, s.78.

⁴⁰J.Glosneck, (1998).*Kemal Atatürk ve çağdaş Türkiye III*. (Çev: Arif Gelen), İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, s.46.

⁴¹Glosneck, 1998,**a.g.k.s.**47.

⁴²*Türk ziraat tarihine bir bakış*, (1938).İstanbul: Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayını, s.274.

barındırdığından, doğal bir çatışma ve pazar alanı konumuna gelmiştir. Hem stratejik konum hem de hammadde pazarı olan Türkiye, ülkeler arası çetin rekabet savaşlarının yön vericisi konumunda olmuş ve ekonomisini geliştirme fırsatı bulmuştur. 1924 yılında toplam 13 milyon Türk Lirası hazineye sahip olan devlet, 1938 yılına geldiğinde bu hacmi 227 milyon Türk Lirasına; 1945 yılında ise 528 milyona ulaştırmayı başarmıştır.⁴³

Bu koşullar dahilinde homojen bir ilerleme kaydettiği görülen sosyo-ekonomik yapı, 1929 yılında ortaya çıkan küresel kriz ile sarsılmıştır. Yaşanan bu kriz ortamı, ilk olarak ticaret burjuvazisi dinamiklerini sarsmış, ticaret ile uğraşan sınıfın (zamanla bu sınıfa bürokrasi ile uğraşan kimseler ve büyük toprak sahipleri de eklenmiştir) ani ve olağan dışı yükselişine sebep olmuştur. Yükselen tüccar sınıfı, azalan üretim ve daralan ekonomi, devleti bazı önlemler almaya zorlamıştır; Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planıda bu sebeple devreye konmuştur.⁴⁴Bu plan ile, ilk etapta devletin kamu harcamalarını dengelemek ve dış ticaret fazlalığı hedeflenmiştir.⁴⁵ Daha sonrasında ise kurulması tasarlanan sanayi grupları beş sınıfta toplanmıştır:⁴⁶

- 1) Dokuma (pamuk, kendir, yün)
- 2) Maden işletme (demir-çelik, bakır, kükürt)
- 3) Kağıt
- 4) Kimya (yapay ipek, gülyağı, fosforik asit, süper fosfat)
- 5)Taş, toprak (cam, çimento)

Planda, kurulması tasarlanan bu işletmelerin yapımına ayrılan para 45 milyon Türk Lirası olarak belirlenmişse de bu rakam daha sonra 100 milyon Türk lirasına çıkartılmıştır. Sovyetler Birliği'nden alınan 10.5 milyonluk krediye ek olarak Sümerbank ve İş Bankası'nın ortak girişimleri ile tamamlanması planlanan bu kuruluşlar, Cumhuriyet Türkiye'sinin, devletçilik modelinin en başarılı modeli olarak gösterilebilir.Üretimin arttırılması ve dışa bağımlılığın ortadan kaldırılması anlamında bu kuruluşlar büyük önem taşımıştır.⁴⁷

⁴³Glosneck, 1998, **a.g.k.s.**69.

⁴⁴Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nın ayrıntıları için bkz.: A. İnan, (1972). *Devletçilik ilkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin birinci sanayi planı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

⁴⁵Y. Kepenek, N.Yentürk, (2001).*Türkiye ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, s.67.

⁴⁶Y. Kepenek, N.Yentürk, 2001, **a.g.k.s.**69-70.

⁴⁷Y. Kepenek, N.Yentürk, 2001, **a.g.k.s.**70.

Sovyetler Birliği'nin teknik ve ekonomik yardımları sayesinde Kayseri ve Nazilli bölgelerinde tekstil kombinaları, dokuma ve iplik fabrikaları kurulmuştur.⁴⁸ Kurulan bu tesis ve fabrikalar hem devletin ekonomik denetimini güçlendirmiş hem de bölge insanının devletle bağlarını güçlendirmiştir. İki yıl içinde tam kapasite çalışmaya başlayan bu fabrika ve işletmeler, ekonomik sürdürülebilirliğin önemini göstermiştir.1934 yılı başlarında uygulanmaya başlanan bu politika, devlete ait işletmelerin sayılarının ve niteliklerinin artırılması noktasında çok önemli rol üstlenmiştir. 1933 ile 1939 yılları arasında devlete ait işletme sayısı üç kattan fazla artarak 111'e çıkmıştır.⁴⁹

İşletme sayılarının bu denli bir artış göstermesi, devletin ticaret hacminin ve üretiminin de aynı ölçüde arttığını gösterir niteliktedir.

Birinci beş yıllık planın yarattığı ekonomik hareketlilik hükümet tarafından fark edildiğinden, bu dönemin sonlarına doğru ikinci bir sanayi planının hazırlıkları yapılmaya başlanmıştır. İkinci sanayi planı ile amaçlanan; özellikle gemicilik ve limancılığı geliştirmek, zengin maden yataklarını işlemek ve dışa bağımlılığı azaltmak olmuştur da yaklaşan İkinci Dünya Savaşı, bu planın uygulanmasını engellemiştir. Atatürk dönemi genel olarak bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda esaslı gelişmelerin öncelikli olarak sanayi alanında yaşandığı açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Bu dönemde, şeker, pamuk,un gibi belirli ürünlerinyurtiçinde üretimleri gerçekleştirilmiştir. Bunlara ek olarak kağıt ve kimya sektöründe de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İnşaat malzemeleri üretimi ve metalürji alanındaki modern tesislerin inşası bu dönemde gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin bu dönemde sanayi ve tarımsal üretim alanında yakaladığı başarıyı, iktisatçı Korkut Boratav şu ifadelerle değerlendirmektedir;⁵⁰

“Tarım kesimi ise bu dönemde bütün olumsuz şartlara rağmen pozitif, ancak sanayinin gerisinde kalan bir gelişme temposu gerçekleştirmiştir. Yıllık ortalama büyüme hızı %5.1' dir. 1928-1929 üretim ortalamasını 1938-1939 ortalamasıyla karşılaştırdığımızda, dönem boyunca buğday üretiminin %94, tütünün %56, şeker pancarının %754 arttığını; ihracattan iç piyasaya yönelen pamuk üretiminin ise %8 dolaylarında gerilediğini gözlüyoruz. Yıllık milli gelir büyüme hızlarının 1930-1939 ortalaması ise %5.8'dir. Bu

⁴⁸Glosneck, 2001, a.g.k.s.62-63.

⁴⁹Glosneck, 2001, a.g.k.s.63

⁵⁰Boratav, 2005, a.g.k.s.71-72.

gelişme, tarım kesimindeki gelişmenin yavaşlaması sebebi ile 1923-1929 ortalama büyüme hızının gerisindedir.”

Türkiye'nin bu dönemde tarımsal anlamda istenilen gelişmeyi gösterememesi durumu iki sebeple bağlantılıdır. Bunlardan birincisi Türkiye'nin gelişme yönünün tarımsallıktan ziyade endüstriyel oluşu, diğeri ise, bu dönemde baş gösteren ve birçok dünya ekonomisini etkileyen küresel kriz durumudur. Yaşanan bu krize rağmen, tarım alanında yakalanan %6'ya yakın bu büyüme dönem şartları düşünüldüğünde, başarı olarak nitelendirilebilir.

Bu dönem genel anlamda bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda anlaşılmıştır ki; 1923'ten 1939'a kadarki süreçte, ekonominin öz güçlerine dayanarak yürütülen bir ilerleme söz konusu olmuştur. Milli kaynaklara dayanarak yürütülmeye çalışılan bir ekonomi felsefesi, zaman içinde bazı dış borçlanmalar ile finanse edilmişse de büyüme, büyük oranda yerli ve milli ekonomi temelinde ilerleme göstermiştir. Belki de ekonomik gelişmenin öz kaynaklara dayalı büyümesinden dolayı, dünya ekonomik buhranı Türkiye üzerinde diğerkülkelerden çok daha az bir yıkıcı etkiye sahip olmuştur.

1.1.1. Hükümet Programlarında Köy ve Köylüler

“Unutmayınız ki, sınıf ve zümre farkı tanımaksızın büyük Türk milletinin yekpare bir insanlık ve medeniyet kitlesi olmasını ideal tutan partimizin başlıca kuvveti, bütün vatandaşların muhabbet ve itimadı olduğu gibi, başlıca vazifesi de bütün vatandaşların hizmet ve ihtiyaçlarının teminidir . Parti azalığım , hususi menfaat mülâhazasına asla tenezzül ve müsaade etmeyen bir siyasi terbiyenin sıfatı ve şartı telakki etmek sayesinde, partiyi bütün vatandaşları kucaklayan bir aile ocağı haline getirebiliriz.⁵¹

İnönü'nün yukarıda ifade ettiği gibi, bu dönem hükümetlerinin temel politikası, hiçbir ayrımcılığa müsaade göstermeyen, eşitlikçi bir politika yürütmek üzerine inşa edilmiştir. İnönü döneminde kurulan hükümetlere bakıldığı zaman, hükümetlerin genel itibari ile İnönü'nün gölgesinde kaldıkları göze çarpmaktadır. Bu durum da İnönü'nün hükümet ve parti üzerinde kurmuş olduğu otorite ile açıklanmaktadır. Bu otorite sayesinde bu dönem hükümetleri, güvenoyu almakta ya da yasa çıkarmakta olağan dışı

⁵¹K. K. Kop, (1945).*Milli şefin söylev, demeç ve mesajları*, Ankara: Akay Kitabevi, s.15.

herhangi bir engelle karşılaşmamışlardır. Bu dönem milletvekilleri arasında kesin bir görüş birliğinin olmayışı da İnönü'nün partiyi kontrol etmesini kolaylaştırmıştır.⁵²

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na girmemiş olmakla beraber savaşın yaşattığı ekonomik ve sosyal bunalımı birebir yaşamıştır. Savaşın başlaması ile beraber alınan ekonomik önlemler, genç nüfusun büyük bir bölümünün silah altına alınmasına sebep olmuş, bu durum da ekonomik üretimin düşmesine sebep olmuştur. Bu dönemde ithalat oranları yarı yarıya düşmüş bu da devletin önemli bir gelir kaynağı olan ithal mallardan alınan vergiyi düşürmüştür.

Savaş yılları boyunca izlenen çeşitli iktisadi eylem planları,kriz döneminin aşılmasında pek etkili olmamıştır. Çeşitli iktisat politikaları denenmiş, ancak mevcut hükümetler çözümü hep vergi koymak yoluyla halletmeye çalıştıklarından, savaşın yükü halkın omuzlarına binmiştir. Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu hükümetleri döneminde savaş koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan karaborsacılık, istifçilik politikalarına karşı çiftçinin malını ucuz yollu alarak halka pazarlamak ve fiyat dengesi yaratmak çalışmaları başarısızlıkla sonuçlanmış, bu durum, mevcut krizi körüklemiştir.⁵³

Örneğin büyük şehirlerin hayati ihtiyaçları arasında gösterilen buğday ve kömür, devlet denetiminde ya da devletin sunmuş olduğu fiyat aralığında vatandaşlara ulaştırılmıştır; ancak dokuma ve şeker sanayisinde tam tersi bir durum söz konusu olmuştur. Pamuk ve şeker alım fiyatları düşük tutularak yüksek kar elde edilmiştir. Bu yüksek kar kapısı devlete önemli kazançlar sağlamıştır.Yüksek ticaret hacmine sahip kişi ve kurumlar dabu kardan nemalanmışlardır.Hükümetin belirlemiş olduğu fiyatlar, sermaye sahiplerinin daha da zenginleşmelerine olanak tanımıştır.⁵⁴

Şevket Süreyya'ya göre bu savaş koşulları altında politikacılara izlenecek iki ana yol görünmüştür;bunlardan ilki; savaş koşullarında devlet denetimini üretim kolları üzerinde hakim kılmak sureti ile ordunun ve halkın temel gereksinimlerini karşılamak ve bunu yaparken de ortaya çıkacak olan enflasyonist değişimlere hazır olmak; ikincisi ise; savaş şartlarından doğan iç ve dış piyasadaki hareketlilikten faydalanmak sureti ile devleti kısmen de olsa refaha kavuşturmak, piyasa ve fiyat artışlarından kaçınmak.⁵⁵

⁵²O. Akandere, (1998). *Milli şef dönemi çok partili hayata geçişte rol oynayan iç ve dış tesirler*İstanbul: İz yayıncılık, s. 102-103.

⁵³K.Boratav, (2006). *Türkiye'de devletçilik*, Ankara: İmge Yayınevi,s.289-290.

⁵⁴T. Timur, (2001).*Türk devrimi ve sonrası*, Ankara: İmge Kitabevi,s.59-60.

⁵⁵Ş. S. Aydemir, (2004).*Suyu arayan adam*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004,s.513-514.

Bu dönemde görev başına gelen iki önemli hükümet te bu kararlar arasında tercihler yapmak durumunda kalmışlardır. Politikalar ve alınan kararlar temelinde incelendiği zaman, Refik Saydam Hükümeti'nin genel hatları ile birinci politikayı, Saraçoğlu Hükümetinin ise ikinci politikayı rehber edindiği anlaşılmaktadır; ancak bu iki politika da mevcut düzenin içinde olduğu durumdan ötürü, kalıcı çözümler üretememiştir.

Refik Saydam Hükümeti, devlet aygıtını ticaret ve politika üzerinde hakim kılmak amaçlı bir dizi önlemler almıştır. 1940 yılında kabul edilen Milli Korunma Kanunu, hemen sonrasında Ticaret Ofisi'nin kuruluşu ve ithalat-ihracat ile uğraşan kişilerin tek bir çatı altında toplanmaya çalışılması, bu hükümetin ticaretin içinde yer almaktan ziyade, ticarete yön vermeye meyilli olduğunu gösteren gelişmeler olarak anlaşılabilir.⁵⁶ Toplumun bütün kesimlerine ulaşarak var olan haksız rekabet ortamını yok etmeye çalışan Saydam Hükümeti, çiftçi ve toprak sahipleri ile temasa geçerek, üretilen malların alımını ve satımını devlet eliyle idare etmeyi tercih etmiştir. Milli Korunma Kanunu çerçevesinde oluşturulan birimler ise devletin politikalarının denetleyicisi olmuşlardır. Bu politika genel olarak değerlendirildiğinde kusursuz bir işleyişten söz etmek mümkün değildir. Yine de toplumun büyük kesimi- özellikle orducuza giyinebilmiş, temel yaşam malzemeleri daha ulaşılabilir olmuştur.

Saraçoğlu Hükümeti'nin izlediği politika ise, Saydam Hükümeti'ne nazaran daha serbestniteliktedir. Bu döneminürün-mahsul açısından geçen yıllara nazaran daha verimli bir yıl olacağı düşüncesi, hükümetin çiftçi ve köylü üzerindeki denetiminin de gevşemesine olanak sağlamıştır. Şükrü Saraçoğlu, bu dönemde Hükümetin izleyeceği politikayı şu şekilde özetlemiştir;⁵⁷

“Bundan evvel benim ve on arkadaşımın dahil olduğu hükümet, memleketin hayat pahalılığına ve iktisadi buhranlarına mâni olmak için verilen salahiyetlere istinaden birçok sert kararlar aldı ve onları sıkı bir gayretle tatbik başlandı. Fakat aradan günler geçtikçe, bu kararların matlup neticeyi vermeyeceği, yapılan tetkiklerden anlaşılmağa başlandı. Onun için yeni hükümet hemen işe başlayarak bu sert tedbirleri yumuşatmağa, yer yer kaldırmağa ve yer yer değiştirmeğe karar verdi ve tedbirlerin iktisadi olmasına

⁵⁶Boratav, (2006). a.g.k.s.290.

⁵⁷Resmi Gazete, Ağustos1942, S. 5177, s.3462. Falih Rıfkı Atay'ın, Hükümetin bu anlamda almış olduğu kararın gerekliliğini ortaya koymaya çalıştığı yazısı: “Hükümet Yeni Kararlar Alırken”, Ulus Gazetesi, 17 Temmuz 1942. Hüseyin Sami Coşar da, “Hükümetimiz Yeni Kararlar Alırken” adlı yazısında, hükümetin bu şartlar altında çiftçiden alacağı ürünün değeri mukabilinde alınmasının önemine değinmiş, memleketin

daha çok bel bağladı. Tuttuğumuz bu yolda fiyatlar kendisiyle mal tedariki imkân haricine çıkan resmi fiyatların tabiatıyla üstüne çıkacak ve fakat herhalde kara pazar fiyatlarının dúnunda kalacaktır”.

Bu doğrultuda alınmış bir karar olan % 25 kararını ise şu şekildedir,⁵⁸

- a) İstihsal miktarı 50 tona kadar olan müstahsillerden bu cins hububatın her birinden %25’inin,
- b) istihsal miktarı 100 tona kadar olan müstahsillerden bu cins hububatın her birinden %35’inin,
- c) İstihsal miktarı 100 tonu geçenlerden, 50 tona kadar olandan % 25’inin, 50 – 100 ton arasından % 35’inin 100 tondan fazlasının % 50’sinin, bedeli peşin ödenerek devlet tarafından satın alınacaktır... Hükümet bu yüzdelerle resmi teşekküllerin ve muayyen büyük şehirlerin iâşesini üzerine alacak; müstahsil borcunu ödedikten sonra elinde kalan bütün hububatı iâşesi hükümetçe yapılan şehirler dışında satmakta serbest olacaktır.”

Taner Timur’a göre, izlenen bu ekonomi politikası ve fiyat dengeleme çabaları, bazı devlet adamlarının ve devrin önde gelen tüccarlarının ahlaki zafiyet göstermeleri sonucu istenenin aksine gelişmeler doğurmuştur.

Saraçoğlu’nun ekonomi politikası beklenen neticeleri vermemiş, ileri dönemlerde daha katı önlemlerin alınmasına da bir nevi ön ayak olmuştur. Piyasalarda beklenen fiyat dengesi sağlanamamış, buda gıda ve tekstil anlamında bir fiyat yarışı ortamıoluşturmuştur.⁵⁹ 21 Temmuz 1946 seçimlerinden sonra baskılara daha fazla dayanamayarak istifa eden Saraçoğlu Hükümeti’nin yerine Recep Peker Hükümeti göreve gelmiştir.⁶⁰ 14 Ağustos 1946’ da 53 hayır oyuna karşılık 378 evet oyuyلاغöreve başlayan Recep Peker Hükümeti diğer hükümetlere nazaran farklılık gösteren bir hükümet olmuştur.⁶¹ Recep Peker, tek parti yanlısı olan ve devletin eleştirilmesinin yanlış olduğunu düşünen bir yapıya sahip olduğundan, bu dönemde yaşanan gelişmeler genel olarak iktidar ile muhalefet arasındaki çekişmelerin yoğun olduğu bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir.⁶²

7 Eylül Kararları olarak bilinen ekonomik tedbirlerin alınması Peker Hükümeti’nin ekonomi alanındaki ilk icraatı olmuştur. Genel olarak değerlendirildiği zaman ekonomi alanında Türk parasının değerini yabancı paralar karşısında değer

%82’sine dağılmış 43.598 köye dağılmış 2 milyon çiftçi ailesine üretim yaptırmanın bu şekilde mümkün olacağına değinmiştir Ulus Gazetesi, 21 Temmuz 1942.

⁵⁸B.Kuruç, (1963). *İktisat politikasının resmibelgeleri*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,s.73.

⁵⁹ResmiGazete, 18 Mart 1924, Sayı: 5358, s.4693.

⁶⁰Ş. S. Aydemir, (2000).*İkinci adam*, Cilt: II, İstanbul: Remzi Kitabevi,s.456.

⁶¹ResmiGazete, 15 Ağustos 1946, Sayı: 6386, s.11089.

kaybettiren ve ihracatı arttıran bu kararlar, ekonomik anlamda bir iç piyasa daralmasına sebep olmuştur.⁶³ Bu gelişmeler de doğal olarak DP'nin prestijini arttırmıştır. Ekonominin kötü gidişatı ve Peker'in tavrı sebebiyle var olan gergin ortam, Peker ve Adnan Menderes arasındaki tartışmalarla kalıcı bir hal almıştır. Recep Peker istifası sonrası göreve gelen Hasan Saka Hükümeti için de durum pek farklı olmamış, ekonomik anlamda var olan düzen devam etmiştir.

Son olarak 16 Ocak 1949 yılında Şemsettin Günaltay Hükümeti görevi devralmıştır. Bu hükümet döneminde de ekonomik anlamda radikal bir atılımdan bahsetmek güçtür; ancak sağlanan ortam 1950 seçimlerinin sorunsuz olarak yapılmasına olanak sağlamış ve Demokrat Parti, mecliste ezici üstünlüğü eline geçirmiştir.⁶⁴ Genel olarak değerlendirmek gerekirse bu dönem hükümetlerinin almış olduğu ekonomik tedbirlerin pek te kalıcı çözümler sunduklarını söylemek mümkün olmayacaktır. 1939-1942 yılları arasında Saydam Hükümeti, 1942-1945 yılları arasında ise Saraçoğlu Hükümeti neredeyse taban tabana zıt iki politika izlemişlerdir; ancak bu politikalar kalıcı bir refah ortamı sunmaktan uzak olmuşlardır.

1.1.2. Köy Kanunu Taslağı

Yeni Türk devletinin kurulması ile beraber çeşitli alanlarda izlenilecek politikalar da belirlenmiştir. Nüfusunun büyük çoğunluğunu tarımsal kesimin oluşturduğu yeni Türk devleti, politikalarını, tarımsal kesimi kalkındırmaya yönelik oluşturma amacı gütmüştür. 18 Mart 1924 yılında kabul edilen 442 sayılı Köy Kanunu, bu yönelimin ilk etabını oluşturmuştur. Kanun hazırlıkları aslında Aralık 1923 tarihinde mecliste konuşulmaya başlanmış, kanunun ne derece önemli olduğu vurgusu yapılmıştır.

Dahiliye Vekili Ahmet Ferit Bey tarafından, daha önce yapılan birkaç kanun ışığında geliştirilmiş olan Köy Kanunu Taslağı'nın, daha önce bu anlamda hazırlanmış

⁶²T. Gül, (1998).*Türk siyasal hayatında Recep Peker*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,s.19-20.

⁶³K. H. Karpat, (1967). *Türk demokrasi tarihi*, İstanbul: İstanbul Matbaası,s. 152-153.

⁶⁴B.Levis, (2007).*Modern Türkiye'nin doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 302.

olan kanunlardan daha kapsayıcı ve gerçekçi olduğu anlaşılmıştır.⁶⁵Köyün tanımının, yapısı ve işleyişinin açıklığa kavuşturulduğu bu kanun, köye hukuki bir dayanak tespit ederek devletin köy üzerindeki denetimini de hukuki bir temele oturtmuştur.

Bunun yanı sıra köyde ziraatı geliştirmek, gerektiği durumlarda köye içtimai yardımları temin edebilmek, köyün eğitim ve diğer belli başlı ihtiyaçlarını karşılayabilmek, kanunun hazırlanışının diğer amaçlarındanadır. Bu kanuna göre, nüfusu 2.000'den aşağı olan yerlere köy, nüfusu 2.000 ile 20.000 arasında olan yerlere kasaba, 20.000'den çok olanlara da şehir denilmiştir. Nüfusu 2000'e dayanmış ancak belirli bir toplu yaşam alanı olmayan yerleşimlerin de bu amaçla köyleştirilmesi ya da köy olarak kabul edilmesi hedeflenmiştir.⁶⁶

Bu kanun ile köyün statüsünü belirlenerek, ihtiyar heyeti ve köy muhtarlığının tesisini sağlamanın yanında köylülerin yapması gerekenler belirlenmiştir. Bu kanun, salt genel bir anlayışın aksine, detaycı ve ilerici bir düşünceyle hazırlanmıştır. Öyle ki bu dönemde birçok edebiyatçı ve araştırmacı tarafından köylerin sosyo-ekonomik yapısını belirlemek amaçlı çalışmalar yapılmış, bu çalışmalar da kanunun mahiyetini ortaya koymuştur. Örneğin Mehmet Nuri Alpay tarafından kaleme alınan "Köy Davamız ve Köyün İçyüzü"⁶⁷adlı eser, Osmanlı Dönemi ile Cumhuriyet Dönemi köy yapılarının karşılaştırmasının yapıldığı bir eser olup, dönem ile ilgili önemli bilgiler içermektedir.

Köy Kanunu'nda imar ve bayındırlık meselelerinin yanında köyün nasıl ve kim tarafından yönetileceği de belirtilmiştir. Kanun taslağının özellikle 24, 83ve 84. maddeleri, köyün yönetiminin nasıl olması gerektiği sorularını karşılar niteliktedir. Bunların yanı sıra köylerde yürütülecek olan bayındırlık faaliyetlerinde de köylüye bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Buna göre köylünün zorunlu olarak ve isteğe bağlı olarak yapacağı bazı iş kolları belirlenmiştir.

Bu konu hakkındaki madde şöyledir;⁶⁸

"Madde 12: Köye ait işler ikiye ayrılır:

1- Mecburi olan işler;

⁶⁵Y. Ünal, (2009).*Ahmet Ferit Tek*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, s. 49-50.

⁶⁶ResmiGazete, 7 Nisan 1924, Sayı: 68, s. 336.

⁶⁷Yaklaşık elli yıllık memuriyet hayatında dolaşmış olduğu köy ve beldelerden edinmiş olduğu izlenimleri kitap haline getiren Alpay'ın bu eseri, bu dönem köy yapısının anlaşılması açısından önem teşkil etmektedir. Köylerin sağlık durumlarından, memurların ve jandarmaların keyfi tutumlarına, kan davalarından eğitim düzeylerine kadar birçok konu işlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: M. N. Alpay, (1952). *Köy davamız ve köyün içyüzü*, Ankara: Örnek Matbaası, s. 1-120.

⁶⁸ResmiGazete, 7 Nisan 1924, S.68, s.336.

2- Köylünün isteğine bağlı olan işler.

Köylü mecburi olan işleri görmezse ceza görür. İsteğine bağlı olan işlerde ceza yoktur. Ancak köylünün isteğine bağlı bu gibi işlerde köy derneğinin yarısından çoğu hükmederler ve vilayete bağlı olan yerlerde vali ve kazaya bağlı olan köylerde kaymakamın rızasını alırlarsa o iş bütün köylü için mecburi olur. Ve yapmayan ceza görür. Bu işlerden bazıları: su birikintilerinden kurtulmak, ev odalarını ahırlardan ayırmak, evinin önünü süpürmek, köyün yollarını yapmak, mescit yapmak, köy halkından askerde bulunanların ve bakacağı olmayan öksüzlerin tarlalarını, bağ ve bahçelerini(imece) yoluyla sürüp ekmek harmanlarını kaldırmak...”

Bu kanun iledaha önce de belirtildiği üzere, devlet denetimini tüm toplumda haiz kılma amacı güdülmüştür. Ancak kanunda yer alan bazı maddelerin oluşturmuş olduğu boşluklar, kanunun uygulanmasını engellemiştir.

Özellikle 5. ve 6. Maddelerde belirtilen otlak, kışla ve meraların köyler tarafından ortak kullanımı mevzusu, sınırların belirlenmesi, çiftliklerin köy sınırlarına tabi oluşu gibi meseleler, kanunun uygulanışını bir hayli zorlaştırmıştır.⁶⁹ Bütün bunlar amaçlanarak yapılan kanunun ne derece başarılı olduğu meselesi ise tartışma konusudur.1929 ekonomik bunalımı sebebi ile kanunda bahsedilen birçok mesele devlet kontrolüne alınmış, köylerin ekonomik yetersizliği sebebi ile çalışmalar yürütülememiştir. Kanunun tam olarak uygulanamamış olması Anadolu'nun birçok köylünün az gelişmiş köy kimliğinden kurtulamamasına sebep olmuştur.⁷⁰

1.1.3. 18 Mart 1924 Tarihli “Köy Kanunu” nun Çıkarılması

Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı'dan ne zengin bir hazine ne de düzgün işleyen bir sosyal düzen miras kalmıştır. İlkel ve insan emeğine dayanan bir tarım sistemi, dış borçlar, bozulmuş ve güvenlikten mahrum bir toplumsal düzen, Cumhuriyetin ilk yıllarında karşımıza çıkan tabloyu oluşturmuştur.

Cumhuriyet tarihinin ilk on beş yıllık dönemi, bir diğer deyişle Atatürk dönemi, ulusal sermayenin inşası, tarımın makine ve ileri tekniklerle daha endüstriyel bir

⁶⁹İ. Er, (1954).Köy kanununda boşluklar, *İdare Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 227, Mart, s. 46.

⁷⁰C. Er, (1986).Bizim köylerimiz, *Karınca Dergisi*, Yıl: 52, Sayı: 593, Mayıs, s.15.

kimliğe büründürülmesi, çökmüş olan ekonominin canlandırılması ve milli bir kimliğe kavuşturulma çalışmaları ile geçmiştir. Dönem şartları incelendiği zaman hedeflenen kalkınmaların toplumun en derininden başlaması gerektiği fikri öne çıkmaktadır.

18 Mart 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu da kalkınmanın ve değişimin ilk hamlesi olarak Cumhuriyet Tarihi'nde önemli bir yere sahip olmuş ve böylece kalkınmanın, modernleşmenin, ilerlemenin tohumları toplumun en derinlerine ekilmeye başlanmıştır.⁷¹ İlk defa Şubat 1924'de mecliste gündeme getirilen bu mesele, tartışmalardan anlaşılacağı üzere o dönem Türkiye'sinde önemli bir sorun olarak görülmüştür.

Bu konunun önemini vurgulamak amaçlı mecliste Vehbi Bey tarafından yapılan konuşma dikkat çekicidir;⁷²

“Efendim malûmuâli 'leri gerek bu mazbata ve gerek bundan sonra gelecek belediye vergi ve resimleri hakkındaki kanun lâyhaları memleketin en ziyade alâkadar olduğu ve Marttan evvel memlekette tatbiki bir çok muhassenatı dai bulunan lâyhılardır . Malûmuâliniz memleketin teşkilatını yoluna koyabilmek için her şeyden evvel , cüzü ferdi olmıyanvücutolmıyacağı gibi köyteşkilâtıolmıyan bir memleketin de diğerteşkilâtıköksüzağaca ben zer. Binaenaleyh her şeyden evvel bütün halkı mızın yüzdeyetmiş beşinalâkadar eden ve bir çok memnuniyetsizleri izole edeceğineşüpheolmıyan bu lâyihanın Marttan evvel kesibikatıyet etmesi memlekete enfa olacaktır. Kezalik belediye rüsumu ki , memlekette hepimize herkes , her vakit, her türlü muahezat ve tenkidatta bu lunuyoruz; iş görmüyorlar , yapmıyorlar diyoruz . Fakat her şeyinmayetevakkafün aleyhi paradır . Para olmayınca hiç bir şey olmaz . Bu rüsumu belediye kanunu da,malûmolacağıüzere, gayet mutedil ve mevcut rüsumun hale ve mas -lahatağöre tadilinden ibarettir . Halbuki, rüsumu belediyenin şimdi tam zamanıdır . Bu lâyiha kesbi kanuniyet etmelidir ki , ileride müşkülâtı mucib olmasın . Bu kanuna göremüzayedat ve münakasat yapılınsın . Bunun için bendeniz müstace liyet teklif edeceğim. Fakat müstaceliyet ruznamesindeki mevaddıncıkması ancak Martı bula cak. Ara yere bütçe de girdiğine nazaran çıkma ları ihtimali yoktur . Şu halde bunlar için eli -mizde boş bulunan Pazar veya Salı ki hafta ortasıdır , daha muvafıktır -günlerinin bu iki kanuna tahsisini ve bu ilki kanunun mezkûrgün lerdemüzakeresi ile Meclisi Âlinin memlekete en kıymetli olan bu kanunları biran evvel yapmasını istirham ediyorum.”

⁷¹İ. Ö. Ertuna, (2004). 1923'ten bugüneTürkiyeekonomisi ve 2023'e doğru hedefler,*MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 21, İstanbul, s.8.

⁷²T.B.M.M.Z.C. İçtima: 99, Devre: 2, Cilt: 5, s.684-685.

Cumhuriyetin özlemini duyduğu ve birçok yönden ilerlemeye ön ayak olacağına inandığı ideal köy düzeninininşası bu kanun ile amaçlanmıştır.⁷³

1.1.4. Meclisteki Tartışmaları Işığında Köy Kanunu

Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber çıkarılan genel ve özel yasalar, topraktaki özel mülkiyet anlayışını hâkim kılmak esasına dayanmıştır. 1924 Anayasası ile getirilen bazı hükümler, 1925 Kadastro Yasası ve 1926 yılında çıkarılan Medeni Kanun ile güçlendirilmiş, kişilerin toprak üzerindeki mülkiyet hakları güçlendirilmiştir.⁷⁴

Memleket kalkınmasının ancak ve ilk olarak köy kalkınması ile gerçekleşebileceği düşüncesini benimsemiş olan Cumhuriyet hükümetleri, kanun yapma noktasında olabildiğince titiz ve detaycı davranmışlardır; ancak kanunların uygulanışı noktasında büyük sıkıntılar ile karşılaşmışlardır. Hem mevcut imkanların yetersiz oluşu hem de kanunlarda ortaya çıkan açıklıklar, kanunların uygulanış evresinde büyük sıkıntılar doğurmuştur. Bu kanun ile sadece köylünün değil bütün bir toplumun temel problemleri olan eğitim, imar, sağlık sorunları ele alınmış ve çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Konunun mahiyetinin daha iyi anlaşılması açısından kanun hakkında meclisteki bazı tartışmaların da verileceği bu kısım, kanunun ne derece bir ehemmiyetle hazırlandığının ispatı niteliğindedir.

Dahiliye Vekili Ahmet Ferit Bey tarafından geliştirilmiş olan bu kanun, daha önce de belirtildiği gibi birçok kanundan devşirilmiş bir kanun özelliği taşımaktadır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra edebiyat alanında da kendini gösteren köy ve köylüye yönelik, mecliste de bu kanunun hazırlanışını hızlandırmıştır. Özellikle Karesi vekili Vehbi Bey, Çorum vekili İsmail Kemal Bey, Bozok vekili Süleyman Sırrı Bey, Malatya vekili Reşit Ağa'nın gayretleri, kanunun normalden daha kısa bir süre zarfında çıkarılmasını sağlamıştır. Vehbi Bey'in 11 Şubat 1924 tarihinde kanunun

⁷³C. Geray, (1974).*Planlı dönemde köye yönelik çalışmalar (Sorunlar, Yaklaşımlar, Örgütlenmeler)*, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme Enstitüsü Yayınları, s. 5.

⁷⁴O. Köymen, (2008).*Kapitalizm ve köylülük, ağalar, üretkenler ve köylüler*, İstanbul: Yordam Kitap,s. 116-117.

ehemmiyetine dair yapmış olduğu konuşma, mecliste bu anlamda bir farkındalığın oluşması açısından önemlidir.⁷⁵

Bu isimler arasında en dikkat çekici ve önemli olanı şüphesiz Vehbi Bey'dir. Daha önce de Maarif Vekili görevini üstlenmiş olan Vehbi Bey, eğitimin yaygınlaştırılması amacı ile ilgili olarak birçok çalışma yürütmüştür. Uygur bir toplumun ancak temelden kalkınma ile mümkün olacağı görüşünü savunmuş bir kişidir. Daha önceden yapılan kanunların en büyük eksikliğinin de bu olduğunu savunmuştur. O'na göre toplumu ilgilendiren bir kanun, toplumun en küçük yapısı köy baz alınarak yapılmalı ki devlet denetimi de ancak bu yolla tahsis edilebilir.

Vehbi Bey'in Köy Kanunu'nun kabul edilmişinden dört yıl önce yaptığı bu konuşma, daha o günden itibaren böyle bir kanunun ne derece zaruri olduğunu ortaya koyar niteliktedir;⁷⁶

“...memleketin yüzde seksenini teşkil eden halk, köylü, bizim kavanimizde mühemeldir... Bugün arz ettiğim gibi memleketin temelini teşkil eden köylülerin idaresi için herhangi bir idare memuruna ve herhangi bir recülü Devlete, sorarsanız, köylüyü ne yolda idare edersiniz diye, elinde düsturulamel olacak ne bir kanun, ne bir emirname, ne bir mecmua, hiç bir şey yoktur. Size hiç bir şey söyleyemez. Her noktaya giderseniz, bir vilayetin muhtelif mıntikasına giderseniz, orasının kendi kendine teessüs etmiş teamüllerle idare olunduğunu görürsünüz. Kastamonu'ya giderseniz divan derler, Balıkesir'e giderseniz ayan derler. Başka bir tarafa giderseniz muhtar derler, bir başka tarafa giderseniz gezir derler. Hulâsa memleketin her tarafında ayrı ayrı şekiller teessüs etmiş ve öyle kendi bildiklerine göre idare ederler ve böyle bir kanun altına, bir intizam tahtına alınmadığı içindir ki memleketin yüzde seksenini teşkil eden zavallı halk, memleketin vergisini veren, aşarını ve ağnamını ve en ağır vergisi olan kan vergisini maaziyyetin yüklenen halk, memleketin idaresi hususunda, memleketin idaresi değil, kendi köyünün idaresi hususunda dahi bir hak sahibi, bir söz sahibi değildir.”

Ülke nüfusunun %80'ini oluşturan bu kesimin yaşamış olduğu sıkıntıların, hükümetin üstüne düşmesi ve bir an evvel halletmesi gereken temel problem olduğunu vurgulayan Vehbi Bey, birçok vekilin de desteğinalmıştır. Dersim vekili Tefik Bey'in, köylünün kendi iradesine sahip olmadığını savunması üzerine Vehbi Bey, köylünün

⁷⁵TBMMZC, (11 Şubat 1924). D: 2, İ: 99, Cilt: 5 s.684.

⁷⁶TBMMZC, (14 Aralık 1920). D: 1, İ: 114, Cilt 6, s.359.

iradesi ile meclise geldiklerini, bu iradenin asıl belirleyici olduğunu dolayısı ile bu iradeye saygı duymanın ve gereğini yapmanın bir zorunluluk olduğunu vurgulamıştır.⁷⁷

Meclis içerisinde Köy Kanunu çevresinde dönen tartışmalar, bazı milletvekillerinin bu kanuna karşı çıktığı izlenimini uyandırır da aslında durum tam olarak böyle değildir. Hem savaştan yeni çıkmış olmanın vermiş olduğu psikoloji hem de memleketin içinde bulunduğu vahim durum diğer bazı kanunların da acilen yürürlüğe girmesini gerektirmiştir. Bu sebeple kanunlar arasında kronolojik bazı taksimlerin yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple, Dr. Fikret Bey (Ertuğrul), Musa Kazım Efendi (Konya), Ali Rıza Bey (İstanbul) gibi isimler, kanunun haftanın iki gününde (Salı ve Pazar) müzakere edilmesi konusunda ısrar etmişlerdir.⁷⁸

Birçok konuda hükümler içeren bu kanun, aynı zamanda değişen şartlara göre şekillenerek bazı ek maddeler ile zenginleştirilmiştir. 1924 yılını belki de en çok meşgul eden bu kanun, mecliste yoğun, uzun ve itinalı bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yukarıda belirtilmiş olan ve köylünün yerine getirmesi şart ve isteğe bağlı olarak belirtilmiş olan hükümlerin ne derece yerine getirilebilir olduğu da birçok milletvekili tarafından tartışmalara sunulmuştur.

Özellikle köylerde meydana getirilmesi öngörülen konaklama evleri, okullar, mescitlerin ne tarz bir vergilendirmeye tabi olacağından, köylülerin ticarete katılmaları durumundan ödeyeceği vergilerden, sahip oldukları hayvanlardan ne tarz bir vergi alınacağına kadar birçok mesele, bu kanun ile açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Durumu zaten perişan olan köylünün sattığı ürünler ve sahip olduğu hayvanlar üzerinden vergi vermesi meselesi, bazı ateşli tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Eskişehir mebusu Abdullah Azmi Efendi'nin Mecliste söz alarak söylediği şu cümleler yukarıdaki kanıyı daha iyi açıklar niteliktedir;⁷⁹

“Efendim, bu tarifede yerli peyniri ile hariçten gelecek peynir karıştırılmıştır. Yerli peynirden de alınıyor. Halbuki halkı istihsalâta teşvik etmek lâzım gelir. Hariçten gelen peynirlere rekabet etmek lâzım gelir. Dâhilden çıkmış peynirden, yoğurttan, yumurtadan, yağlardan, yani dâhilde istihsal olunan gerek taze yağ olsun, gerek tuzsuz yağ olsun, gerek kuyruk yağı olsun bunlardan Dahiliye Gümrüğü almak, resim almak bir kere köylüleri işgal etmek demektir. Şimdi müşkülât yalnız resim almakta ve resim vermekte değildir. Yarın köylü kasabaya gireceği vakitte önüne duvar gibi bir hail

⁷⁷TBMMZC, (14 Aralık 1920). D: 1, İ: 114Cilt: 6, s.363.

⁷⁸TBMMZC, (11 Şubat 1924). D: 2, İ: 99,Cilt: 5, s. 685.

gelecektir. Cebinde beş para olmayan köylüden evvelâ tabî bir Dahiliye Resmî istenecektir. (Doğru sesleri) Şimdi rica ederim, köylüye âzamiteshilât göstereceğiz. Göstereceğimiz bir zamanda bugün köylü tohumundan tut, yiyeceğine varıncaya kadar bulmak için çırpınırken gümrük istihsal edeceğiz diye yağdan, yoğurttan, peynirden Büyük Millet Meclisinin resim alması, vallahi pek büyük bir lakırdı söyleyeceğim, bir cinayettir. Binaenaleyh dâhilde istihsal olunan peynirler, yağlar, yoğurtlar tamamıyla müstesnadır demek lazım gelir. (Doğru sesleri)”

1.1.5. Kanunun Uygulanışı

Hem köylerin kalkınmasını sağlamak hem de kırsal alandaki devlet denetimini güçlendirmek amacı ile yürürlüğe konulan 442 sayılı Köy Kanunu, 18 Mart 1924 yılında kabul edilmiştir. Kabul edilen bu kanun ile mülki teşkilat tanzim edilmeye çalışılmış olup köylerin idaresi muhtar ve ihtiyar heyetlerine bırakılmıştır. Daha sonrasında muhtarlara verilen yetkiler kısmen genişletilmiş, nahiye müdürleri tarafından kendilerine tebliğ olunan kanunları uygulamak, hükümetin çıkarmış oldukları kanunları köylülere ilan etmek, köylüden belirtilen vergileri tahsil etmek, köyde meydana gelen doğum, ölüm, yaralama gibi vakaları devlet birimlerine bildirmek, köy güvenliğini sağlamak amacı ile korucu ve bekçi çalıştırmak gibi görevleri üstlenmişlerdir.⁸⁰

Cumhuriyete kadar bakımsız bırakılan ve gelişmelerden nasibini alamamış olan köy idaresi, bu dönemde üzerinde en çok durulan meselelerden biri olmuştur. Daha önce de bahsedildiği gibi bu kanun, köylerde idari teşkilatlanmayı sağlamak ve köylüyü de bu amaçta faaliyetlere ortak etme amacı gütmüştür. Köy yaşantısında medeni bir yaşam formu tahsis etmeyi amaçlayan bu kanun, köylerin sosyal ve idari anlamdaki eksikliklerini gidererek köyleri birer belediyeye dönüştürmek amacı gütmüştür.

Kabul edilen kanun ile beraber ilk olarak memleket genelindeki birçok köyün bağlı bulunduğu vilayet ve kaza isimleri “Köylerimiz adları” adında bir eser ile halka ibraz edilmiştir.⁸¹ İlk etapta 56 ilde uygulanması planlanan Köy Kanunu’nun uygulama alanı, yaşanan gelişmelere göre şekillenerek kimi zaman genişlemiş kimi zaman daralmıştır.

⁷⁹TBMMZC, (26 Nisan 1934). İ: 112, D: 2, Cilt: 6,s.369-370.

⁸⁰*Köylerimiz (köy kanunu tatbik olunan ve olunmayan köy isimlerini alfabe sırasıyla gösterir)*,(1993). İstanbul: İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, s.4.

1927 yılında yapılan nüfus sayımı sonucunda toplam nüfus olan 13.648.270'in sadece 2.236.085'i şehirlerde yaşamaktaydı.⁸² Basit bir hesaplama ile, nüfusun %80'inden fazlasının köylerde yaşadığı ve idare mekanizmasının inşasının bu bölgelerde elzem olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, Köy Kanunu ile beraber köylerden başlanan kalkınma modeli, kendi döneminde birçok iyileştirmeye ön ayak olmuştur; ancak zamanla- özellikle köy sınırlarının ve ortak kullanım alanlarının tespiti noktasında- ihtiyaçlara cevap veremez duruma gelmiştir. Anlaşmazlıklar, İl idaresi Kanunu'na göre tespit edilmiş, Tarım ve Bayındırlık Vekâletleri tarafından çözüme kavuşturulmuştur.⁸³

Toplamda 22.084 köye ibraz edilen Köy Kanunu, 21.315 noktada uygulanabilmiş, bu temelde 2.746 köyde su tesisatı, 3.640 yerde çeşme, 664 köyde konak, 6.961 köyde köy konak odası, 24 köyde Pazar alanı, 61 dükkân, 211 yerde köy meydanı ve 19 adet hamam inşa edilmiştir.⁸⁴ Bunlara ek olarak, 1924-1933 yılları arasında 1.821.900 fidan dikilmiş, köy hazinesi ve köylülerin çalışmaları ile 28.000 km yol yapılmış, 921 köprü inşa edilmiş, 121 köprü onarılmıştır.⁸⁵

Bu kanun kapsamında, eğitim alanında da bazı gelişmeler yaşanmıştır. Sayıları 20.000'i aşan köy okullarında var olan öğretmen eksikliği,⁸⁶ Köy Muallim Mektebi ile kapatılmaya çalışılmış; ancak bu proje ile amaçlanan başarı sağlanamayınca Köy Eğitimleri Kanunu kapsamında kurslar açılmış, 6-7 aylık eğitimler sonunda mezun olan kişiler, belirli bölgelere öğretmenlik yapmaları amacıyla atanmışlardır.⁸⁷

Gerek kanundan doğan eksiklikler gerekse zamanla yaşanan toplumsal değişimler sebebiyle kanun, tüm köylere uygulanma şansı bulamamıştır. Uzun süren çalışmalar sonucunda sadece belirli köylere uygulanabilen kanun, 1936 yılına geldiğinde bazı değişikliklere uğramıştır. İçişleri Bakanlığı ve Ziraat Vekaleti'nin yaptığı ortak çalışmalar sonunda köy işleri, ekonomi, kültür, sağlık ve bayındırlık

⁸¹Köylerimiz, 1993, **a.g.k.**s.4.

⁸²N. Mutlu, (1976). *Köy ve köylü sorunu*, Ankara: T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayını, s.1.

⁸³İ. Er, (1954). Köy kanununun pürüzleri, *İdare Dergisi*, Yıl: 21, Sayı: 23, Mart-Nisan, s. 31-32.

⁸⁴K. Kemal, (1933). Cumhuriyetten evvel ve sonra köylerimiz, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, Cilt: 2, Sayı:10, İkinci Teşrin, s.340.

⁸⁵Kemal,**a.g.k.** s.340.

⁸⁶C.Geray, (1962).Köy kalkınması ile ilgili bazı meseleler,*İdare Dergisi*, Yıl: 32, Sayı: 274, Ocak Şubat 1962, s.47.

⁸⁷S.Artukmaç, (1954-1955). Köy kalkınmasında maarif planı, *İdare Dergisi*, Kasım-Şubat Yıl: 26, Sayı: 231-232, s.8.

kollarına ayrılmıştır.⁸⁸13 Haziran 1936 yılında çıkarılan bir kanun ile köylerde girişilen faaliyetleri hızlandırmak amacı ile Köy İşleri Müdürlüğü kurulmuş, köy büroları tekrar yapılandırılmıştır.⁸⁹ Her ne kadar yürütülen çalışmalardan ve çıkarılan kanunlardan Hükümetin köy kalkınmasına büyük önem verdiği sonucu çıkarılsa da, aradan geçen 14-15 yılın sonunda bu tarz çalışmaların yapılması, istenen başarının yakalanamadığının göstergesi olmuştur.

Köylerin kalkınmalarının ve refah seviyelerinin artmasında eğitim kadar önemli olan bir diğer unsur da sağlık olmuştur. Hükümetin bu dönemde sağlık alanında izlemiş olduğu politika; köylerde bulunan bataklıkları kurutmak, her köye bir köy ebesi tahsis etmek ve bulaşıcı hastalıklara karşı tedbirler almak olmuştur.⁹⁰ Alınan bu tedbirler doğrultusunda, gezici ekipler teşkil edilerek belli başlı köyler gezilmiş, bu geziye ziraat ve sağlık alanında tecrübeli kişiler de eşlik ederek, bölgedeki sorunların tespiti ve çözüm noktasında fikir bildirmişlerdir.

Örneğin; Bursa'nın Görüklü Köyü bu amaçla ziyaret edilmiş, köyde bazı bayındırlık ve imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.⁹¹Araştırmalardan edinilen bilgiler, bu çalışmaların ve grup faaliyetlerinin Anadolu'nun iç köyleri ile sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Olanakların kısıtlı oluşu ve lojistiğin istenen seviyede olmayışı sebebi ile istenen sonuçlar elde edilememiştir. Coğrafi koşullara bağlı olarak köylerin birbirlerinden uzak ve dağınık şekilde konumlanmış olmaları da, bir köyde meydana gelen değişimin diğer köyler tarafından fark edilmesini imkânsız kılmıştır.

Köy Kanunu kapsamında eğitim ve sağlık alanındaki gelişmelere ek olarak ziraat alanında da bazı gelişmeler yaşanmıştır. Ziraat alanında yaşanan gelişmeler tek başına değerlendirilmemeli, bu faaliyetlerin aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel mahiyetlerinin de farkına varılmalıdır. Bu dönemde, Adana ovasında 160 bin hektarlık alan ıslah edilerek sulu tarıma başlanmıştır, su taşkınlarını önlemek amacı ile setler inşa edilmiş, bataklık kurutma çalışmaları başlamış, Tarsus bölgesinde tarımı geliştirmek amaçlı birçok sulama kanalı inşa edilmiştir.⁹² Bu çalışmalar ile yapılmaya başlanan sulu tarım faaliyetleri, bölgede dönüm başına 12-20 kilo olan pamuk hasadını 50-70 kilo

⁸⁸M. H.Nural, (1940).Köy davası etrafında, *Köye Doğru*, Sayı:11-12, s. 10.

⁸⁹Nural, 1940, **a.g.k.**, s.10.

⁹⁰S. Demirkan, (1946).*Türkiye'de köy davası*, İstanbul: Rekor Basımevi,s.12.

⁹¹Z. Buduna, (1941).Bursa köylerinde kalkınma, *Köye Doğru*, Sayı: 16, 15 Şubat, s.8.

⁹²Cumhuriyet devrinde su siyaseti ve köy davası, (1941).*Köye Doğru*, Sayı: 21, 15 Mayıs 1941, s.7.

bandına taşımıştır.⁹³ Belki de Cumhuriyet tarihinde ilk defa yapılan bir çalışma böylesine somut bir gelişme ile sonuçlanmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, sadece idari olmayan, sosyal, demografik yönden de büyük önem taşıyan Köy Kanunu'nun, mevcut şartların karşılayamayacağı ideallere yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeptendir ki istenen başarı sağlanamamış, kanun, tüm köylerde uygulanma fırsatı bulamamıştır.

Aşağıda kanunun hangi vilayetlerde kaç köyde uygulamaya konduğunu gösterir nitelikte açıklayıcı bir cetvel paylaşılmıştır.⁹⁴

Tablo 1: Köy Kanunu tatbik edilen vilayetler ve köy sayıları.

⁹³Cumhuriyet devrinde su siyaseti ve köy davası, (1941). s.7.

⁹⁴Köylerimiz (Köy Kanunu Tatbik Olunan ve Olunmayan Köy İsimlerini Alfabe Sırasıyla Gösterir), İstanbul, İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1993, s.811;

Vilayet isimleri	Köy Kanunu Tatbik Olunan Köy Adedi	Vilayetlerin İsimleri	Köy Kanunu Tatbik Olunan Köy Adedi
Afyonkarahisar	414	Isparta	173
Amasya	197	Kars	407
Ankara	746	Kastamonu	745
Antalya	274	Kayseri	415
Aydın	351	Kırklareli	99
Balıkesir	741	Kırşehir	261
Bayazıt	23	Kocaeli	721
Bilecik	266	Konya	682
Bolu	739	Kütahya	587
Burdur	127	Malatya	524
Bursa	686	Manisa	600
Çanakkale	481	Maraş	173
Çankırı	499	Mardin	89
Çoruh	514	Muğla	263
Çorum	595	Muş	---
Denizli	358	Niğde	385
Diyarbakir	123	Ordu	447
Edirne	239	Samsun	649
Elâziz	213	Seyhan	405
Erzincan	350	Siirt	18
Erzurum	597	Sinop	449
Eskişehir	285	Sivas	903
Gaziantep	303	Tekirdağ	215
Giresun	391	Tokat	500
Gümüşhane	327	Trabzon	509
İçel	494	Urfa	47
İstanbul	264	Van	4
İzmir	456	Yozgat	191
		Zonguldak	680

442 sayılı kanuna göre, nüfusu 2.000'den aşağı olan yerlere köy, nüfusu 2.000 ile 20.000 arasında olan yerlere kasaba, 20.000'den fazla olan yerlere şehir denilmesi kararlaştırılmıştır. Kanuna göre nüfusu 2.000'den az olan ancak belediye teşkilatı olan yerler kasaba olarak kabul edilecek ve belediye kanununa tabi olacaklardır; parçalı tarım arazileri sebebi ile dağınık halde bulunan yerleşimler, bir bütün halinde ele alınarak bir köy teşkil edeceklerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ulus Gazetesi, no: 6156, 4 Eylül 1938, s.2.

1.2. Toprak Mülkiyetindeki Değişimler

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman, toplam nüfus olan 13.6 milyonun 10.3 milyonunu kırsal alanda yaşayan nüfus oluşturmaktaydı.⁹⁵ Nüfus Mübadelesi ile Müslüman olmayanlara ait büyük toprakların Türkler tarafından ele geçirilmesi, Anadolu’da büyük çaplı toprak parçalarını tekellerinde bulunduran ve bölge halkını bu topraklarda işçi ya da ortakçı olarak çalıştıran toprak ağalığı müessesini güçlendirmiştir. Dönem kaynakları incelendiğinde anlaşılan, Akdeniz ve Ege bölgesindeki toprakların, sahipleri tarafından işlendiği ya da birer işletmeye dönüştürüldüğü, Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki toprakların ise işletme esasına göre kişiler arasında devredildiğidir.⁹⁶ İsmail Hüsrev Tokin Türkiye’deki toprak rantı meselesine getirmiş olduğu tanım, bu sistemin Türkiye’de kullanımının farkını ortaya koymaktadır;⁹⁷

“Rant, alelumum topraktan alınan bir kâr, insanla tabiat arasındaki teknik münasebetin bir muhassalası değildir. Bizde ekseriyetle toprak rantını bu manada kullanırlar. Halbuki, rant, toprak sahipleriyle toprak isticar edenler arasındaki istihsal münasebetinin bir ifadesidir. Yani, toprak isticar etmiş müteşebbis, müstahsilin vazettiği sermayenin vasati kârı çıktıktan sonra toprak sahibine düşen kısımdır.”

Kişiler arası yapılan bu taksim ile paylaşılan toprakların işlenmesi ise hiçbir toprağa sahip olmayan köylü tarafından yapılmıştır. Ekonomik olarak bir değere tabi tutulmayan bu kesim, aynı zamanda işin en zor kısmını da yüklenmiştir. İsmail Hüsrev Tokin’in aktardığına göre, bu toprak ağaları aynı zamanda çeşitli tefecilik faaliyetleri ile topraklarını işleyen halkı kendilerine mecbur bırakmışlardır.⁹⁸

“Ortakçılık eden köylü, kendi hissesine düşen mahsulü borcuna mukabil toprak sahibine verir ve elinde bir şey kalmaz. Yaşayabilmek için tekrar borçlanır. Ekseriyetle büyük çiftliklerin yanında bulunan köylerin halkı, çiftlik topraklarında ortakçılık etmek mecburiyetinde kaldıklarından toprak sahiplerine bu şekilde borçlanmışlardır.”

Borcunu ödemeye çalışan köylünün bu kısır döngü içerisinde sürekli çalışmak zorunda olduğu düşünülürse, süregelen bu kısır döngü sebebi ile toprak sahibinin

⁹⁵Köymen, 2008,**a.g.k.**s.109.

⁹⁶İ. H.Tokin, (1932). Türkiye köy iktisadiyatında toprak rantı, *Kadro Dergisi*, Nisan 1932,Sayı: 4, s.14.

⁹⁷Tokin, 1932,**a.g.k.** s.13.

⁹⁸Tokin, 1932, Türkiye köy iktisadiyatında borçlanma şekilleri, *Kadro Dergisi*, Sayı: 3, Mart 1932, s.34.

giderek zenginleştigi, ortakçının ya da tarım işçisinin ise ekonomik ve sosyal olarak giderek çöktüğü düşüncesi netlik kazanmaktadır.

1927 yılında yapılan çalışmalar ile anlaşılan, ülke topraklarının %76'sının ekilebilir tarım arazisi niteliğindedir. Ekilebilir tarım arazisi içerisinde köylülerin sahibi oldukları toprak dilimi ise sadece %6'dır.⁹⁹Bu kesimi, büyük toprak sahiplerinin ortakçılık, tefecilik ya da icar faaliyetlerini kullanarak köylüyü kendine bağımlı kılma faaliyetleri dışında değerlendirmek gerekir. Ülkede ekilebilir tarım arazilerinin %70'ini elinde bulunduran bir kesimin varlığı aslında feodal zihniyetin ne derece güçlü ve köklü olduğunun da bir diğer ifadesidir.

Gariptir ki bu dönemde, Türkiye topraklarının çok geniş olduğunu ve toprak rantı meselesinin aslında üzerinde pek düşünülmemesi gereken bir mesele olduğu görüşünü savunanların olmasıdır. Türkiye İstatistik Umu Müdürlüğü'nde ziraat istatistiği alanında müdürlük yapmış olan Ferit Uyguç, 2000 dönüm araziye elinde bulunduran bir kimseyi büyük toprak sahibi olarak nitelendirmenin yanlış olduğunu, dünyanın birçok bölgesinde bu tarz yapılanmaların gayet normal olduğunu ve bunun tetkik edilmeye değer olmadığını belirtmiştir.¹⁰⁰Buna benzer bir tespit te Yahya Tezel tarafından yapılmıştır. Belki de dönemin nüfus azlığından yola çıkılarak ülke topraklarını nüfus ile oranlamak sureti ile bu tarz yargılar oluşturulmuştur.

Tezel, 1923-1950 yıllarını kapsayan süreçte, kırsal nüfusun büyüme oranı ile işlenebilecek tarım arazisi arasında bir paralellik olduğunu, bu büyümenin ülke sınırları dikkate alındığında bir sınırsızlık teşkil ettiğini belirtmiştir.¹⁰¹ Bir diğer deyişle, Türkiye'nin işlenebilecek tarım arazisi yönünden zengin olduğunu belirtmiştir.

Toprakların istenildiği zaman genişletilebileceği, toprakların nüfusa göre oranlandığında çok geniş olduğu düşüncesi, büyük arazi parçalarının toprak ağaları tarafından himaye edildiği ve köylünün bu toprakların sadece %6'lık bir bölümüne sahip olduğu gerçeğinden uzak bir düşüncedir. Asım Karaömerlioğlu ise farklı bir perspektif ile bu düşünceye karşı çıkmaktadır. Karaömerlioğlu, Türkiye'de ciddi bir topraksızlık sorununu kabul etmekle beraber bu durumun hükümet yetkililerince ne

⁹⁹O. Köymen, 2008, a.g.k.s.114.

¹⁰⁰O. F.Uyguç, (1944). Toprak meselelerimiz, *Türk Ekonomisi Dergisi*, Sayı: 15, Eylül, s.80.

¹⁰¹Y. Tezel, 1994, a.g.k.s.325.

derece dikkate alındığını sorgulamış, ilerici bir politikanın sanayi mi yoksa tarım ile mi mümkün olabileceği görüşünü şu ifadelerle irdelemiştir;¹⁰²

“Türkiye bir tarım ülkesi mi yoksa sanayi ülkesi mi olsun tercihi devlet ileri gelenlerinin tereddütler taşıdığını görmüştük. Bir yandan Nusret Kemal Köymen gibi köycülüğün savunucuları devletin köycü politikalara daha fazla önem vermesi gerektiğini, öte yandan kontrollü bir devletçiliği savunanlar hükümetin devletçiliğe ve sanayileşmeye yeterli ilgi ve önemi göstermediğini söylüyorlardı...Ne oturmuş bir istikrarlı devlet politikaları mevcuttu ne de aydınlar arasında ülkenin bu çok önemli konusu etrafında bir uzlaşma vardı.”

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’deki toprak mülkiyeti meselesi, büyük toprak ağaları, hükümet ve köylü üçgeninde çekişmeli bir mesele olmuştur. Hükümet, çıkarmış olduğu yasalar ile toprak mülkiyetini güçlendirmeye çalışmış; ancak bunu tam olarak başaramamıştır. Toprak ağaları, bu gelişmelerin önünü kapamıştır. Toprak ağalığı sistemi belirli politikalar ile tasfiye edilmeye çalışılmış; ancak başarı sağlanamamıştır.

Doğu Anadolu’da patlak veren Şeyh Said isyanı sebebi ile bölgedeki büyük toprak sahipleri sürgün edilerek batı bölgelerine gönderilmişlerdir. Bu ağa ve beylerden kalan topraklar ise bölgedeki muhtaç köylülere dağıtılmak istenmiştir ancak; sürgün edilenlere daha sonradan kendi topraklarını kısmen muhafaza hakkının tanınması, muhtaç köylülerin de bu durumdan faydalanmasına engel olmuştur.

1.2.1. Ekili Alanların Mülkiyeti

Osmanlı Devleti’nden beri tarımla uğraşan kesimden alınan vergi, devletin temel gelir kaynaklarından olmuştur. Zira bu vergiler ile devlet memurlarının maaşları karşılanmaktaydı. Ülke toprakları devlet malı olarak kabul edilmiş, işletme hakkı çeşitli yollarla kişilere verilmiştir. Osmanlı Devleti, yıkılışına kadar olan süreçte, tarımsal alanda büyük bir atılım gerçekleştirememiş, 1914 yılında nüfusunun %82’lik kısmının tarımla uğraşmasına rağmen, tarım genel olarak ilkel yöntemlerle yapılmıştır.¹⁰³

¹⁰²A.Karaömerlioğlu, (2006).*Orada bir köy var uzakta, erken cumhuriyet döneminde köycü söylem*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.131-132.

¹⁰³G.Eraktan, (2001).*Tarım politikasının temelleri ve Türkiye’de tarımsal destekleme politikası*, İstanbul: Uzel Holding Yayını, s.75-76.

19. yüzyılda tarımsal üretim teknikleri modernleştirilmeye çalışılmış olsa da Batı ve Balkanlardaki üretim hızı ve tekniği yakalanamamıştır. Osmanlı genel olarak gelişmelerin uzağında kalmış, ilkel tarım faaliyetleri yapan yoksul bir köylü nüfusu ise Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras olarak kalmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarıma elverişli toprakların tespiti amacıyla yapılan çalışmalar sonrasında Türkiye'nin 772.340 km toprağa sahip olduğu anlaşılmıştır. Sahip olunan bu toprağın %30'luk dilimi ise tarım yapılamaz arazi olarak belirlenmiştir.¹⁰⁴

Yapılan bir başka çalışma; 1927 yılında köylülerin tarım yapılabilir toprakların %76'lık kısmına sahip olduğunu ancak bunun sadece %7'lik kısmını kullanabildiğini, bu ailelerin tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirdiği tarımsal alanların ortalama 25 dönümden ibaret olduğunu ortaya koymuştur.¹⁰⁵ Küçük işletme statüsündeki bu işletmeler, büyük işletmelere nazaran daha önemlidir; çünkü bu tür işletmeler arazilerinin büyük bir bölümünü- %80 civarı- tarla, kalan kısımlarını ise bağ bahçe olarak kullanmışlar, araziden olabildiğince faydalanmayı amaçlayan bu işletmeler, toprağı bütün olanaklarını kullanarak boş bırakmamaya çalışmışlardır.¹⁰⁶

¹⁰⁴Ş. R. Hatipoğlu, (1936).*Türkiye'de zirai buhran*, Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, No: 39, s.21.

¹⁰⁵K. Köylü, (1957).*Ziraat iktisadı-zirai işletmecilik*, Cilt: 1, Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın no: 31,s. 125-126.

¹⁰⁶Köylü, 1957, **a.g.k.**s.125.

Aşağıdaki tablo bölgelere göre küçük çaplı işletmelerin dağılımını göstermekte olup, toprak sahipliğinin mahiyeti açısından bilgi vermektedir;¹⁰⁷

Tablo 2: Türkiye’de 1937 yılında Bölgelere Göre Küçük İşletmelerin Yapısı (dönüm)

Bölgeler	Zengin	Orta	Fakir	Azami Dönüm	Ortalama
Karadeniz Kıyı Bölgelerinde	74	43	21	500	44.4
Orta Anadolu Bölgesi	165	71	26	1630	87.3
Ege Bölgesi	401	105	25	3000	177
Marmara Bölgesi	244	144	60	1000	149.3
Güney Anadolu Bölgesi	508	230	107	2300	281.6
Kuzey Doğu	785	142	67	6360	331.3

Tablodan yola çıkarak, küçük çaplı işletmelerin Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygın olduğu söylenebilir. Bu tarımsal işletmeler genel olarak makineden uzak, geleneksel yöntemlerle tarım yapmışlardır. Aile üyelerinin genel olarak tarlalarda çalıştığı bu işletmeler, yüklü miktarlarda üretim yapamadıklarından pazar arayışına da pek girmemişlerdir. Büyük çaplı işletmeler ise genel olarak makinelili ve endüstriyel yolla tarım yaptıklarından, çevre bölgelere bu anlamda örnek teşkil etmişlerdir. Özellikle sahip oldukları ileri tarım teknikleri hem bölge hem de ülke kalkınması açısından önem teşkil etmiştir. Aynı zamanda pazara yönelik üretim yapan bu işletmeler, pazar ihtiyacını karşılarken büyük bir istihdam alanı da yaratmışlardır.

Ülkenin tarımsal üretiminin önemli bir kısmını karşılayan bu işletmeler, Tarım Bakanlığı tarafından incelenmiştir. ilki 1934 yılında, ikincisi 1938 yılında yapılan incelemeler, bu işletme tiplerinin ülke genelinde dağılımının anlaşılmasını açısından önemlidir. Bu çalışmalar sonucunda, 32 ilde 500 dönümden büyük büyük çaplı işletmelerin bulunduğu, 26 ilde ise 5000 dönümden büyük işletme olmadığı anlaşılmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁷K. Köylü, (1957). *Türkiye’de büyük zirai mülkler ve bunların işletme şekilleri*, Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 154, s.127.

¹⁰⁸Köylü, 1957, **a.g.k.**s. 23.

Tablo 3: Türkiye’de 1938 Yılında 5000 Dönümden Fazla Araziye Sahip İşletmelerin Bulunduğu İller¹⁰⁹

İller	İşletme Adedi	İller	İşletme Adedi
Tekirdağ	54	Niğde	22
Ankara	40	Gaziantep	18
İstanbul	31	Adana	14
Muğla	31	Bursa	14
Edirne	25	Eskişehir	13
İzmir	24	Çanakkale	10
Burdur	1	Kırşehir	1
Manisa	23	Balıkesir	9
İçel	5	Denizli	8
Mardin	3	Kocaeli	7
Kırklareli	2	Konya	6
Samsun	1	Yozgat	1
Sinop	1	Tokat	1
Antalya	24	Aydın	9
Afyon	1	Isparta	1
Amasya	1	Urfa	17

Tablo incelendiği zaman, bazı bölgelerin büyük işletme bakımından çok zayıf olduğu görülmektedir. Ülke genelindeki büyük işletmelerin %20’si Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde, geriye kalan yaklaşık %6’lık bir dilim ise İç Anadolu ve Doğu Anadolu’dadır.¹¹⁰ Kıyı bölgelerinin büyük pazarlara ve ihracat olanaklarına sahip oluşu, bu bölgelerdeki işletmelerin de daha koordine hareket etmesini ve bu pazarların

¹⁰⁹Köylü, 1957, a.g.k.s.136

¹¹⁰Ç.Keyder, (1982).*Dünya ekonomisi içinde Türkiye (1923-1929)*, Ankara: Yurt Yayınları, No:3, s.27.

ihtiyacını karşılamaya itmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi küçük işletmelere nazaran daha ileri tarım teknikleri ile tarım yapan bu işletmeler, buldukları bölgelerde önemli ölçüde istihdam sağlamışlardır.

1.2.2. Toprak ve Toprak Mülkiyetinin El Değiştirmesi

Bir memlekette gerçek bir problemin varlığının anlaşılması, problemi çözmeye yönelik geliştirilen çözümlerden anlaşılmaktadır. Türkiye’de de bu anlamda gerçek bir çözüm arayışı 1930’ların sonlarına doğru başlamıştır. Böylesi büyük bir problemin bu denli geç algılanmış olması elbette yönetici kadronun bu konuya verdiği önemi ya da daha birçok meseleye verdiği önceliği göstermektedir; çünkü topraksızlığın 1917 yılı Rusya’ında nasıl da itici bir güç olarak ortaya çıkıp sosyal ve ekonomik düzeni köklü bir değişikliğe zorladığı aşikardır.

Türkiye yönetici seçkinlerinin hafızalarında önemli bir yer eden bu örnek, Türkiye’de de böyle bir fikrin yer edinmesini sağlamıştır. Aksi takdirde yeni rejimin karşılaşacağı tehlike, iktidarın bütün dinamiklerini yerinden edecek bir köylü ayaklanması olacaktır. Dünya tarihinde birçok örneği olan ve köklü bir iyileştirilme yapılmadığı takdirde hükümeti bekleyen tehlikeyi, Ömer Lütfi Barkan şu şekilde yorumlamıştır;¹¹¹

“Canlı at kullanan, geri teknik ve organizasyonla verimsiz toprak işçiliği yapan bu memleketlerdeki ihtilallerin çoğu kendilerini bu halde bırakan Ortazaman feodal nizamındaki toprak münasebetlerinin arta kalmış şekillerine, her türlü kalkınmayı imkansızbırakan yabancı unsurların tahakküm ve istismarlarına karşı ayaklanan ve enternasyonal olmaktan ziyade ulusal ve siyasal mahiyette bulunan çiftçi ve orta sınıf halk ihtilalleri olarak kaldı.”

1920’li yılların başından 1938’e kadar meydana gelen küreselçalkantılar, Türkiye’de de etkisini göstermiştir. Gerek Osmanlı’dan devralınan dağınık toprak düzeni, gerekse Birinci Dünya Savaşı ile başlayan kaos ortamı, birçok ülkede var olan sosyo-ekonomik dengeleri derinden sarsmıştır. Anadolu’da da Birinci Dünya Savaşı ile beraber ülkeden kaçan ya da zorunlu göçe tabi tutulan Ermeni ve Rum topraklarının

¹¹¹Ö. L. Barkan, (1980). Harp sonu tarımsal reform hareketleri, *Türkiye’de Toprak Meselesi*, İstanbul: Gözlem Yayınları, s.24.

sahiplenilmesi, Anadolu'ya akın eden Türklere devlet hazinesinden toprak verilmesi Anadolu'da var olan toprak düzeninin ve sahipliliğinin farklı bir boyut kazanmasına sebep olmuştur.

1923-1938 yılları arasında devlet arazisi 39 milyon dönüm azalmış, bunun yaklaşık 4 milyon dönümü yurtdışından gelen Türklere verilmiş, geri kalan kısım ise toprak ağaları tarafından gasp edilmiş ya da çeşitli yollarla kendi zimmetlerine geçirilmiştir.¹¹²Bunlara ek olarak, Anadolu'da faaliyet alanları geniş olan, İsmail Hüsrev'in "Ruhani Derebeylik" olarak adlandırdığı, önderliğini Bektaşî tekkelerinin yaptığı kesim de önemli ölçüde toprak hakimiyetine sahiptir.¹¹³

Bu sebeptir ki toprak sahipliliği meselesi, bu dönemde meydana gelen siyasi ve ekonomik gelişmeler paralelinde sürekli bir değişim sergilemiştir. Cumhuriyet döneminde meydana gelen toprak mülkiyetindeki bu değişimlerden en çok zarar gören şüphesiz ki geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan halk olmuştur. Özellikle bu döneme kadar tapu ve kadastro anlamında kesin ve belirleyici bir düzenin olmayışı, Cumhuriyet döneminde birçok meselenin kaynağını oluşturmuştur.

Hükümet, Cumhuriyetin ilanından sonra çıkan isyanlar dolayısı ile göç ettirilen ailelere ve mübadele gereği ülkeye dönen yurttaşlara toprak vermek amacıyla bazı düzenlemeler yapmıştır. Yapılan bu düzenlemeler özel durumları esas almış, ülkenin geneline uygulanmamıştır. Bu sebeple düzenlemeler,ülke genelindeki toprak sorunlarını çözmekten uzaktır.¹¹⁴Cumhuriyet rejiminin önceliği her ne kadar topraksız köylüyü topraklandırmak ve toprak ağalığını tasfiye etmek olsa da, bu konu, dönemin üzerine en çok fikir üretilen konusu olmuştur. Bu konu üzerine düşünenler, nasıl bir modelin daha uygun olacağı noktasında ikilemde kalmışlardır. Bu düşünceler arasında "Kolhozlar"sistemi en uygulanabilir sistem gibi gözükmüştür.

Nasıl bir sistemin gerekli olduğu meselesine İsmail Hüsrev şu şekilde açıklık getirmiştir:¹¹⁵

"Fikrimizce Türkiye köy iktisadiyatında teknik inkılap yani Türk köyüne modern tekniğin girmesi ancak kurunu vustai toprak münasebetlerinin tasfiyesi ile mümkün

¹¹²Z. Dinler, (1996).*Tarım ekonomisi*, Bursa: Ekim Kitabevi Yayınları, s.20.

¹¹³İ. H.Tokin, (1932).Türkiye'de derebeylik rejimi, *Kadro Dergisi*, Sayı: 7, Temmuz 1932, s.21.

¹¹⁴İ. H.Tokin, (1934).Türkiye köy iktisadiyatı, *Mecmua İktisadiyatından II.*, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, s. 158.

¹¹⁵İ. H.Tokin, (1933). Türk köylüsü bir toprak reformu bekliyor, *Kadro Dergisi*, Sayı: 21, Eylül 1933, s.23-24.

olacaktır. Ancak o zamandır ki, mahsulün kalitesini, tohumun cinsini ıslah, damızlığı, kredi ve satış işlerini teşkilatlandırmakta esaslı muvaffakiyetler elde edilecektir. Köylüyü topraklandırmak, ortakçılığı ve şarktaki derebeyliği sınıf olarak tasfiye etmek inkılapçı bir toprak reformudur. ... Toprak münasebetlerini tasfiye ya sosyalistçe yahut halkça olur.... Bugün Rusya'da olduğu gibi ...Misal: Kolhozlar... Halkçı reform, her ferdi toprak mülkiyetine sahip kılmaktır. Milli inkılabın her ferdi topraklandırması, içtimai taktik bakımından geniş köylü kitlelerini milli inkılaba daha sıkı bağlayabileceği gibi, milli müdafaada zaruri gördüğümüz memleket alakasını da takviye edecektir.”

Ne var ki Türkiye Cumhuriyeti de bu dönemde, birçok dünya devletinin yaptığı gibi, siyasal ve ideolojik emellerine ekonomik emellerden daha fazla önem vermiştir. Toprak mülkiyeti meselesinde atılacak adımın hem ekonomik hem de fert-devlet ilişkisi bağlamında yapıcı etkisi, bu dönem düşünce adamları tarafından defalarca dile getirilmiştir; ancak meydana gelen siyasi gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan göç hareketleri, bu anlamda köklü bir kanunun ortaya konmasını bir hayli geciktirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİLLİ ŞEF DÖNEMİNDE KÖY KÖYLÜLER ve MÜLKİYET MESELELERİ (1938-1950)

2.1. Milli Şef'in İktidara Gelişi ve Dönem Siyaseti

“Bir toplumsal mücadelenin nihai sonuçları hiçbir zaman onu yürüten kişilerin tasarladıkları çeşitten olamaz. Bu gibi bazı mücadeleler insan zekasının ve eyleminin denetim alanının ötesinde sayısız ve karışık koşullar dizisine bağlıdır. Bu, insanüstü çaba isteyen ve toplumda çabuk ve köklü değişiklikler yapan devrimler için özellikle doğrudur.”¹¹⁶

MilovanDjilasın yukarıda belirttiği gibi bazı devrimler, sayısız ve karmaşık koşulların ürünüdür. Türk Devrimi de tam olarak bu karmaşık koşullar dizisinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı ve dünya ülkelerinin bu gidişatı kendi lehlerine çevirmek amaçlı yönelmiş olduğu ittifak arayışlarının gölgesinde Atatürk'ün hayatını kaybetmesi, Türk milletini derin bir üzüntüye boğmuştur. Sahip olduğu vizyon ve misyon temelinde değerlendirildiği zaman Atatürk'ün milleti muasırlaştırma ve dünya devletleri, milletleri arasında hak ettiği yere ulaştırma çabası ölümü ile sekteye uğramıştır.

Tam da bu noktada Cumhurbaşkanlığını üstlenecek ve hükümeti yönetme yetkisini kullanacak kişinin Atatürk'ün vizyonunda birisi olması zorunlu olmuştur. Yüksek bir toplumun inşası ve Atatürk inkılaplarının daha da ileriye taşınması ancak bu şekilde mümkün olabilirdi.

Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre önce başbakanlıktan istifa etmiş olan ve sadece Malatya milletvekilliği görevini yürüten İsmet İnönü, Atatürk'ün ölümü üzerine Celal Bayar ve Fevzi Çakmak'ın da desteklerini alarak Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. TBMM başkanı Abdülhalik Renda başkanlığında 348 üyenin oy kullandığı oturumda Malatya mebusu İsmet İnönü oy birliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı olmuştur.¹¹⁷ İnönü, hem Atatürk inkılaplarını devam ettirebilmek hem de

¹¹⁶MilovanDjilasınThe New Class kitabından aktaran Lewis, 1993, **a.g.k.**, s. 306.

¹¹⁷TBMMZC, (11 Kasım 1938) D: 5, İ: 4, Cilt: 27,s.17.

otoriter bir sistemin inşasını sağlamak amacı ile CHP'nin I. Olağanüstü kurultayında milli şeflik ve değişmez genel başkanlık unvanlarını almıştır.¹¹⁸

İnönü, Atatürk'ten farklı olarak, inkılapları korumak ve ilerletmenin otoriter bir yönetim ile mümkün olacağına inanmıştır. Alınan bu unvanlar, dönem şartları düşünüldüğünde, Almanya ve İtalya gibi ülkelerdeki faşist-otoriter yönetimlere benzer bir yönetimin Türkiye'de inşa edilmeye çalışıldığı tartışmalarını yaratmıştır. Toplum nezdinde bu tartışmalara haklılık kazandıran ise CHP'nin I. Olağanüstü Kurultayında almış olduğu kararlardır. Bu kararlar, partinin ebedi başkanının Mustafa Kemal Atatürk, değişmez genel başkanının İsmet İnönü olduğunu ve değişmez genel başkanlığın ancak vefat, vazife yapamayacak bir hastalık ya da istifa durumlarında terk edilebileceğini açıklamaktadır.¹¹⁹

Her ne kadar CHP tarafından yapılan açıklamada Milli Şefliğin politik prensiplerin benimsenmesi ve ülke siyasetine yön vermek noktasındaki önemi halka anlatılmaya çalışılmışsa da, halk nezdinde çok uzun bir süre bu sistem, Almanya ve İtalya gibi ülkelerde vücuda getirilen faşist yönetimler paralelinde değerlendirilmiştir;¹²⁰ ancak İnönü ve kadrosunun iç ve dış politikadaki icraatları bu tartışmaların ne kadar yerinde olup olmadığını belirleyecek en önemli etken olmuştur.

TBMM'nin ikinci oturumunda İnönü'nün yaptığı şu konuşma, onun Atatürk'e ve onun inkılaplara olan bağlılığını ve saygısını ortaya koyar niteliktedir; İnönü bu bağlılığını, "Türk milletini az zamanda büyük bir medeniyet seviyesine yükseltmiş, Türk milletine en kısa yoldan temiz cemiyet hayatını, feyizli terakki yollarını açmış olan inkılaplar, kalp ve vicdanımızın en aziz varlıklarıdır"¹²¹ sözleriyle dile getirmiştir.

Uzun yıllar boyunca Atatürk'ün silah arkadaşlığını yapmış ve hatırı sayılır derecede politikanın içinde yer almış olması İnönü'ye, dönem içinde Atatürk inkılaplarını en iyi anlayabilecek ve bunları Atatürk çizgisinde ileriye taşıyabilecek kişi vasfını kazandırmış, İnönü'nün göreve gelmesi, o günün siyasasında memnuniyet

¹¹⁸M. Heper, (1999).*İsmet İnönü yeni bir yorum denemesi*, (Çev: Sermet Yalçın), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.155.

¹¹⁹F.Giritoğlu, (1965).*Türk siyasi tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin mevkii*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, s.139.

¹²⁰H. Bila, (1987).*Sosyal demokrat süreç içinde CHP ve sonrası*, İstanbul: Milliyet Yayınları, İstanbul, s.114.

¹²¹TBMMZC, (11 Kasım 1938) D: 5, İ: 4, Cilt: 27, 3.İnikat,s.17.

ortamı yaratmıştır.¹²²İnönü, göreve gelişinin ilk günlerinden itibaren izlemiş olduğu barış ve tasfiye politikaları ile şahsına has bir otorite kurmaya çalışmıştır.

Genel olarak düşünüldüğünde siyasal anlamda Atatürk'ün gölgesinde kalmış olan İnönü'nün, devletin en başındaki adam olarak otoriter bir tutum ve yönetim inşa etmeye çalışması haklı bir çaba olarak değerlendirilebilir; ancak daha önceden Atatürk'e yakınlıkları ile bilinen bazı kişileri siyasetten uzak tutmaya çalışması, anlaşılması güç bir durumdur. Örneğin Şükrü Kaya, Kılıç Ali ve Tevfik Rüştü Aras gibi kimseler İnönü döneminde milletvekili listelerine konulmamıştır.¹²³Bunun yanı sıra, ismi haksız kazanç, yolsuzluk gibi olaylara karışmış kurum ve kuruluşların da üstüne gidilmiş, tasfiyeler yapılmıştır. İnönü, yolsuzluk ve haksız kazanç meselelerinin üstüne giderek halk üzerinde, Atatürk'e yakınlığı ile bilinen eski devlet adamlarını aktif siyaset alanından uzak tutarak ta Meclis üzerinde kendine has bir otoriter yönetim oluşturmuştur.

İsmet İnönü'nün atmış olduğu bu adımlar, çeşitli çevrelerde İnönü'nün bir tür hesaplaşma içinde olduğu söylentilerine yol açmış olsa da İnönü, Atatürk dönemindeki anlaşmazlıkları bir yana bırakarak bir barış politikası yürütmüştür. Bu barış ve -aynı zamanda tasfiye- politikası İnönü'nün hem kafasındaki siyasi kadroyu oluşturmasına hem de devlet organları ve Meclis üzerindeki otoritesini güçlendirmesine olanak tanımıştır.¹²⁴Bu politika ile Meclise giren 420 mebusun 125'ini yeni simalar oluşturmuştur.¹²⁵Güçlendirdiği bu otoritesi, İnönü'ye ileride oluşturulacak hükümetlerde ve kadro değişikliklerinde önemli ölçüde kolaylık sağlayacaktır.

2.2. Milli Şef Dönemi Köy ve Köylüler Politikası

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hükümetin uğraştığı en önemli meselelerin başında gelen toprak ve köylü sorunu, Milli Şef döneminde de iç politikadaki önem ve ağırlığını korumuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çeşitli kanuni düzenlemeler ile çözümlenmeye çalışılan bu mesele, meydana gelen uluslararası değişim ve gelişmelerden dolayı nihai bir çözüme kavuşturulamamıştır.

¹²²Akandere, 1998, a.g.k.s.34.

¹²³Aydemir, 2000, İkinci Adam, s.45.

¹²⁴Aydemir, 2000 İkinci Adam, s.25-26.

¹²⁵Akşam Gazetesi, 25 Mart 1939, s.1.

Cumhuriyetin ilanından sonra yürürlüğe konan Medeni Kanun ile beraber, kişilerin toprağa bağlılıkları güçlendirilmeye, tarımsal üretim arttırılmaya çalışılmışsa da köklü bir toprak reformu uygulaması yürürlüğe konulamamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında çeşitli kişi ve çevrelerce dile getirilen, ekilebilir toprak miktarının fazla nüfusun az olduğu görüşü, sosyal anlamda iç dinamikler – bunlardan kasıt büyük arazileri elinde bulunduran toprak ağaları- hesaba katılmadan ortaya atılmış bir fikirden öte anlam taşımamıştır.

1927 yılı tarım sayımı ile çiftçi ailesi sayısı 1.751.000, ekilebilir tarım arazisi ise 43.6 milyon dönüm olarak saptanmıştır.¹²⁶ Bu alan, ekilebilir olarak saptanan toplam arazi miktarının 6'da birini oluşturmaktadır.1934 yılına geldiğinde, İçişleri Bakanlığı bünyesinde tapusu bulunmayan araziler devlet bünyesine alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışma ile tapusu bulunmayan ve büyük toprak sahipleri tarafından istimlak edilen araziler devlet kontrolüne alınarak topraksız çiftçilere dağıtılacaktır; ancak bu tasarı da meclisten geçemeyerek kanunlaşmamıştır.¹²⁷

Atatürk te 1 Kasım 1936'da Mecliste yaptığı bir konuşmada toprak meselesinin acilen çözüme kavuşturulması gereken bir mesele olduğunu ve her Türk çiftçisinin kendi geçimini sağlayabileceği bir toprak parçasına sahip olması gerektiğini belirtmiş, büyük arazi sahiplenmenin belirli koşullara bağlı olarak sınırlandırılması gerektiğini vurgulamıştır.¹²⁸Daha önce de belirtildiği üzere,Mecliste de bir hayli tartışılan ve birçok milletvekili tarafından dile getirilen çiftçinin topraklandırılması meselesi, somut ve kalıcı bir çözüme kavuşturulamamıştır. Belirli dönemlerde çıkarılan belli başlı kanunlar uyarınca, 1944 yılına kadar, göçmen ve köylü ailelerine 10.662.059 dönüm toprak dağıtılmıştır.¹²⁹ Sonuç olarak, Milli Şef dönemine gelindiğinde, toprak ve toprak sahipliliği meselesi hala çözüme kavuşturulabilmiş bir mesele değildir.

İsmet İnönü idaresinde geçirilen İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Türkiye her ne kadar savaşa katılmayarak tarafsızlığı ilke edinmişse de savaşın getirdiği ekonomik ve sosyal sıkıntıları fazlasıyla hissetmiştir. Her ne kadar sınır ötesinde meydana gelmiş olsa da faşist yönetime sahip Almanya, İtalya ve İspanya gibi ülkeler sebebiyle aynı

¹²⁶*Toprak reformu ve Türkiye*, (1984). Ankara: TBMM Kütüphane ve Tercüme Müdürlüğü Yayını No:8, (Hazırlayan: Sevgi Korkut), s.45.

¹²⁷A. Özkök, (1971). Türkiye'de toprak dağılımı: tarihsel gelişme ve bugünkü durum, *Toprak Reformu ve Ekonomik Gelişme Semineri*, İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti Yayını, s.9.

¹²⁸Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (1961).*Atatürk'ün söylev ve demeçleri*, Yayın No: 1, Ankara, 1961, s.389.

zamanda bir sınırsızlık teşkil eden İkinci Dünya Savaşı yılları, Türkiye'nin savaşı ve savaş koşullarını tüm ağırlığı ile hissettiği yıllar olmuştur. Özellikle bir tarım devleti olan ve geçimini tarım ile sağlayan nüfusun büyük oranda silah altına alınması, ülkenin ekonomik ve sosyal olarak çöküntüye uğramasına sebep olmuştur.

Savaş ekonomisinin hüküm sürdüğü savaş yılları boyunca görev yapmış olan hükümetler, çeşitli ekonomik tedbirler almak durumunda kalmışlardır. Alınan bu tedbirler, zaten bozulmuş olan ekonominin daha da gerilemesine, toplumsal huzursuzluk ve geçim sıkıntılarının derinleşmesine sebep olmuştur. Her şeyden ötesi, kısıtlı da olsa tarımsal üretim yaparak ekonomiyi canlı tutabilen genç sınıfın silah altına alınması, geçimini tarım ve hayvancılık ile sağlayan tarım kesimde yıkıcı sonuçlara sebep olmuştur. Yani ülke savaşa girmemiş ancak savaş koşullarını en derininden hissetmiştir. Bu durumu Hilmi Uran hatıralarında şu şekilde ifade etmiştir:¹³⁰

“İkinci Dünya Harbi Avrupa’da patlayınca onun hudutlarımıza bulaşmaması için alınan tedbirlere olduğu kadar, bulaştığı taktirde onu önleyebilmek için alınmış olan tedbirlere de emniyet besler halde idik. Halbuki biz, harbin devamınca, harbe girmemek için elimizden gelen her çareye tevessül ederek harbe girmemiş olduğumuz gibi, yine harp devam ettiği müddetçe de hep harbe hazırlandık durduk.”

Bu dönemde hem savaş durumunun belirsizliği hem de savaş yıllarında görev yapmış olan hükümetlerin savaş ve savaş ekonomisi şartlarına hazırlıksız oluşları, uygulanan ekonomik politikahatalar yapılmasına sebep olmuştur.¹³¹ Her ne kadar savaş yılları uygulanan ekonomik politikalar ve alınan tedbirler değişik hükümetler tarafından yapılmışsa da genel durum içindeki yıkıcı etkileri aynı olmuştur. Bu kararlardan ilki ve sosyo-ekonomik anlamda belki de en yıkıcı olanı ise Milli Korunma Kanunu’dur.

¹²⁹Toprak reformu ve Türkiye, s.46.

¹³⁰H. Uran, (1959)*Hatıralarım*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, s.360.

¹³¹Akandere, 1998, **a.g.k.s.** 148.

2.3. Milli Şef Dönemi Köy, Köylüler ve Mülkiyet Alanında Yapılan Yasal Düzenlemeler

Ekonomisi büyük ölçüde tarımsal üretime dayalı ülkeler için yapılacak en önemli reformlar, toprak sisteminin ve sahipliğinin devlet denetimine alınması olarak görülmektedir. Tarımsal üretim mekanizmalarının hukuki güvenceye alınması ve toprağın onu işleyen kişi ve kişilerin denetimine bırakılması, bununla beraber büyük miktarlarda toprak sahipliliğinin devlet mekanizması tarafından engellenerek homojen bir tarımsal yapının ve toprak sahipliliği sisteminin inşası, Cumhuriyetin ilanı ile beraber hükümetin üzerinde durduğu ana meselelerin başında gelmektedir. Bu sebeple, başta Atatürk olmak üzere birçok önemli isim, homojen bir toprak ve tarım sisteminin inşasına dikkat çekmişlerdir.

Ziraat meselesinin Cumhuriyet kurulduğu andan itibaren üzerinde durulan ve modern bir mahiyete kavuşturulmaya çalışılması, ülke endüstrisinin tarım kökenli olması ile ilişkilidir. Bu sebeple homojen bir toprak sistemi ve ileri tarım teknolojisi ile ülke, hedeflenen tarımsal üretim kapasitesine ulaştırılabilecekti.

Yukarıda bahsedilen sistemin inşasına yönelik olarak, büyük toprak sahipliliğinin sınırlandırılması, her çiftçinin kendi geçimini sağlayacak oranda toprağa sahip olması gerekliliği defalarca vurgulanmıştır. Bahsedilen bu yapının inşasına yönelik ilk çalışma 1935 yılında Toprak-İskan Kanunu ile yapılmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi homojen tarımsal yapı oluşturma çabası, herkesin belirli miktarda toprak sahibi olmasını sağlamaktan ibaret değildir. Mesele, coğrafi koşullardan toprak verimliliğine, kültürel yapıdan ekonomik faaliyetlerin çeşitliliğine kadar birçok dinamikle ilişkili olduğundan, yapılacak reform faaliyetlerinin de bunlar düşünülerek yapılması zorunluluğu, bu anlamdaki faaliyetlerin geniş bir zaman dilimine yayılmasına sebep olmuştur.

1936 yılı meclis açılışında Atatürk'ün meselenin ciddiyetine dikkat çekmek amacıyla yapmış olduğu konuşma ve birkaç ay sonrasında İsmet İnönü'nün memleketteki zirai yapının ve topraksızlık sorununun ne derece ciddi bir mesele olduğunu ve çözülmesi gereken en acil meselelerin başında geldiğini belirtmesi, bu

anlamdaki çalışmaların da hız kazanmasını sağlamıştır.¹³² Bunu takip eden 1937 yılında yapılan düzenlemeler ile her çiftçi ailesinin parasını peşin ödemedi toprak sahibi olmasının yolu açıldı. yanısıra geçimlik toprağın da bölünmesi engellenmeye çalışılmıştır; ancak yaklaşan İkinci Dünya Savaşı, kanunun uygulanmasını olanaksız kılmıştır.¹³³

Atatürk döneminde başlatılan bu reform hareketleri, Milli Şef Dönemi'ne geldiği zaman da devam ettirilmeye çalışılmıştır. Özellikle, Atatürk'ün tarımsal üretimin arttırılmasına ve homojen bir toprak sahipliliğinin gerekliliğine dair planları, Milli Şef Dönemi toprak politikalarının temelini oluşturmuştur; ancak İkinci Dünya Savaşı ile değişen dünya düzeni ve Türkiye'nin savaşa girmediği halde savaşa her an hazır konumda olma gerekliliği, bu politikaların uygulanmasını bir hayli güç kılmıştır.

Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu Hükümetleri dönemini içeren savaş yıllarında uygulanan ekonomik yaptırımlarda çok, bozuk olan ekonomiyi düzeltmek amacı gütmüş, toprak ya da ziraat temelli etkin bir politika yürütülemedi. Bu dönem izlenen ekonomi politikası genel olarak piyasanın kontrol edilmesi, savaşın yarattığı koşullardan dolayı haksız rekabet ve karaborsacılığın engellenmesi amacı gütmüştür. Saraçoğlu ve Saydam Hükümetleri dönemlerinde piyasalar üzerinde izlenen iki farklı ekonomi politikası piyasalar üzerinde denetim kuramayınca, devlet müdahalesi kendini daha kapsayıcı kanunlar aracılığı ile hissettirme yoluna gitmiştir.¹³⁴

Bu kanunların ilki 18 Ocak 1940 yılında kabul edilen Milli Korunma Kanunu'dur.¹³⁵ Bunu takip eden yıllarda hükümetin piyasalar üzerindeki denetimi ve müdahalesi daha da artmıştır. Hükümetin hem piyasaları kontrol etmek hem de tarımsal üretim üzerinde müdahalesinin yolunu açan bu kanun, bazı milletvekillerinin itirazlarına ve tartışmalara rağmen kabul edilmiştir. Bunu takip eden yıllarda Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi ve son olarak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kabul edilmiştir.

¹³²Y. Acar, (1991). *Tarihsel açıdan Türkiye ekonomisi ve izlenen iktisadi politikalar (1923-1963)*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, s. 45.

¹³³Acar, 1991, **a.g.k.s.** 62.

¹³⁴S. Şener, (2004). İkinci dünya savaşı yıllarında Türkiye'de tarım politikası arayışları, Kocaeli: *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Temmuz 2004, Cilt: 1, Sayı: 7, s.74.

¹³⁵S. Özer, (2011). II. Dünya savaşı yıllarında uygulamaya konulan toprak mahsülleri vergisi ve köylü üzerindeki etkisi, *Tarihin Peşinde Dergisi*, Konya, Nisan 2011, Sayı: 5, s.216. Korkut Boratav, (1997). *Türkiye tarihi 4, çağdaş Türkiye (1908-1980), İktisat Tarihi (1908-1980)*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi, s.305.

Savaş ortamının hakim olduğu bu dönemde, özellikle iç içe geçmiş siyasi ittifaklar gölgesinde, var olan ekonomisini muhafaza etmeye çalışan Türkiye, aynı zamanda savaş ekonomisine de yetmeye çalışmıştır. Sanayisi büyük oranda tarımsal üretime dayalı olan, bu sebeple de önemli ölçüde dışa bağımlı olan ülke, siyasi ittifaklara da hiç olmadığı kadar önem vermiştir. Bu dönemde özellikle İngiltere ve Fransa'nın karşı çıkmasına rağmen Almanya ile yürütülen ticari ilişkiler, bu meselenin Türkiye için ne derece önemli olduğunu anlamamıza olanak sağlamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde bu dönem, sanayi ve endüstri anlamında geri kalmış ve büyük ölçüde dışa bağımlı olan, bunun yanı sıra savaşa hazır konumda bir orduyu beslemek zorunluluğu altında ekonomisini idame etmeye çalışan hükümetlerin savaş dışında kalmak amacıyla büyük çabalar harcadıkları bir dönemdir. Bu dönemde alınan ekonomik önlemler, o koşullar altında halkın üstüne büyük yük ve sorumluluklar yüklemiştir. İzlenen bu politika, hükümete karşı tepkilerin doğmasına sebep olmuştur.

2.3.1. Milli Korunma Kanunu

“Bir Dünya harbi olacaktır, bu harp neticesinde dünyanın vaziyeti ve muvazenesi baştan başa değişecektir. İşte bu devre esnasında doğru hareket etmesini bilmeyip en küçük bir hata yapmamız halinde, başımıza, mütareke senelerinden daha çok felaketler gelmesi mümkündür.”¹³⁶

Atatürk bu düşünce ile, yaklaşan savaşta, izlenecek politikaların önemini ortaya koymuştur. İkinci Dünya Savaşı daha başlamamış iken, savaşın meydana geleceğine kesin gözü ile bakan ülkeler, savaş hazırlıklarına başlamışlardır. Savaşın başlayacağı söylentisi piyasalar üzerinde ağırlığını hissettirmiş olup gıda fiyatları ve satışı noktasında sıkıntılar baş göstermiştir. Daha savaş başlamadan bazı ham madde ürünlerinde özellikle buğday, ekme ve et tedarikinde kriz baş göstermiştir.¹³⁷

Daha savaş başlamadan ortaya çıkan bu ürün kıtlığı ve kara borsa faaliyetleri, halk üzerinde büyük endişeye yol açmıştır. Aşağıdaki tablo, savaş yıllarında özellikle

¹³⁶Ş. S. Aydemir, (1969). *Tek Adam*, Cilt: 3, İstanbul: Remzi Kitabevi, s.408.

belirli ürünlerde baş gösteren karaborsacılık faaliyetlerinin ne derece tehlikeli boyutlara ulaştığını gözler önüne sermektedir.

Tablo 4: Belli Başlı Tüketim Ürünlerinin 1938 Yılı Ortalama Fiyatları ile 1943 yılı Ortalama Fiyatları

Maddenin Adı	1938(kuruş)	1943 (kuruş)	Artış Oranı
Ekmek (kilo)	10.05	38.67	284.7
Et (liko)	42.52	198.54	366.9
Taze Sebze (kilo)	7.51	29.96	298.9
Zeytinyağı (kilo)	51.85	231.29	336
Şeker (kilo)	28	338	1107
Peynir (kilo)	48.78	155.42	218,6
Yumurta (tane)	1.71	7.94	364.3
Süt(kilo)	14.79	51.25	236.5
Kömür (kilo)	5.33	12.21	129.1
Odun (kilo)	370.08	1316.66	255.7
Tuğla	1500	6000	300
Kereste	4000	20000	400
Kireç	35	399	1040
Kiremit (yerli)	4	300	1400
Çimento (yerli)	50	125	150
Demir	7	70	900

¹³⁷Piyasalardaki Buğday Darlığına ilişkin haber, (Piyasada Buğday Darlığı Görülüyor) Cumhuriyet Gazetesi, 1 Nisan 1939, Sayı: 5345, s.2. Hazım Atıf Kuyucak, İntikarla Mücadele Yalnız Hükümet İşi Değildir, *Ulus Gazetesi*, 25 Haziran 1941, s.1.

Kaynak: Cemil Koçak, Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1950), Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme, Cilt: 2, İletişim Yayınları, 1. Baskı, (aynı kitap yurt Yayınlarından da çıkmış olup yukarıda faydalanılmıştır), İstanbul, s. 435.

İsmet İnönü ülkeyi savaşın dışında tutmaktaki politik başarısını ekonominin kontrol altına alınması anlamında gösterememiş, savaşın piyasalar üzerinde yaratmış olduğu etki, halk üzerinde ağır bir yük olarak hissedilmiştir. Bunlara ek olarak bazı CHP’li yöneticilerin yolsuzluk faaliyetlerine bulaşması, halkın CHP’ye olan tepkilerinin artmasına sebep olmuştur.¹³⁸

Savaşın ne sürede bitebileceği kestirilemediğinden, daha savaş başlamadan ortaya çıkan bu durumun savaş esnasında ne derece tehlikeli boyutlara ulaşacağı meselesi hükümet tarafından fark edilmiş, yapılan bazı radyo yayınları ile ülkede herhangi bir krizin olmadığı, var olan gıda malzemelerinin savaş şartları düşünüldüğünde yeterli olacağı, bu sebepten ötürü herhangi bir endişeye gerek kalmadığı belirtilmiş, Resmi Gazetede fırsatçılık faaliyetlerine bulaşanların cezalandırılacağı yönünde bildirimler yayımlanmıştır.¹³⁹

Bunun yanı sıra piyasalardaki kontrolün sağlanması, fiyat denetiminin yapılması amacı ile Fiyat Murakabe Komisyonu kurulmuş,¹⁴⁰ bu komisyon üyeleri, piyasalarda fiyat-stok kontrolü yaparak ürünlerin taban ve tavan fiyatlarını belirlemişlerdir. Olağanüstü yetkilerle donatılan bu komisyon, bölgesel farklılıklardan doğan etmenleri göz önünde bulundurmayarak tek tip fiyat uygulamasını uygulamaya çalışmış, bu da piyasalarda istenen suni dengeyi yaratamamıştır. Hükümet, komisyonlarca fiyatları belirlenen ürünleri tüketiciden satın alma yoluna gitmiş, ödemeleri ise taksitlendirerek yapmıştır. Bu durum, ürün fiyatlarının piyasa fiyatlarından daha düşük tespit edilmesi ve ödemelerin gecikmeli yapılması ekseninde değerlendirildiğinde, devlet açısından olumlu üretici açısından olumsuz olmuştur.¹⁴¹

Böylesi açıklamaların halkı yatıştırmak amaçlı yapıldığı, aslında yaklaşan büyük bir gıda krizinin olduğu, bazı ürünlere ihracat yasağının getirilmesi ile anlaşılmıştır. Ancak bu ihraç yasağı meselesinin savaşın gidişatının kestirilememesinden dolayı alınan bir tedbir olma olasılığı da yok değildir. Cemil Koçak’a göre ordunun istihdam

¹³⁸Akandere, 1998, a.g.k.s.165.

¹³⁹ResmiGazete, 12 Eylül 1939, S.4308, s.12593

¹⁴⁰ResmiGazete, 8 Haziran 1940, S.4530, s.14058.

¹⁴¹C. Koçak, (2003) *Türkiye’de Milli Şef dönemi (1938-1950), dönemin iç ve dış politikası üzerine bir değerlendirme*, Cilt: 2, İstanbul: İletişim Yayınları, s.389.

edilmesine ayrılan pay; 1938'de %30.31, 1939'da %43.32, 1940'ta %53.24, 1941'de %55.44, 1942'de %54.42, 1943'te %52.52, 1944'te %51.12, 1945'te ise %40.88 olmuştur.¹⁴²

Ekonomik anlamda alınan tedbirlerin yanı sıra sosyal hayatı düzenlemede de bazı uygulamalar yürürlüğe konmuştur. Sosyal hayatı düzenleyerek bu alanda tasarruf yapılmasını öngören hükümet, valiliklere yazı göndererek Men-i İsrifat Kanunu'nu¹⁴³ uygulanması emrini vermiştir. Bu kanun ile sosyal hayatta bazı düzenlemeler yapılmaya, halk israftan alıkonulmaya çalışılmıştır. Özellikle düğün ve nişan törenlerinde çeyiz uygulaması kaldırılmış, düğün konvoylarına 5 araba sınırı getirilmiş, kutlamaların mahiyeti daraltılmış bu da geçimini bu işlerle sağlayan kesimin büyük tepkisine yol açmıştır.¹⁴⁴

Alınan önlemler elbette ki bununla sınırlı kalmamıştır. Savaş zamanlarında ya da ani askeri manevralar esnasında uygulamak amacı ile oluşturulmuş olan kanunların birleşiminden doğan bir kanun olan Milli Müsafaa Mükellefiyeti Kanunu,¹⁴⁵ 7 Haziran 1939 yılında kabul edilerek ordunun yukarıda bahsedilen savaş ya da savaş dışı durumlarda ülke kaynaklarından nasıl ve ne derece istifade edeceği meselesi açıklığa kavuşturulmuştur. Bu dönemde ordu ihtiyaçlarının karşılanması ve savaşa hazır bir ordunun beslenmesi kadar önem teşkil eden bir diğer mesele ise ülke içinde baş gösteren kıtlık ve karaborsa olmuştur. Daha önce de bahsedildiği üzere, belli başlı temel tüketim ürünlerinde ortaya çıkan kriz ve kara borsacılık faaliyetleri, toplumsal anlamda büyük huzursuzluğa yol açmış, Hükümet te bu durumu önlemeye yönelik bir dizi önlemler almıştır.

Özellikle Türkiye'yi savaşa sokmak isteyen devletler ile yürütülen ticari münasebetler de iç politikada ekonomik ve sosyal sıkıntılara sebep olmuştur. İngiltere ve Fransa gibi ülkeler Türkiye'nin, dış ticaretinde önemli bir paya sahip olan Almanya ile münasebetlerini noktalamasını isterken, Türkiye'nin bu şartlar altında ticari bağlarını koparmamaya çalışması, ne kadar zorlu bir politikanın yürütüldüğünü gözler önüne sermiştir.¹⁴⁶ Bu dönemi, Şevket Süreyya Aydemir şu cümlelerle tasvir etmektedir;¹⁴⁷

¹⁴²C. Koçak, (1986). *Türkiye'de Milli Şef dönemi*, İstanbul: Yurt Vakfı Yayınları, s.247.

¹⁴³Cumhuriyet Gazetesi, Men-i İsrifat Kanunu, 1 Haziran 1939, S.5406, s.2.

¹⁴⁴Cumhuriyet Gazetesi, 23 Haziran 1939, S.5428, s.3.

¹⁴⁵ResmîGazete, 16 Haziran 1939, S.4239, s.11986.

¹⁴⁶Bu eserde aynı zamanda siyasi olarak olmasa da ekonomik olarak Almanya'nın Türkiye'yi kendine müttefik ve bağımlı kılmak amacı ile ekonomik gücünü kullandığı tespiti yapılmaktadır. Bkz.:

“Ülke tam bir cihazlanma yetersizliği içindeydi. Hele tarımsal alanda düpedüz ilkel, verimsiz ve teşkilatsız bir durum içindeydik... Milli stoklar yoktu ve bu stoklar olsa bile zaten depolama tesislerine malik değildik. Eğer İnönü Başvekillik devrinde ve çeşitli direnişlere rağmen yürüttüğü demiryolu siyaseti de olmasaydı, büyük tüketim merkezleri, ülkenin uçları ile büsbütün bağlantısız kalırdı. ...”

Bu dönemde özellikle ekonomik meselelerde önemli icraatlarda bulunmuş ve aynı zamanda İaşe Müsteşarı Muavinliği yapmış olan Şevket Süreyya'nın ülkenin sosyal ve ekonomik düzenine dair çizmiş olduğu tablo, kapsayıcı bir kanun tasarısının ne derece zaruri olduğunu ortaya koyar niteliktedir.

Hükümet bu dönemde halk ve kriz üzerinde tam anlamıyla bir denetim sağlayamadığından dış politikada da etkin olamamıştır. Bütün bu şartlar piyasalarda devlet merkeziyetçiliğini zorunlu kılmıştır. Dönemin İktisat Vekili Hüsnü Çakır'ın hazırlamış olduğu İktisadi Müdafâ Kanun Tasarısı'ndan hareketle hazırlanmış olan Milli Korunma Kanunu, 70 maddelik tasarıdan meydana gelmiş, 18 Ocak 1940 yılında kabul edilmiştir. Kanun ile, kısmi seferberlik, harp hali, Türkiye'yi alakadar eden yabancı devletler arası harp hali gibi durumlarda, Bakanlar Kurulu'na çok geniş yetkiler verilmiştir.¹⁴⁸Bakanlar Kurulu'na verilen bu yetkiler, mecliste uzun tartışmalara sebep olmuştur. Berç Türker'in kanunun verdiği geniş yetkilerin ne ve hangi koşullarda kullanılması gerektiğine dair konuşmasını bu konuya açıklık getirmesi amacıyla direkt olarak aşağıda paylaşmak açıklayıcı olacaktır;¹⁴⁹

“Müzakere edeceğimiz kanun layihası benim itikadıma göre fevkalade bir ehemmiyete haizdir. Çünkü Büyük Millet Meclisi Muhterem İcra Vekilleri Heyetine bu kanun ile bazı vazife ve salahiyetler vermektedir. Bu salahiyetler fevkalade zamanlara mahsustur... Milli Korunma Kanunu tanzim edilirken şu mühim ve esaslı noktalar tebarüz edilmiştir;

- a) Teşkilatı Esasiye ruhu birinci derecede göz önünde bulundurulmuştur.
- b) Kanunda zikri geçen tedabiri ihtiyatiye fevkalade hallerin hüküm sürdüğü zamana mahsus olarak muvakkat olacaktır ve bu vaziyet geçer geçmez kanun tatbik mevkinden kaldırılarak normal zamanların iktisadi rejimi avdet edecektir.
- c) Fevkalade zamanların icabı olarak yurttaşlara tahmil edilecek mükellefiyetler muhik ve makul tazminat ile karşılanacaktır.

M.Gönlübol-C. Sar, (1991).*Atatürk ve Türkiye'nin dış politikası (1919-1939)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, s.115-116.

¹⁴⁷Aydemir, 1969, İkinci Adam, Cilt: 2, s.205.

¹⁴⁸Düstur, Milli Korunma Kanunu, 26.1.1940, Tertip: 3, Cilt: 21, s.274.

d) Hükümete azami yirmi beş milyon liralık bir kredi veriliyor. Bu kredi ihtiyaç hissedildikçe kullanılacaktır.

e) Kanundaki bütün hükümler birden tatbik edilmeyecek ancak ihtiyaca göre ve yurdun lüzumlu olan kısımlarında tatbik edilecektir. İşte bu noktalar kanunun temelini teşkil ediyor.”

Milli Korunma Kanunu'nun bütün maddelerinin analizi çalışmanın kapsamını aşacağından, özellikle köy ve ziraati ilgilendiren maddelerin analizini yapmak kanunun köy ve ziraat üzerindeki etkisini açıklamada bize yardımcı olacaktır. Mecliste uzun tartışmalar sonrasında kabul edilen kanun, belirli zamanlarda uygulanmak üzere olsa da toplum üzerinde ciddi yaptırımlara sahip bir kanundur. Sosyal ve ekonomik düzen üzerinde devlet müdahalesinin resmen benimsendiği bu kanun ile ziraat alanında da bazı değişimler gözlemek mümkündür.¹⁵⁰

Özellikle kanunun 39. maddesi, üzerinde ziraat yapılmayan 5.000 dönümden büyük arazi parçalarının hükümet tarafından bedeli ödenmek koşulu ile işletilebileceğini, devletin işletemeyeceği durumlarda ise toprağı işleyecek kişilere veya kurumlara devredebileceği karara bağlanmıştır.¹⁵¹

Kanunun 40. maddesine göre Hükümet, 8 hektardan fazla tarıma elverişli arazisi bulunan kişilerden bu arazilerinin yarısına kadar olan kısımlarına hububat ekmelerini isteyebilecek ve arazinin bağ olması durumunda da hükümetin taktirince hareket edileceği belirtilmiş, 8 hektar arazisi olan ama tarımla uğraşmayan kimseler ise daha sonra “ektirmeğe” ifadesiyle kanuna tabi kılınmıştır.¹⁵²

¹⁴⁹TBMMZC, (18 Ocak 1940) D: 6, İ: 1, Cilt: 8, s. 139-140.

¹⁵⁰ Belirli tarım ürünlerinin ekimini mecbur kılan hükümet, bu hububatları ekecek olan çiftçilere zirai araç ve gereçler ve eğitici konferanslar noktasında yardım etmiştir. bkz.: “Bahçe Ziraatine Yardım” Ulus Gazetesi, s.1. Mümtaz Faik Fenik'in ziraat seferberliğini öven “Toprağa Dönüş” yazısı, Ulus Gazetesi, 9 Şubat 1942, s.1-2. Kemal Turan'ın ziraat seferberliğini ve Milli Korunma Kanunu'nu öven “Ziraat Seferberliği ve Milli Korunma Kanunu” yazısı, Ulus Gazetesi, s.2. “Ziraat Seferberliği Kapsamında 30 İilde Konferanslar Düzenlendi” haberi, Ulus Gazetesi, 1 Mart 1942. Mümtaz Faik Fenik'in zirai üretimin artırılmasında ulaşımın etkisine değindiği yazısı, “Kars Yolunda”, Ulus Gazetesi, 4 Mart 1942, s.2.

¹⁵¹ Tokat Mebusu Galip Pekel, Bu madde ile devletin 5000 dönümden daha küçük arazileri işleyemediğini, zaten olağanüstü bir durum içinde olduğundan bu toprakları işleyecek kişilerin silah altına alındığını dolayısı ile hükümetin bu maddedeki 5.000 ibaresini kaldırması gerektiğini savunmuş, böylece daha küçük arazilerin de işlenerek hükümetin bundan tasarruf edebileceğini belirtmiştir; ancak Ticaret Vekili Nazmi Topçuoğlu'nun itirazı ve küçük topraklar üzerinde yapılacak tarım faaliyetlerinin faydadan ziyade zarara yol açacağını belirtmesi üzerine Pekel'in bu görüşü kabul görmemiştir.

Bkz.TBMMZC, (18 Ocak 1940),D: 6, İ: 1, Cilt: 8, s. 150.

¹⁵²TBMMZC, (18 Ocak 1940),D: 6, İ: 1, Cilt: 8, s. 150., s. 150-151., Kemal Turan, “Pirim, Tohum, Kredi” haberi, Ulus Gazetesi 19 Şubat 1942, s.2.

Milli Korunma Kanunu'nun üzerine en fazla tartışılan ve özellikle tarımla uğraşan nüfus üzerinde yıkıcı etkisi en fazla hissedilen maddesi 41. madde olmuştur. Bu madde ile Hükümet, dört hektardan az ekili arazisi olan çiftçinin bir çift öküzüne el koyma hakkını elde etmiştir. Ekili arazisi dört hektardan fazla olan kişileri pek fazla etkilemeyen bu kanun, ekili arazisi az olan küçük çiftçileri büyük sıkıntıya sokmuştur. Mecliste tartışmalara yol açan bu madde bazı milletvekillerinin tepkilerine maruz kalmıştır. Madde tartışılırken söz alan GalibPekel, şu sözler ile maddeye karşı çıkmıştır,¹⁵³

“Arkadaşlar, bu maddeyi ben kendi hesabıma çok mühim görmekteyim. Bu maddenin hükmüne göre 40 dönümden itibaren her çiftçiye bir çift, 400 dönüm hububat ekene on öküz bırakılacak, 4.000 dönüme 100 ... Fakat 40 dönümden az ekenlerin öküzü bırakılmayacaktır...Netice itibari ile zenginler öküz mükellefiyetinden kurtulacak ve fakirler bunu çekecektir... Çiftçilerimizin belki %75'i bu vaziyettedir ve asıl bunların müdafaa edilmesi lazımdır...”

Bu görüşü Manisa Milletvekili Hikmet Bayur da desteklemiş, madde üzerine artan muhalefet, tartışmalara yol açmıştır. Refik Saydam'ın söz alarak tartışmayı noktalama çabaları da sonuçsuz kalmıştır. Bu madde üzerine en makul öneri de Kazım Karabekir tarafından sunulmuştur. Karabekir'e göre sosyal ve ekonomik koşullar her bölgede farklılık göstermektedir. Bu sebeple bölgeye giden heyetlerin inisiyatif kullanarak bölgenin şartları dahilinde karar almaları daha makul ve mantıklı olacaktır. Kazım Karabekir'in yapmış olduğu konuşmadan sonra yumuşayan meclis ortamı bu maddeyi de kabul etmiştir.

Yaptırımları temelinde incelendiği zaman ağır yükümlülük içeren belli başlı maddelerin kabulünden sonra, kanunun diğer maddelerinin kabulünde, milletvekilleri arasında anlaşmanın sağlandığı görülmektedir. Açıklığa kavuşturulması gereken nokta ise kanunun ilk kabul edildiği şekliyle kalmayıp yaşanan toplumsal gelişmeler ekseninde defalarca değişikliğe uğradığıdır. Kanun, kabul edildiği 1940 yılından 1945 yılına kadar defalarca değişikliğe uğramış, değişimlerle beraber hükümet halk ve üretici üzerindeki yaptırıcı ve denetleyici güç alanını genişletmiştir. Yapılan değişikliklerle ilk olarak serbest meslek icra edenlerin kazanç vergileri arttırılmış, belli başlı ürünlere tüketim vergileri uygulanmıştır.¹⁵⁴

¹⁵³TBMMZC, (18 Ocak 1940),D: 6, İ: 1, Cilt: 8, s. 150., s.151-152.

¹⁵⁴ResmiGazete, 31 Mayıs 1941, S.4040, s.1005.

Devam eden süreçte piyasada az bulunan tüketim malları devlet tarafından satın alınıp karne sistemi uygulaması ile halka eşit oranda verilmeye başlanmıştır ki temel ihtiyaç maddelerinin temininde bile haksızlık ve adam kayırmannın ortaya çıkması, ihtiyacı olmadığı halde insanların karne edinmesi,¹⁵⁵bu uygulamadan tam anlamıyla istifade edilmesini olanaksız kılmıştır.¹⁵⁶ İzlenen bu ekonomi politikası ne tam anlamıyla uygulanabilmiş ne de iflas etmiştir. Refik Saydam'ın vefat etmesi ile göreve gelen Şükrü Saraçoğlu Hükümeti, farklı bir ekonomik perspektif ile piyasalarda kontrolü sağlama yoluna gitmiştir. Saraçoğlu Hükümeti göreve geldikten bir hafta sonra hububat fiyatlarında %50'lik bir artış yapmış ve hububat fiyatlarını belirli koşullarda serbest bırakmıştır.¹⁵⁷

Piyasalar üzerindeki hükümet denetiminin biraz daha hafifletildiği bu dönemde alınmış olan bu karar, üretici açısından bir önceki döneme nazaran alınmış en olumlu karar olmuştur. Buna ek olarak %25 kararı olarak bilinen kararın alınması ve üreticiye yine belirli şartlar dahilinde ürününü serbestçe satabilme hakkının tanınması, bu dönemde halk üzerinde hükümete karşı olumlu bir havanın oluşmasını sağlamıştır.¹⁵⁸Piyasalar üzerinde olumlu bir etki yarattığı gözlemlenen %25 kararı, kısıtlı tarım yapan sınıf tarafından hiç te hoş karşılanmamıştır. Şevket Pamuk'un %25 kararını şu şekilde değerlendirmiştir:¹⁵⁹

“%25 uygulamasının çok önemli bir diğer sonucu olmuştur. Bu uygulama, iase meselesinin yükünü daha dengeli olarak dağıtmak yerine, yükü esas olarak küçük ve orta üreticilerin üzerine yıkmış, 1942 yılı ve sonrasında az toprak işleyebilen köylülerle büyük çiftçiler arasında önemli farklılaşmalara yol açmıştır... Yaptığımız basit bir hesaplamayı aktaralım: O günün koşulları altında buğday yaklaşık bire beş verdiğine göre, toplam ürünün %20'sinin de tohumluk olarak ayrılması gerekmekteydi. Bu durumda 600 dönümün altında toprak işleyen ve üreticilerin çok büyük çoğunluğunu oluşturan köylüler, ürünlerinin yaklaşık yarısını tohumluk ve devlet payı olarak ayırmak zorunda kalıyorlardı. Örneğin 50 dönüm toprak işleyen ve ortalama 4 ton buğday üreten bir köylü ailesine tohumluk ve devlet payından sonra 2.000 kg kadar hububat kalacaktı. Bu miktar ise 5-6 kişilik bir hanenin bir yıllık tüketimini ancak karşılayabilirdi. Böylece

¹⁵⁵Karne uygulamasında yaşanan usulsüzlüklere ilişkin haber, Son Posta, 28 Şubat 1943, s.1.

¹⁵⁶ResmiGazete, 19 Ocak 1942, S.5010, s.2160.

¹⁵⁷Koçak, 2003, **a.g.k.**,s.412.

¹⁵⁸Koçak, 2003, **a.g.k.**, s.412.

¹⁵⁹Ş. Pamuk, İkinci dünya savaşı yıllarında devlet, tarımsal yapılar ve bölüşüm,*Türkiye 'de tarımsal yapılar (1923-2000)*kitabından aktaran Koçak, 2003, **a.g.k.**, s. 438-439.; TBMMZC, (11 Kasım 1938) D: 5, İ: 4, Cilt: 27, s.17.

%25 Kararı'nın, küçük üreticilerin ürün fazlasının tümüne el koyduğu, hatta 50 dönümden az toprak işleyen ailelerle başkasından toprak kiralayan ortakçı ailelerini hububat tüketimlerini kısmaya zorladığı ortaya çıkmaktadır...Bu durumda yoksul köylünün yükselen buğday fiyatlarından yararlanabilmeleri mümkün değildi. Bir yandan gerileyen üretim diğer yandan devlet baskısı, bu kesimi tefecilerin eline itmekteydi.”

Buradan anlaşılacağı üzere bu karar küçük çiftçinin giderek fakirleşmesine ve üretimin kapasitesinin düşmesine, büyük çiftçinin ise servetine servet katarak büyümesine uygun bir ortam hazırlamıştır. Bu da vergilerden ve savaş koşullarından ötürü gergin olan köylü ile tek parti rejimi arasındaki ilişkileri daha da germiştir. Bu durumu Çağlar Keyder şu şekilde ifade etmiştir;¹⁶⁰

“Çiftçilerin ürünlerine ödenen fiyatlar hemen hemen sabit kalırken, bütün diğer fiyatlar enflasyonist gidişe ayak uydurdu. Tarım politikasında özellikle buğday üreticilerini hedef alan bu ani değişiklik, küçük köylülerin iktidardaki partiden uzaklaşmasında rol oynayan önemli etmenlerden biriydi.”

Olağanüstü koşullarda savaş ekonomisinin desteklenmesi ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanarak savaşa hazır halde olma gerekliliğinin bir sonucu olarak uygulamaya konulan Milli Korunma Kanunu, uygulama safhasında hem hükümeti hem de halkı zor durumda bırakacak hükümler içermiştir. Tam olarak uygulanamamış olan bu kanun, mevcut şartlar temelinde devletin kendi kendine yetebilme çabası olarak değerlendirilse de, bu durumun halk ve köylü üzerinde oluşturmuş olduğu derin yararı, yıllarda hükümete ve yönetici kadrolara fatura edilmiştir. Özellikle ziraat ve mülkiyet üzerine kesin hükümler içeren bu kanun, aynı zamanda kişinin veya kurumların özel mülkünün kanun nezdinde elinden alınabileceğinin bir örneği niteliği taşımıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere olağanüstü koşullar altında alınmış olan kararlar bütünü olan bu kanun, dönem şartlarının hem ekonomik hem sosyolojik bağlamda daha da çekilmez hale gelmesine sebep olmuştur.

2.3.2. Köy Enstitüleri Kanunu

“Yüzyıllardan beri ulusumuzu yöneten hükümetler, öğretim ve eğitimin genelleşmesi isteğini göstere gelmişlerdir. Ancak bu isteklerini gerçekleştirmek için doğuyu ve batıyı yansılamaktan kurtulamadıklarından sonuç ulusumuzun bilgisizlikten kurtulamamasına varmıştır. Bu acıklı gerçek karşısında bizim izlemek zorunda olduğumuz eğitim ve öğretim siyasasının ana çizgileri şöyle olmalıdır... demiştim ki bu yurdun asıl sahibi ve

¹⁶⁰Ç.Keyder, (2007). *Türkiye’de devlet ve sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.129.

toplumumuzun temel ögesi köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar eğitim ve öğretim ışığından yoksun bırakılmıştır.”¹⁶¹

“Ümit edelim ki, yarının dünyası imanını göklerden gelecek görünmez kuvvetlerle ve fizik ötesi fikirlerle beslemesin. Eğer onun kuvvetli ve mesut bir temeli olsun istiyorsak biz insanlar yeni dünyaya samil, ihtirassız, yalansız, insani, rasyonel ve reel taze bir din vermeliyiz. Köy Enstitüleri’nde yetişen çocuklar, skolastiğe köle olmaktan kurtarılmaya çalışılmıştır.”¹⁶²

İlki Atatürk, ikincisi ise İnönü tarafından ortaya konan yukarıdaki düşünceler, eğitim alanında izlenilmesi gereken çizginin akla ve bilime dayanması gerektiğini ortaya koymuştur. Köy Enstitüleri meselesi her ne kadar İnönü döneminin eğitim anlamındaki en önemli atılımı olarak görülmüşse de aslında Atatürk döneminden itibaren sürekli vurgulanan ve vatandaşa karşı devletin temel ödevi olarak görülen bir mesele olmuştur. 1922 yılında Atatürk’ün Meclis kürsüsünden yapmış olduğu konuşma, hükümetin bunu bir vazife olarak kanıksamasının önemine dikkat çekerken, daha önceki devirlere de ağır bir eleştiri getirmekte görevlerini yerine getirmediğini vurgulamaktadır. Bu sebepten ötürü denilebilir ki Köy Enstitüleri meselesi aslında Atatürk’ün sürekli üzerinde durduğu ve dile getirdiği muasır medeniyetler meselesinin inşasında çok önemli bir yere sahiptir.

Toplumun en temelden başlamak sureti ile eğitilmesi, okur yazarlık oranının artırılması ve cehalet zincirinin kırılması amacıyla bu dönemde girilmiş olan faaliyetler, daha sonraki dönemler için de ışık olmuştur. 1 Kasım 1928’de Yeni Türk Harflerinin Kabulü ile başlayan dönem, bütün yurttaki bir eğitim-öğretim seferberliğinin başlamasına sebep olmuş, bunu, dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Mustafa Necati’nin çalışmaları ile 1 Ocak 1929’da açılan Millet Mektepleri takip etmiştir.¹⁶³Yürütülen bu eğitim faaliyetleri ile amaçlanan, taklit esasına dayalı bir eğitim modelinden ziyade, kadını, erkeği, şehirlisi ve köylüsü ile dünyayı anlayan, yorumlayan bir toplum modeli inşa etmektir. Devam eden süreçte, hedeflenen ideallere ulaşmak amacı ile inşa edilen

¹⁶¹R. İnan, (1977). Türkiye Cumhuriyeti ve eğitim-bir yokluktan bir atılıma, *Atatürk Konferansları*, (1973-1974), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.245.

¹⁶²S. Eyüboğlu, (1999).*Köy enstitüleri üzerine*, İstanbul: Yeni Gün Haber Basın ve Yayıncılık, s.76.

¹⁶³N. Sakaoğlu, (1993).*Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi*, İstanbul: Cep Üniversitesi Serisi, İletişim Yayınları, s.46.

eğitim kurumlarının yurdun her tarafında yaygınlaştırılması isteği de bu amaç doğrultusunda bir gelişmedir.

Devam eden süreçte 14 il merkezinde Halk Evleri kurularakeğitimin yurdun geneline ulaştırılması ideali kısmen gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁴ Halk evleri, genç aydın ve eğitimcilerin özverili çalışmaları ile eğitim ğretim faaliyetlerini yürüttükleri birer eğitim kurumu olmuş, zamanla sosyolojik ve folklorik birçok çalışmanın yürütüldüğü merkezler haline gelmişlerdir. Yapılan alışmalar sonucunda bu kurumların şehirlerde, köylere nazaran daha başarılı oldukları anlaşılmıştır. Bu da başta Atatürk olmak üzere birçok siyasinin dikkatini köye yöneltmiştir.

Cumhuriyet Hükümetinin eğitimi köy temelli başlatarak yaygınlaştırma girişimi, bu anlamda istenen başarayı sağlayamamıştır. Bu başarısızlığın sebebi olarak çeşitli sebepler ve faktörler ne çıkmıştır; ancak genel kanı, köylünün bu eğitim ğretim faaliyetini kanıksayamadığı yönündedir. Köylerde yürütülen bu faaliyetlerin başarıya ulaşması iki şekilde mümkün olabilirdi;ya köylü hükümetin politikasını tam olarak anlayacak ve özümseyecek, ya da köylü, bu eksikliği bizzat hissederek harekete geçecekti. Daha nceki dönemlerde yürütülen faaliyetlerden hareketle, köylünün kendisinin yararına olan bir yeniliği tehdit olarak algılamasının önüne geçilmesi, bu yolla mümkün olabilirdi.

Kendisi de köy çocuğu olan ve hükümetin eğitim anlamında köy ile bağını oluşturan İsmail Hakkı Tonguç'un bu konu üzerine yapmış olduğu çalışmalar, hem bu döneme kadar eğitim anlamında yapılmış çalışmalara yeni bir boyut kazandırmış, hem de hükümetin bundan sonra izleyeceği politikanın yol haritasını hazırlamıştır. Hükümetin eğitim anlamında yapmaya çalıştıklarının kylde tam karşılığını bulamadığını çok iyi kavrayan Tonguç'un şu cümleleri, meselenin boyutunu gözler önüne sermektedir;¹⁶⁵

“Köylüyü, köyden başlayarak ta Kamutay'a varıncaya kadar devletin bütün şubelerinin idaresine, onda bugünkü vasıflardan başka bir şart aramaksızın iştirak ettirmek, bu suretle devlet işlerini, realiteden kuvvet alan elemanlarla besleyerek memleketin hakiki bnyesin uygun bir şekilde getirmek, köylü vatandaşlarda Cumhuriyet vatandaşlığı şuurunu, aksiyon haline getirecek şekilde uyandırmak lazımdır.”

¹⁶⁴ř. Gediklioğlu, (1991).*Türkiye 'de yaygın eğitimden ağdaş eğitime*, Ankara: Kadioğlu Matbaası, s.12-15.

¹⁶⁵İ. H. Tonguç, (1946). *İlköğretim kavramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, s.212.

Tonguç'a göre, doğru bir eğitim öğretim politikası ile köylü, Cumhuriyetin dinamik ve ateşli bir savunucusu olabilirdi. Bunun için yapılması gereken, doğru bir eğitimin doğru metotlarla köylüye aktarılmasıydı. Bu amaçla İlköğretim Genel Vekilliğine getirilen Tonguç'un ilk faaliyeti 1936 yılında Eskişehir Çifteler Çiftliği'nde Eğitimci Kursu açmak olmuştur. Açılan bu eğitim kurumunda 84 eğitimci mezun olarak yurdun çeşitli bölgelerine gönderilmişlerdir. Köy Eğitimci Kanunu ile yasal bir mahiyet kazanan bu uygulama ile eğitimciler köylerde eğitimin yanında Cumhuriyet ideolojisi ve devrimlerini köylülere anlatmak ile de mesul kılınmışlardır.

İsmet İnönü Dönemi'ne gelindiğinde Tonguç bu çalışmaları, Milli eğitim Bakanlığına atanan Hasan Ali Yücel ile beraber devam etmiştir. 17-29 Temmuz 1939'da düzenlenen Birinci Eğitim Şurasında, mesele, birçok boyutu ile ele alınmış ve açılması planlanan yeni eğitim kurumlarının Köy Enstitüsü olarak adlandırılması karara bağlanmıştır.¹⁶⁶1940 Nisan ayında TBMM'ye sunulan kanun tasarısı, büyük bir ehemmiyetle görüşülmüş ve bu kanunun gerekçeli kararları açıklanmıştır. Gerekçede öne çıkan bazı meselelere değinmek gerekirse:

İlköğretimlerini tamamlamak zorunda olan çocukların şehirlerde %80'inin, köylerde ise ancak %20'lik bir kesiminin eğitimlerini tamamlayabildikleri, bu sebeple eğitim faaliyetlerinin ilk olarak köylerde başlatılması gerektiği belirtilmiştir. İlköğretim yapmak zorunda olan çocukların şehir ve kasabalarda %80'i, köylerde ise %20'si okutulabilmektedir. Aynı zamanda köylere gönderilen eğitimciler ile köylü çocuklar arasında iletişimin kurulamadığı ve şehirli öğretmenlerin köy hayatına adapte olamadıkları belirtilmiştir. Bu sebeple köyde eğitim verecek eğitim kadrosunun bizzat köyün içinden olması, iyi bir eğitim verilerek köye yollanması önemle üzerinde durulan mesele olmuştur.¹⁶⁷

Açılması gereken eğitim kurumlarının ve eğitimcilerin genel anlamda mahiyetlerini belirledikten sonra öğretmen yetiştirme ilkelerinin belirlenmiştir. Eğitimci yetiştirmede de üzerinde anlaşılan kararlar şu şekildedir;¹⁶⁸

“1. Öğretmen adayını köyden almak,

¹⁶⁶Tonguç, İlköğretim Kavramı, s.318-319.

¹⁶⁷TBMMZC, (17 Nisan 1940) D: 6, İ: 1, Cilt: 10,s.92. Köy Enstitüleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Maarif Vekilliği, (1943).*Köy enstitüleri öğretim programı*, Ankara: Maarif Matbaası.

¹⁶⁸TBMMZC, (17 Nisan 1940) D: 6, İ:1, Cilt: 10, s.82.

2. Köyden alınmış çocukları köy hayatından uzaklaştırmayan bir çevrede iyi bir çiftçinin bilgilerine sahip ve bildiklerini uygulayabilecek bir halde yetiştirmek,
3. Bu çocuklara öğretmenlik mesleği ile birlikte köyde geçecek demircilik, yapıcılık, kooperatifçilik; kız öğrencilere çocuk bakımı, dikiş, ev idaresi gibi dersleri öğretmek,
4. Bunlardan olağanüstü istidat gösteren öğrenciye yüksek öğretim yolunu açık bulundurmak,
5. öğretmen olamayacakları öğrendiği işlerden birini yapmak üzere serbest köy hayatına bırakmak,
6. Öğretmen olacakları da köy hayatının koşullarına dayanabilecek ve o çevrede daha ileri ve verimli bir hayat yaratma gücünü kazanacak suretle hazırlamak,
7. Öğretmeni ve köye gerekli elemanı yetiştirmek üzere açılacak kuruluşları, arazi durumu elverişli yerlerde kurmak, onları üretici birer kurum haline getirerek hiç olmazsa öğrencinin yiyeceğini sağlayabilecek şekilde yönetmek, böylelikle masraflarını azaltarak devlete yük olmayacak duruma gelmelerini sağlamak.”

Tasarıda, yukarıda da bahsedildiği üzere sadece köylerden öğrenci alımı yapılması karara bağlanmıştır. Kazım Karabekir tarafından, kentli gençlerin eğitimci olarak köylere gönderilmemesinin toplumda ayrımcılık yapıldığı izlenimi uyandıracığı ve bunun yaklaşık 40-50 yıl sonra toplumda iki kesim meydana getireceği eleştirisi dile getirilmiş;¹⁶⁹Hasan Ali Yücel de bu öğrencilerin bütün kabiliyetlerden imtihan edildiğini, köy temelli başlanacak eğitim faaliyetlerinin ancak bu temelde gerçekleştirilebileceğini ve bunun bir sınıf teşekkülünden ziyade toplumsal bütünleşme yaratacağını belirtmiştir.¹⁷⁰

Milli Şef Dönemi'nde özellikle İsmet İnönü'nün sahiplendiği Köy Enstitüleri'nin nasıl ve nerede kurulacaklarından nasıl bir eğitim vereceklerine dair birçok mesele, uzun tartışmalar ve araştırmalar sonucunda karara bağlanmış ve 19 Haziran 1942 yılında Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu İzahnamesi kanunu kabul edilerek Köy Enstitülerinin sistemine ilişkin nitelikler belirtilmiş, Resmi Gazetede yayımlanmıştır.¹⁷¹

İkinci Dünya Savaşı yıllarında kabul edilmiş olan kanun ile Köy Enstitüleri, askerliğe elverişli olan birçok gencin askere alınmış olmasından kaynaklanan genç nüfus kıtlığı ortamında, çoğunluğunu çocuk ve kadın çalışanların oluşturduğu işçiler

¹⁶⁹TBMMZC, (17 Nisan 1940) D: 6, İ:1, Cilt: 10, s.73.

¹⁷⁰TBMMZC, (17 Nisan 1940) D: 6, İ:1, Cilt: 10, s.79.

tarafından kurulmuşlardır. Her enstitü devlet bütçesine yük olmamak koşulu ile 1000 öğrenciye yetecek tarzda planlanmıştır. Ayrıca yukarıda belirtilen şartlar dahilinde bir ilerleme programına dahil olmuşlardır. Dönem şartları ve savaş koşullarının yarattığı sosyal ve ekonomik dengesizlik, bu kuralların bazılarının zamanla gevşetilmesine sebep olmuştur. Köy Enstitülerinin açıldığı noktalarda Tarım Bakanlığı'nın danışmanlığına gidilerek bu bölgelerin tarıma elverişli bölgeler olması üzerinde önemli durulan bir konu olmuştur.

Savaş ortamında çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu çalışanlarla 1948'e kadar 21 Köy Enstitüsü açılmıştır. Bunlar; İzmir/Kızılcıulu, Eskişehir/Çifteler, Trakya/Kepirtepe, Gököy/Kastamonu, Malatya/Akçadağ, Samsun/Akpınar, Antalya/Aksu, Sakarya/Arifiye, Trabzon /Beşikdüzü, Kars/Cılavuz, Adana/Düziçi, Isparta/Gönen, Kayseri/Pazarören, Balıkesir/Savaştepe, Ankara/Hasanoğlan, Konya/İvriz, Sivas/Pamukpınar, Erzurum/Pulur, Diyarbakır/Dicle, Aydın/Ortaklar, Erciş/Van'dır.¹⁷²

Köy Enstitülerinin eğitim programları, ağırlıklı olarak teknik, tarım ve kültür başlıklı derslerinden oluşmaktadır. Eğitimin 114 haftası kültür derslerine, 58 haftası tarım ve hayvancılığa, 58 hafta da teknik derslere ayrılmıştır.¹⁷³ Köy Enstitülerinde üç ana başlık altında toplanmış olan ders programında kültür derslerinin bu derece önemli bir yüzdeyi işgal etmesi elbette bir rastlantı olmamıştır. Bu dönemde eğitimcilerin ve hükümetin gözlemlediği, her alanda gelişmenin gerekli olduğu ve bunun ancak çağdaş bir misyon ve kavrama becerisi ile mümkün olacağıdır. Bu sebepten ötürü dünyayı bilen, çözümleyen ve sorunlara akılcı çözümler üretebilmekte güçlük yaşamayan bir neslin yetiştirilmesi gerekmektedir. Kültür alanındaki derslerin de bu amaçla eğitim müfredatında geniş tutması önemli bir adım olmuştur.

Köy Enstitüleri, kendinden önceki ve sonraki dönemler için örnek niteliğinde kurumlardır. Köy Enstitüleri Kanunu, ülkenin ilköğretim sorununu 15 yıl içinde çözmeyi planlamış olan eşsiz bir kanun niteliğindedir.¹⁷⁴ 1935 yılında yapılan nüfus sayımı ile belirlenen okuma-yazma bilmeyen nüfus, okul eksikliği çeken bölge ve eğitimci

¹⁷¹ResmîGazete, 25 Haziran 1942, S.5141, s.3243.

¹⁷²Z. Bahadır, (1994).*Köy enstitülerinin sosyolojik incelemesi*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas, 1994, s.86.

¹⁷³Bahadır, a.g.t.s. 112-113.

¹⁷⁴O. Ergin, (1977).*Türk maarif tarihi*, 5. Cilt, İstanbul: Eser Matbaası, s. 2121. Ayrıntılı bilgi için bkz.: İ. Hakkı Tonguç, (1938). *Köyde eğitim*, İstanbul: Kültür Bakanlığı İlkokul Öğretmen Kılavuzları, No: 8.

sıkıntısı çeken okullar meselesinin yaratmış olduğu yoksunluk, Köy Enstitüleri Kanunu'nun hazırlanmasını sağlayan asıl sorunlardır denilebilir. Eğitim anlamında yukarıda da bahsedildiği üzere örnek teşkil eden bu kanun kapsamında açılan okullar, ilk mezunlarını 1942 yılında vermişlerdir. Köy Enstitüleri ile eğitime ilk on yıl içinde 17.341 öğretmen, 8675 eğitmen kazandırılmış, ilköğretimde okullaşma oranı %37'den %65'lere yükselmiş ve buna ek olarak bu okullarda 1248 sağlık memuru yetişmiştir.¹⁷⁵

Bu bilgiler ve veriler, Köy Enstitülerinin ortaya çıktığı dönemde toplum üzerinde ne derece etkili olduklarını göstermektedir. Ancak Milli Şef Dönemi'nin ilerleyen safhalarında, özellikle çok partili hayatın konuşulduğu günlerde, bu kurumlar, muhafazakar kesim ve büyük toprak sahibi ve ağalar tarafından eleştirilmiştir.¹⁷⁶ Bu eleştiriler genel olarak, enstitülerin geleneksel ahlak anlayışının dışında olduğu, sahip olduğu karma eğitim modelinin Türk örf ve adetlerine uygun olmadığı, bunun yanında, bu kurumlarda okutulan kitapların komünist faaliyetlere zemin hazırladığı yönünde olmuştur. Köy Enstitüsü Dergisi'nde yayımlanan birkaç yazıdan ötürü, Enstitülerin komünist faaliyetlerle ilgilendiğini öne süren muhafazakar kesim, bu enstitüler üzerinde yıkıcı bir muhalefetin oluşmasında en etkili kesim olmuştur.

Enstitüler, muhafazakar kesimin yanı sıra, sol kesimden de toplumsal hareketliliği engelleyen ve eşitlikçi olmayan eğitim kurumu oldukları yönünde eleştirilerine maruz kalmışlardır. Ortaya çıkan bu tablo siyasete alet edilip kullanılmaya başlanınca da mesele, daha farklı bir perspektife tabi tutulmuş, bu kurumlara karşı toplumsal bir tavır kendini göstermiştir. Bu tepkilerin sonucunda Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç görevlerinden alınmışlardır. 1947 yılı ile beraber Enstitülerin eğitim programları değiştirilmeye, içi boşaltılmaya başlanmıştır. Bu amaçla ilk olarak sosyoloji ve psikoloji dersleri kaldırılmış; yabancı dil seçmeli hale getirilmiştir.¹⁷⁷ Mesleki kursların birçoğu iptal edilmiş, tarımsal anlamdaki birçok dersin de saatleri azaltılmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁵F. M.Giorgetti, B. Batır, (2008). İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı döneminde eğitim politikaları, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, s.47. Bu konudaki istatistiki bilgiler için bkz.: Şevket Gedikoğlu, (1971). *Evreleri, getirdikleri ve yankularıyla köy enstitüleri*, Ankara: Ankara İş Matbaacılık.

¹⁷⁶H.İlbaş, (1962). Bu korku neden, *İmece Dergisi*, Cilt: 2, No:11, Mart, s.89.

¹⁷⁷Meseci, Batır, 2008, **a.g.k.**s.49.

¹⁷⁸Meseci, Batır, 2008, **a.g.k.**s.49.

Bu eleştirilerin ortaya çıkması ve Köy Enstitüleri'nin toplumsal bir müdahale ile karşılaşmaları sadece iç toplumsal dinamiklerle açıklanacak bir durum değildir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile beraber zayıflamış olan Tek Parti Hükümeti, birçok muhalefet partisinin de kurulması ortamını yaratmıştır. Çok Partili demokrasiye geçişin an meselesi olduğu bu günlerde belirli kesimlerin desteğini sağlamak amacı ile Köy Enstitüleri meselesinin üzerine gidilmiş, Enstitülere ait birçok yayın ve eser incelenmiştir.¹⁷⁹

1950 yılı ile birlikte Demokrat Parti yönetiminde Köy Enstitüleri mahiyet ve içerik olarak birçok değişikliğe uğramıştır. İlk olarak karma eğitim modeline son verilmiş, daha sonrasında ise Sağlık Bakanlığında köylerde sağlık memurlarına ihtiyaç kalmadığı yönündeki açıklama ile köy çocuklarına sağlık memurluğu yolu kapatılmıştır.¹⁸⁰

İzlenen bu yozlaştırma politikaları sonucunda içi boşaltılan bu kurumlar, 1954 yılına gelindiğinde Öğretmen Okulları ile birleştirilmiş ve İlk Öğretmen Okulları adı altında fiilen kapatılmışlardır.

2.3.3. Varlık Vergisi Kanunu

İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye için ekonomik ve askeri anlamda seferberlik ilan edilen yıllar olmuştur. Savaş süresince ülke nüfusunun hatırı sayılır ölçüdeki nüfusu silah altına alınmış, ekonomide geniş çaplı bir daralma yaşanmış, hükümet, ortaya çıkan bu durumu hafifletmek amaçlı birçok önleme başvurmuştur. Özellikle artan enflasyonu önlemek amaçlı alınan tedbirler, ülkedeki ekonomik çöküntünün daha vahim bir hal almasına sebep olmuştur. Bu gelişmelere savaş ortamını fırsat bilerek kara borsacılık ve vurgunculuk faaliyetlerine girişen bazı savaş zenginlerinin yarattığı ekonomik sıkıntılar da eklenince, hükümetin bu anlamda daha sıkı ve kapsayıcı bir karar alması zorunlu olmuştur.

Ekonomideki dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve devletin piyasalar üzerindeki denetimini güçlendirmeye çalışmak amacıyla uygulamaya konulan Milli Korunma Kanunu, çeşitli iç dinamiklerin ve siyasi gelişmelerin gölgesinde kaldığından bu anlamda beklenen iyileşmeyi yaratamamıştır.

¹⁷⁹Karaömerlioğlu, **a.g.k.s.** 106-107.

¹⁸⁰Gedikoğlu,1971,**a.g.k.** s.217.

Savaş sebebi ile ülkenin ihracat ve ithalat oranlarında ciddi düşüşler meydana gelmiş, 1938-1939'da 77 milyon lira olan gümrük gelirleri, 1939-1940'ta 56 milyon liraya, 1940-1941 yılında 38 milyona kadar düşmüştür. Hükümetin en önemli vergi gelirlerini oluşturan ithalat ve ihracattaki azalma, iç piyasada ciddi bir fiyat artışına da zemin hazırlamıştır.¹⁸¹

Hükümetin ithalat ve ihracatta vermiş olduğu açıkları kapatmak amaçlı uyguladığı zam politikası da iç piyasadaki karaborsa faaliyetlerinin daha da yaygınlaşmasına sebep olmuş, piyasalarda ürün sıkıntısı ve kanunsuz tekelleşme ortamı doğmuştur.¹⁸² Bu haksız kazanç ortamının varlığı, piyasalardaki ürün kıtlığı ve fiyat dengesizliği, Merkez Bankası'nı para basmaya itmiştir. Para basma ve piyasaları kısmen de olsa rahatlatma girişimi, enflasyonun yükselmesine sebep olmuştur. Piyasalardaki bu durum ve belirli bir kesimin bu durumdan bir hayli istifade ederek servetlerine servet katmaları hükümetin dikkatinden kaçmamış ve yasal bir yaptırımın zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Saraçoğlu, planlanan bir yasal düzenleme ile devlet gelirlerini arttırmak, enflasyonu kontrol altına almak ve haksız olarak servetlerine servet katanlardan hesap sormayı amaçlamıştır. Yasal bir düzenlemeden önce isimleri haksız kazançta karışmış kişiler hakkında bir ön çalışma yapılmış, bu kişiler üstü kapalı bir şekilde birçok defa mecliste eleştirilmişlerdir. Ayrıca İç İşleri Bakanlığı'ndan bu kişilerin isimlerinin ve sahip oldukları malları gösteren bir cetvel istenmiştir.¹⁸³ Hem İç İşleri Bakanlığı hem Saraçoğlu ve ülkenin önde gelen birçok gazetesi, bu kanunun hazırlanması anlamında bir kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır. Ayrıca bu durum bizzat Şükrü Saraçoğlu'nun kişisel olarak yürüttüğü bir süreç halini almıştır. Saraçoğlu, dönemin gazetelerinin başyazarları ile bir araya gelerek yapılması planlanan kanun hakkında bilgi vermiş, bu gazeteler de haksız kazanç sağlayanlara yönelik bir kanun tasarısının yolda olduğu haberini yaparak bir kamuoyu oluşturmuştur.¹⁸⁴

¹⁸¹İ. Bülbül, (2005). İkinci dünya savaşı'nın Türkiye'de sosyal hayata olumsuz yansımaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, s. 10-25.

¹⁸²Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ocak 1941, S.5894, s.1.

¹⁸³İ. S. Dinçtürk, (2004). Varlık vergisi yıllarında türkiye basınında ırkçı ve milliyetçi söylemler, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,s.119.

¹⁸⁴N.Aksanyar, M. Biçer, (2008). II. Dünya savaşı'nda çıkarılan varlık vergisinin Türk basınında ve kamuoyunda yansımaları, (11 Kasım 1942-15 Mart 1944), *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya, Ağustos 2008, Sayı: 21,s.383. "Fevkalade Kazanç Vergisi" Ulus Gazetesi, 26 Mayıs 1942,

Bu konuda özellikle Yunus Nadi Cumhuriyet Gazetesi'ndeki konuya ilişkin yazısında, benzeri vergiuygulamalarının, dünyanın birçok başka ülkesinde uygulandığından ve hükümetin de bunu uygulamasının ne denli gerekli olduğundan bahsetmiştir.¹⁸⁵Yunus Nadi'nin dışında Falih Rıfkı Atay, Necmettin Sadak ta yazdıkları yazılarla hükümete ve kanuna olan desteklerini belirmişlerdir.¹⁸⁶

Kanunun kabul edilmesine az bir zaman kala İsmet İnönü'nün mecliste kanunun gerekliliğine dair yapmış olduğu konuşma, bu sürece etkisi açısından büyük önem arz etmektedir;¹⁸⁷

“...Bulanık zamanı bir daha ele geçmez sanan eski batakcı çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı bir ticaret eşyası yapmaya yeltenen gözü dönmüş vurguncu tüccar ve bütün sıkıntılarını politik ihtiraslar için fırsat sayan ve de hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir suretle kundak koymaya çalışmaktadır. Üç beş yüzü geçmeyen bu insanların vatana karşı aşikar olan zararlarını gidermenin yolu elbet vardır. Ticaretin ve ekonomik çalışmaların serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye hiçbir topluluğa tanımamalıyız.”

Konuşmanın niteliğinden yola çıkarak İsmet İnönü'nün de bu meseleden bir hayli muzdarip olduğu ve bir an önce çözüme kavuşturulmasını istediği anlaşılmaktadır. Yasanın çıkarıldığı gün Şükrü Saraçoğlu'nun, içerisinde Varlık Vergisi meselesinin de bulunduğu meselelere ilişkin yaptığı uzun konuşmadan, Varlık Vergisi'ne ilişkin söylemiş oldukları, dönem tablosunu gözler önüne sermektedir;¹⁸⁸

“...Arkadaşlar, Alelumum eşya fiyatlarının bugünkü delice artışında filvaki istihsal azlığının, ithalat noksanının, yanlış tedbirlerin bilhassa doymak bilmeyen hırsın ve ihtikarın geniş hisseleri vardır... Diğer bir vaka tedavüldeki Türk parasının 700 milyona yaklaşmış olmasıdır... Bu iş için tek yol tedavüle çıkan paranın bir kısmını vergi olarak geri çekmekten ibarettir ve bu geri alış başlıca harp yıllarında çok para kazanmış olanlardan yapılmalıdır ve yalnız bir defaya mahsus olarak alınmalıdır...Harp yıllarında en çok parayı tüccarlar kazandı için bu varlık vergisinin en büyük yükünü bittabi onlar taşıyacaktır. Esasen nevilere, sınıflara ve zümrelere ayrılmış bulunan ve verdikleri vergi ve yaptıkları iş malûm olan bu sınıf mensupları hakkında kazandıkları paraların komisyonca takdir edilen bir kısmını vergi olarak istemekte tereddüt bulmuyoruz... Üçüncü matrah büyük çiftçilerdir, büyük çiftçiden kasıt 500 lirayı hiçbir işine helal

¹⁸⁵Cumhuriyet Gazetesi, S.6552, 12.10.1942, s.3.

¹⁸⁶Akşam Gazetesi, S.8677, 16.11.1942, s.1.

¹⁸⁷TBMMZC, (11 Kasım 1942), D: 6, İ: 4, Cilt: 28,s.4.

¹⁸⁸TBMMZC, (11 Kasım 1942), D: 6, İ: 4, Cilt: 28, s. 22.

getirmeden verebilecek kişidir. Bunlar mükelleftir ve bu mükellefiyet hiçbir zaman bir çiftçinin %5'ini tecavüz etmeyecektir.”

Saraçoğlu'nun konuşmasından hemen sonra söz alan İstanbul Milletvekili Ali Rana Tarhan, kanun teklifinin çok yerinde ve gerekli olduğunu vurguladıktan sonra, aynı hedefe varacak ve memleket faydasına olacak kanunları da beklediklerini açıklamıştır.¹⁸⁹Bu konuya ek olarak, sabit gelire sahip olan memurlara yapılacak bir zammın parasal artış olarak değil, gıda ve çeşitli yaşamsal malzemeler olarak yapılması karara bağlanmıştır. Hem memurlara yapılacak yardımların dağıtımında hem de vergi mükelleflerinin belirlenmesinde görev alacak kişilerin seçiminde de titizlik gösterilmesi, üzerinde durulan bir diğer meseledir. Zira rüşvet ve iltimasın çok yaygın olduğu bu işlerde doğru politikalar izlenmediği takdirde büyük vergi kayıpları yaşanabilir, haksız yere birçok kişi mağdur edilebilirdi.

11 Kasım 1942 yılında 4305 sayılı kanun ile yürürlüğe giren Varlık Vergisi Kanunu, “Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalade kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere Varlık Vergisi adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.” olarak tanımlanmıştır.¹⁹⁰ Varlık Vergisi yürürlüğe girdikten sonra bu vergiye tabi olanların belirlenmesi amacıyla defterdarlıklara yazı gönderilmiş, bu kişilerin belirlenmesi istenmiştir. Vergiye tabi olması planlanan kişilerin belirlenmesinde, vergi raporlarından alınmış olan belgeler, bankalardan alınan bilgiler, emniyet ve parti teşkilat raporları ve tüccarlardan alınan beyanlar ölçüt olarak kullanılmıştır.¹⁹¹

Bu dönem İstanbul Defterdarı olan Faik Ökte, duruma ilişkin şunları aktarmaktadır,¹⁹²

“...Nitekim, Maliye Bakanlığı bünyesinde, esas olarak bu hedefe yönelmiş vergi reformu çalışmaları başlatılmıştı. Bu çalışmalar, ana çizgileriyle, Kazanç Vergisi'nin beyannameli mükellef sayısını arttırarak, bu vergiyi modern bir Gelir Vergisi'ne dönüştürmeyi ve olağanüstü savaş kazançlarını beyanname esasına göre tespit ederek, belli oranların üzerinde tamamen gayri menkul kazançlarında da değer artışının yarısını vergilendirmeyi planlıyordu. 1942 yılının Eylül ayında, Maliye Vekaletinden gelen bir

¹⁸⁹TBMMZC, (11 Kasım 1942), D: 6, İ: 4, Cilt: 28,s.22.

¹⁹⁰ResmiGazete, 12.11.1942, Sayı: 5255, s.3965.

¹⁹¹R. Akar, (1992).*Varlık vergisi, tek parti döneminde azınlık karşıtı politika örneği*, İstanbul: Belge Yayınları, s. 47-48.

¹⁹²F. Ökte, (1951)*Varlık vergisi faciası*, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, s.45. Ayrıca bkz.Koçak, 2003, **a.g.k.**, Boratav, 2006, **a.g.k.**,

yazıda harp ve ihtikar dolayısıyla kazanılan fevkalade kazançları kanunlarımızın vergilendirmekte olduğu, bu sebeple, bilhassa ekalliyetlerin büyük servetler iktisab ettikleri belirtildikten sonra, piyasada acele tetkikat yaptırılarak, kimlerin bu şekilde fevkalade kazanç temin ettiğinin tespiti, ekalliyetlerin ayrı bir cetvelde gösterilmesi belirtilmekte idi.”

Vergi mükelleflerinin belirlenmesinde ölçüt olarak kullanılan tüccar beyanları ve partilerden alınan bilgiler, aslında verginin mahiyetini ortaya koymaktadır. Toplum içinde ya da devlet birimlerinde savaş zamanında yapmış oldukları ekonomik faaliyetler ile aniden zenginleşen, dolayısı ile toplumun büyük bir kesimini sefalet ve açlığa sürükleyen bir kesimden hesap sorulmak istenmiştir. Yüksek ticaret hacmine sahip tüccarların ve burjuva kesiminin İstanbul’da yaşıyor olması, kanunun, ağırlıklı olarak İstanbul’daki gayrimüslim ve Müslüman tüccarları hedef aldığı kanısını doğurmaktadır ki bu haksız yere oluşmuş bir kanı değildir. Zira Saraçoğlu ve İnönü’nün konuşmalarında değindikleri ve İnönü’nün, keskin bir dille eleştirdiği bu kesim, bu dönemde ticari faaliyetlerini İstanbul’dan gerçekleştirmişlerdir.

Bir sonraki aşamada, her il ve ilçe merkezinde kanuna tabi olanlar ve ödemekle yükümlü oldukları vergi miktarlarının belirlenmesi amacıyla komisyonlar kurulmuştur.¹⁹³ Kurulacak olan komisyonların vermiş olduğu kararların nihai karar olacağı, kararlar sonrası belirlenen vergi ödemelerinin 15 gün içinde yapılması ve ödeme yapmayanların borçlarını ödemek koşulu ile bedenen çalışmak sureti ile kamplara yollanacağı belirtilmiştir.¹⁹⁴

Varlık Vergisi Kanunu hazırlık aşamasında iken kimden ne kadar vergi alınacağı hususu açıklığa kavuşturulamadı için, kanunun uygulanışı esnasında bazı aksaklıklar baş göstermiştir. Ortaya çıkan bu aksaklıklar ve kimden ne kadar vergi alınacağı komisyon takdirine bırakılınca, verginin, belirli kesimler üzerinde normalden daha ağır bir yaptırımla uygulandığı gözlemlenmiştir. Bu kesim de gayrimüslim sınıfı olmuştur.¹⁹⁵ Toplanan vergilerin %70’inin İstanbul’dan ve toplam miktarın %65’inin

¹⁹³ResmiGazete, 12.11.1942, S.5255, s.3966

¹⁹⁴Madde 12; Mükellefler vergilerini, talik tarihinden itibaren on beş gün içinde mal sandığına yatırmağa mecburdurlar. On beş günlük müddetin geçmesini beklemeden mahallin en büyük mal memuru, lüzum gördüğü mükelleflerin menkul ve gayrimenkul malları ile alacak, hak ve menfaatlerinin ihtiyaten haczine karar verebilir. Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemeyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askeri mahiyeti haiz olmayan umumi hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar. ResmiGazete, 12.11.1942, S.5255, s.3966.

¹⁹⁵Ökte, a.g.k.s.47.

gayrimüslimlerden toplanmış olduğunu, gayrimüslimlerin ödemiş olduğu vergilerin Müslümanların on katı olduğunu, dönmelerin ise Müslümanların iki katı oranda vergi verdiklerini belirtmiştir.¹⁹⁶

Faik Ökte ise vergilerin, %87'lik kısmının gayrimüslimler tarafından, %7'lik kısmın Müslümanlar tarafından, kalan %6'lık kısmın ise yine gayrimüslim azınlık ve ecnebler tarafından ödendiğini belirtmiştir.¹⁹⁷Aşağıdaki tablo, İstanbul'da toplanan vergilerin hangi kesimden ne oranda toplandığını anlamak açısından önem teşkil etmektedir.

Tablo5: İstanbul'daki Vergi mükelleflerinin Kökenlerine Göre Dağılımı

Mükelleflerin Kökeni	Mükellefler	%	Tahakkuk	%
Müslümanlar M	4.195	%7	25.600.409	%7
Gayrimüslim G	54.377	%87	289.656.246	%83
Diğer G M E	4.003	%6	34.226.764	%10
Toplam	62.575	%100	849.483.419	%100

Kaynak: Rıdvan Akar (1999). Aşkale yolcuları: varlık vergisi ve çalışma kampları, İstanbul: Belge Yayınları, s.87.

Kanun kapsamında vergi mükelleflerinin ve vergi oranlarının belirlenmesinde, komisyon takdirlerinin genel olarak Müslüman tüccardan yana kullanılması- bu yargının oluşmasında vergilendirme esnasında yapılan usulsüzlüklerin haricinde borcunu ödeyememiş hiçbir Müslüman tüccarın sürgüne gönderilmeyişi etkilidir-¹⁹⁸ komisyon üyelerinin Müslüman tüccarlardan vergilerinin düşürülmesi ya da daha az gösterilmesi karşılığında rüşvet alması, vergilendirmelerin usulsüz bir şekilde yapılmasına, gayrimüslim tüccar kesiminin büyük zararlar görmesine sebep olmuştur.

¹⁹⁶Keyder, a.g.k.s.144.

¹⁹⁷Ökte, a.g.k.s.47.

¹⁹⁸P. Tuğlacı, (2008). *İsmet İnönü Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanının hayatı ve faaliyetleri*, İstanbul: Etik Yayınları, s.277.

Hatta birçok gayrimüslim tüccar Türkiye'deki malvarlıklarını satmış, geri kalanlar da vergi borçlarını ödeyemediklerinden, çalışma kamplarına sürgün edilmişler, ağır çalışma şartlarına ve duruma dayanamayan 21 kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁹⁹Bir arkadaşının, aylık 25-30 lira kazanan fakir esnaftan 500 lira 1000 lira vergi alınmaya çalışıldığını anlatması üzerine Şükrü Saraçoğlu ile görüşen Ahmet Emin Yalman, bu durumu, şu şekilde aktarmıştır;²⁰⁰

“İlk İşim Ankara’ya gitmek oldu. Orda Başbakan Şükrü Saraçoğlu ile görüştim ve dedim ki: Dünya basınında bizim hakkımızda yazılan yazıları elbette izliyorsunuz. Diyorlar ki: Türkler iyi bir idare sayesinde yirmi yılda kazandıkları itibarı bir tek yanlış hareketle ile bir hamlede kaybettiler, layık hükümet olmak iddiasından da vazgeçtiler. Kanunların yürütülmesi bakımından Türk vatandaşları arasında din, kan bakımından farklar gözetmek ve ayrı ölçütler kullanmak yolunu tuttular.

Saraçoğlu'nun hazırcevaplığı malumdur. Derhal cevap verdi:

Hayır. Hükümet ana prensiplerinden bir zerre bile ayrılmamıştır. Vatandaşlar arasında din, içtihat, asıl ve nesep, ırk diye hiçbir fark aramayız. Bu asırda böyle ayırıcı hislere yol açmak bir millet için çözüntü ve intihar demektir. Biz, vatandaşlar arasında yalnız bir tek fark gözetiriz ve bir tek ölçü kullanırız. Bizim için bir tarafta yurda bağlılık duyan, yurdun umumi menfaatlerini kendi geçici menfaatlerinden üstün tutan vatandaşlar vardı, diğer tarafta da vatandaşlık sıfatının manasını ve değerini anlamayan, yurt hizmetinden kaçınan, kendi menfaatlerini yürütmek için Türk kanunlarını felce uğratmaya, hile yolları aramaya, memurların ellerini bağlamaya uğraşan sinsi vurguncular...”

Saraçoğlu'nun cevabından yola çıkarak hükümet yetkililerinin vergilendirme esnasında yapılan usulsüzlüklerden bihaber olduğu söylenebilir. Ancak kanunun yürürlükten kaldırılması ile birkaç hükümet yetkilisinin yaptığı bazı açıklamalar, yapılan usulsüz uygulamaların aslında yabancı sermayenin tasfiyesi planının bir parçası olduğu izlenimini yaratmıştır.

Buna ek olarak, bu dönemde yine borçlarını ödeyemeyen 68 kişilik bir kabile kampta çalışmak üzere Sivrihisar'a gönderilmiştir.²⁰¹İlk olarak kadınların ve 55 yaşını geçkin erkeklerin bu uygulamanın dışında tutulduğu gözlemlenmiş olsa da, Şubat 1943'te yayımlanan bir kararname ile bu uygulamaya 55 yaşını geçkin erkekler de dahil

¹⁹⁹R. Akar, (1999). *Aşkale yolcuları: varlık vergisi ve çalışma kampları*, İstanbul: Belge Yayınları,s.130-131.

²⁰⁰A. E. Yalman, (1997). *Yakın tarihte gördüklerim ve geçirdiklerim 2, 1922-1971*, İstanbul:Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.s. 1253-1254.

²⁰¹Akşam Gazetesi, 22 Eylül 1943, s.1.

edilmiştir.²⁰²Yukarıda da bahsedildiği gibi, bu dönemde, serbest meslek ile ya da vergilendirilmeye tabi tutulamayacak küçüklükte işlerle meşgul olan kimselere de ağır vergi ödemelerinin getirilmesi, vergilendirmelerdeki usulsüzlükleri ortaya çıkarmakla beraber, halkın tepkisine sebep olmuştur. Bu amaçla, sadece belirli kişi ve meslekleri kapsayan bir vergi düzenlemesi gerçekleştirilmiş, bazı kişilere de vergi ödemelerinde kolaylıklar sağlanmıştır. Ayrıca çalışma kamplarına gönderilen kişilerin kendi işlerinde çalışmak sureti ile vergilerini ödemelerinin yolu açılmıştır.²⁰³

Varlık Vergisi Kanunu'nun uygulanması aşamasında borçlarını ödemek anlamında zorluk yaşayan kişilere yönelik bazı tedbirler alınmış, vatandaşlara, vergilerin tahsilatı noktasında bazı kolaylıklar sağlanmıştır. Bu amaçla 22.631 kişinin toplamda 11.741.683 lira vergi borçları silinmiştir.²⁰⁴ Vergilendirme esnasında gerek mükelleflerin dini kimliklerinin, gerek mensup oldukları milliyetlerin ön planda tutulması sonucu doğan usulsüz vergilendirmeler, daha sonra bu anlamda yapılan düzenlemeler ile giderilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak Varlık Vergisi Kanunu, uygulamaya konulmuş olduğu dönem şartları ve hükümet politikası temelinde değerlendirildiği zaman, devletin, artan vergi yükünü ve daralan ekonomisini genişletmeye, aynı zamanda savaş yılları zamanında vurgunculuk ve karaborsa faaliyetleri ile zenginleşmiş olan burjuva sınıfından hesap sormak amacı ile yürürlüğe koymuş olduğu bir kanun olarak görülmektedir. Ancak vergi, uygulanışı ve halk üzerinde yaratmış olduğu etkiler temelinde değerlendirildiğinde, verginin yukarıda bahsedilen örneklerden yola çıkarak, yıkıcı sonuçlara yol açtığı gözlemlenmiştir.

Etkisi, özellikle İstanbul'da hissedilen Varlık Vergisi uygulamasının ekonomi ve mülkiyet üzerinde yaratmış olduğu yıkıcı etki, bu dönemde ticaret ile uğraşan zengin sınıfa mensup kişilerin ülkedeki mal varlıklarını satarak ülkeden ayrılmalarından anlaşılmaktadır. Hükümet, vergi toplama amacı ile girişmiş olduğu bu faaliyet ile İstanbul'daki ticaret hayatını baltalamış, yüzlerce iş adamını işyerinden, binlerce

²⁰²Boratav, 2006, **a.g.k.**, s.339

²⁰³H. Baş, (2006). Varlık vergisinin Türk siyasal yaşamına yansımaları (1942-1957), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.74.

²⁰⁴Akşam Gazetesi, 22 Eylül 1943, s.1.

çalışanı da işinden etmiştir. Verginin, hizmet erbabı ve seyyar atıcılar üzerinde de uygulanmaya çalışılması halkın yoğun tepkisine yol açmıştır.²⁰⁵

Kanunun hayata geçiriliş evresinde siyasetler tarafından sürekli olarak dile getirilen vergi usulsüzlüklerinin ortadan kaldırılması ve savaş döneminde haksız bir şekilde zenginleşen tüccarlardan vergi tahsil edilmesi meselesi olarak değerlendirilen bu faaliyetin, aslında yabancı burjuvaziyi lağvetme amacı güttüğünü de Saraçoğlu'nun; "Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunu idi. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza hakim olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklere vereceğiz."²⁰⁶ açıklamasından anlamak mümkündür.

Genel olarak incelendiği zaman hükümetin Varlık Vergisi uygulamasından beklemiş olduğu vergi gelirini sağlayamadığı ve giriştiği bu faaliyet ile ticarete de darbe vurduğu gözlemlenmiştir. Hükümet, hem halkın tepkisini çekmiş hem de uluslararası alanda bazı yayın organlarının eleştirilerine maruz kalmıştır. Almış olduğu bazı kararlar ile vergilerin tahsilini kolaylaştırmaya çalışmışsa da bu pek işe yaramamıştır. Sonuç olarak 15 Mart 1944 yılında almış olduğu bir kararla Varlık Vergisi uygulamasına son veren hükümet, bu tarihten sonra alınacak vergilerin de terkine karar vermiştir.²⁰⁷

2.3.4. Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu

1943 yılına gelindiğinde Hükümet, Varlık Vergisi Kanunu'ndan ötürü yoğun bir eleştiriye maruz kalmıştır. Buna ek olarak memleket içindeki iâşe sorununu da tam olarak çözememiştir. Hem tarım dışı kesimin tepkisini azaltmak hem de memleketin iâşe sorununu çözmek amacıyla hükümet, 15 Mayıs 1943 yılında Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'nu görüşmeye başlamıştır.²⁰⁸ Bu vergi ile hükümet, Varlık Vergisi kapsamına alınmayan bazı kesimlerden vergileri tahsil etmek istemiştir ki bu da kanuna, Varlık Vergisi'nin tamamlayıcısı mahiyeti yüklemiştir.²⁰⁹ Bu kanun ile Varlık Vergisi

²⁰⁵A. Aktar, (2000).*Varlık vergisi Türkleştirme politikaları*, İstanbul: İletişim Yayınları,s.178.

²⁰⁶M. Ç. Okutan, (2004).*Tek parti döneminde azınlık politikaları*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.290.

²⁰⁷ResmiGazete, 17 Mart 1944, S.5655, s.6613.

²⁰⁸E. Tekeli, 1943 Toprak mahsulleri vergisi, *Türk Ekonomisi Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 1, s.25.

²⁰⁹K.Boratav, (1974).*100 soruda devletçilik*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, s. 351.

arasındaki tek ve en önemli fark, kanunun uygulanma esasıdır. Genel olarak yüksek miktarlarda üretim yapan çiftçilerden alınması planlanan vergi, pazara yeni açılmış ya da açılmamış olan ya da sadece geçimlik üretim yapan küçük çiftçi üzerinde yıkıcı etkilere sebep olmuştur.²¹⁰

Savaş koşullarından doğan ekonomik buhran ortamında sürekli olarak bir bütçe açığının olması ve Saraçoğlu Hükümeti'nin de bu açığı kapamaya çalışması, bu verginin uygulanmasını zorunlu kılan bir diğer sebep olarak gösterilebilir. Zira Saraçoğlu Mecliste yaptığı bir konuşmada, hükümetin bütçe açığının bir hayli fazla olduğundan, Varlık Vergisi ile bu açığın ancak bir kısmının kapatılabildiğinden, bu kanun ile tahsil edilecek vergilerle de amaçlanan bütçenin sağlanabileceğinden söz etmiştir.²¹¹

Hükümet bu kanun ile, çiftçinin elde etmiş olduğu ürünleri vergilendirmeye gitmiş, bunu yaparken de belirli kriterler belirlemiştir. Bu kanun ile Hükümet, üreticinin daha önceden miktarını belirttiği ve bir üretim cetveline işlenen ürününü alacak, eğer ürün daha hasat edilmemişse, bu iş için atanan memurlar tarafından tahmini olarak bir ürün tespiti yapılacak ve %8 ile %12 aralığında bir vergilendirmeye tabi tutulacaktır.²¹²

4 Haziran 1943 yılında Aşar Vergisi ile olan benzerliğinden dolayı eleştirilmiş olsa da Şükrü Saraçoğlu bu benzetmelerin yersiz olduğunu ve kanunun Aşar Vergisi'ne benzememesi için ellerinden geleni yapacaklarını, ayrıca kanunun olağanüstü şartlarda yapılmış bir kanun olduğunu belirtmiştir.²¹³ Kanunun ilk maddesinde, vergilendirmeye tabi tutulacak ürünler belirlenmiştir: Akdarı, arpa, buğday, çavdar, çeltik, kaplıca, kuşyemi, mahlut, mısır, yulaf, kuru bakla, bezelye, börülce, fasulye, mercimek, nohut, antep fıstığı, kendir, keten, kuru incir.²¹⁴ Kanunun ikinci maddesinde ise vergilendirmeye tabi tutulmayan ürünler belirtilmiştir: bahçe ve bağlarda kişisel ihtiyaca yönelik yetiştirilen ürünler, okulların ve cemiyetlerin kendi ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere yetiştirilen ürünler, iş esası üzerine kurulmuş olan ceza ve ıslahevlerinde çalıştırılan mahkumların yetiştirdiği mahsüller.²¹⁵ Kanunun 3. Ve 4. maddelerinde ise verginin tahsil ediliş şekli belirlenmiştir.

²¹⁰Akandere, 1998, **a.g.k.s.**169.

²¹¹TBMMZC, (4 Haziran 1943), D: 7, İçtima Fevkalade(F), Cilt: 3, s.15.

²¹²Boratav, 2003, **a.g.k.**, s. 346.

²¹³TBMMZC, (4 Haziran 1943), D: 7, İçtima F, Cilt: 3, 4, s.17.

²¹⁴TBMMZC, (26 Nisan 1944), D: 7, İçtima 1, Cilt: 9, s. 258.

²¹⁵TBMMZC, (26 Nisan 1944), D: 7, İçtima 1, Cilt: 9, s. 259.

Toprak Mahsulleri Vergisi, üretici kesim üzerindeki rahatsız edici etkisini ilk olarak, ürün miktarının daha ürün tarlada iken belirlenmesi ile göstermiştir.²¹⁶ Bu hem üretici açısından hem de hükümet açısından sorunlu ve hatalı sonuçlar elde edilmesine, gereğinden fazla kişinin memur edilmesine, dolayısı ile ekstra masrafların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kanunun 7., 8., 9., ve 10. maddelerinde belirtilen, ürün miktarlarının belirlenmesinin tahmini esaslarave beyanlara bağlı olması, özellikle Varlık Vergisi uygulamasında ortaya çıkan usulsüz muamelelerin bu verginin tahsilatı esnasında da ortaya çıkmasına, sebep olmuştur.²¹⁷

Uygulama esnasında ürünlerin tespiti ve ölçme işlemleri için gereğinden fazla kişi memur edilmiş, çok sayıda ölçücü ve harman bekçisinin çalıştırılmıştır. Bu da hükümet harcamalarının artmasına sebep olmuştur. Bütün bunlara vergi gelirlerinin de beklenen düzeyin altında kalması eklenince, bu vergiden beklenen kazanç sağlanamamıştır.²¹⁸ Küçük üretici sınıf üzerinde yıkıcı etkilere neden olan bu vergi, köylü kesimin büyük tepkisine yol açmıştır.

Ödeyeceği vergi miktarı toplam ürün miktarına eşdeğer olan bazı köylülerin topraklarını satmak sureti ile vergi borçlarını ödemeleri, bu etkinin ne denli yıkıcı olduğuna işaret etmektedir.²¹⁹ Verginin uygulanışında ortaya çıkan bu başarısızlık, verginin esaslarında ve uygulanışında bazı değişikliklerin yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Toprak Mahsulleri Vergisi'nde bazı düzenlemeler yapmak amacı ile toplanan Meclis, 21 Mart 1944 tarihinde yeni bir kanun tasarısı hazırlamıştır.

Hazırlanan yeni tasarı ile kanunun uygulama esasları düzeltilmiştir. Yeni tasarıya göre her il ve ilçe merkezinde komisyonlar oluşturulmuş, bu komisyonlar il veya ilçe amirlerinin denetiminde çalışmaya memur edilmişlerdir. Daha önceden tahmini olarak belirlenmeye çalışılan ürün miktarları bu defa komisyon kararlarına bırakılmış, bu komisyonların faaliyetlerinin denetlenmesi amacı ile de bazı birimler oluşturulmuştur.²²⁰ Bazı ürünler için %8 olan vergi oranının bu düzeltme ile %10 olarak belirlenmesi bazı tepkilere yol açmıştır. Yapılan düzenleme ile alınması planlanan vergi

²¹⁶TBMMZC, (4 Haziran 1943), D: 7, İçtima F, Cilt: 3, 4, s.26.

²¹⁷TBMMZC, (4 Haziran 1943), D: 7, İçtima F, Cilt: 3, 4, s.26.

²¹⁸İ. İnci, (2009), 1923-1960 döneminde Türkiye'de tarım faaliyetleri üzerinden alınan vergiler, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, Sayı: 1, s.117.

²¹⁹İ.Cem, (1999). *Türkiye'de geri kalmışlığın tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi, İstanbul, s.377.

²²⁰Z.Ç. Aşçı, (2012). İsmet İnönü döneminde uygulanan iç politikanın iktisadi, sosyo-kültürel etkileri (1938-1950), Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, s.95.

miktarının bütün ürünler için %10 olarak belirlenmiş olması, bu kanunun Aşar Vergisi ile olan benzerliğini daha da arttırmıştır. Özellikle Saraçoğlu tarafından kanunun Aşar Vergisi ile benzerliğinin olmadığı vurgulanmış olsa da uygulamalar bunun aksi yönde fikirlere haklılık kazandırmıştır.²²¹

Tasarı Mecliste tartışılırken söz alan bazı milletvekilleri, verginin, köylünün, özellikle küçük çapta üretim yapan çiftçinin üzerinde yıkıcı sonuçlara sebep olacağından bahsetmiş, kanuna karşı çıkmışlardır. Özellikle Emin Sazak kanuna şu cümlelerle karşı çıkmıştır;²²²

“Ben görüyorum ki, hububat ekenler, çiftçilerin hepsi de böyledir ya, ayağında çarığı olmayan, üstüne örtecek yorganı olmayan, odunun üstüne başını koyup yatan kimse dediğimiz vakit işte bu vergi mevzuna dahil olan insanlardır. İnsaf edin arkadaşlar, erbab-ı namustan olan memurlara acımamak elden gelmez, feci bir vaziyettedirler ama, bacağına donu, ayağında çarığı, üstüne örtecek yorganı olmayanların yanında onlara o kadar acınmaz...Neyi ucuzlattınız ki bunu arttırıyorsunuz.? Verdiğin küreği mi ucuzlattın, saban demirini mi ucuzlattın?... Onlar ne dersene yapar. Çiftçiden başka hiç kimseye denemez ki elindeki buğdayı ver, sen mısır ekmeği meşe pelidi ye. Bu yalnız çiftçiye denir... Niçin arttırıyorsun birader, sana ne yaptı...”

Hükümet nezdinde yapılan bu düzenlemeler ile vergilendirmelerdeki usulsüzlükler giderilmiş, memurların rüşvet ve iltimas faaliyetlerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak uygulama esasları değiştirilen kanun, köylü kesiminin yükünün daha da artmasına sebep olmuştur. Yapılan düzenleme ile çiftçiye, ürününü kendi imkanları ile ofise teslim etmeleri yükümlülüğünün getirilmesi, daha büyük sorunları da beraberinde getirmiştir.²²³Kanunun 31. maddesi ile getirilen bu yükümlülüğe göre çiftçiler, teslimat noktasının 25 kilometreyi aştığı durumlarda, kilometre başına kiloda iki para fazla alacaklardır.²²⁴Kilometre başına ödenecek iki paranın az olduğu eleştirileri üzerine kilometre başına üç para ödenmesi kararlaştırılmıştır.²²⁵Tarlasını sürececek alet edevatı bile bulamayan köylüye hasat ettiği ürününü ofislere taşıma zorunluluğunun getirilmesi, büyük mağduriyetlerin doğmasına sebep olmuştur. Hele ki yağmurlu zamanlarda yapılan bu taşıma faaliyetlerine bazı ofis memurlarının da keyfi tutumları

²²¹E. Tekeli, “Yeni Vergi ve Köylümüz” yazısında, köylünün bu vergileri vererek, kalkınmanın asıl savunucusu olduğunu kanıtladığını iddia etmiştir, Ulus Gazetesi, 5 Haziran 1943.

²²²TBMMZC, (19 Nisan 1944), D: 7, İ: 1, Cilt 9, s.66.

²²³Akandere, 1998, **a.g.k.** s. 170.

²²⁴TBMMZC, (4 Haziran 1943), D: 7, İçtima: 1, Cilt: 9, s. 265.

²²⁵TBMMZC, (4 Haziran 1943), D: 7, İçtima: 1, Cilt: 9, s. 266.

eklenince, çiftçinin sırf ürününü teslim etmek amacı ile günlerce yapmış olduğu yolculuk, büyük bir eziyete dönüşmüştür.

Büyük fedakarlıklarla ofislere taşınan bu ürünler, hükümetin yeterli depolama alanına sahip olmayışından ötürü yol boylarına istiflenmiş, çoğu zaman da hava şartlarına direkt olarak maruz kalan bu ürünler çürümüştür.²²⁶ Üretici kesimin hem üretim aşamasında hem de teslimat aşamasında onca sıkıntı çekerek ofislere ulaştırdığı ürünlerin, yeterli depolanma eksikliğinden yol kenarlarında çürümeye bırakılması yönetime karşı tepkilerin daha da artmasına sebep olmuştur.

Bir kısmı nakit, bir kısmı da ürün olarak tahsil edilen vergilerin hesaplanması da bu vergiye dair başka bir problemi ortaya çıkarmıştır. Bu sebepten ötürü bu dönem araştırmaları veri anlamında farklılıklar içermektedir. Bu dönem araştırmacılarından Cahit Kayra; vergilerle elde edilen toplam hasılatı 223 milyon Türk Lirası olarak aktarırken,²²⁷ Korkut Boratav elde edilen toplam geliri 167 milyon Türk Lirası olarak vermiştir.²²⁸

Bu dönem İstanbul Defterdarı olan Faik Ökte'nin sunmuş olduğu veriler ise güvenilirliği daha yüksek veriler olarak öne çıkmaktadır. Ökte, Hükümetin Toprak Mahsulleri Vergisi'nden toplamda 229 milyonluk bir gelir elde ettiğini, yıllara bölündüğü taktirde vergiden, 1944 yılında 47 milyon, 1945 yılında 66 milyon, 1946 yılında 78 milyon, 1947 yılında 29 milyon, 1948 yılında ise 8 milyon gelir sağlandığını kaydetmektedir.²²⁹ Sağlanan bu gelirlerin sadece küçük bir kısmı nakit olarak tahsil edilmiş, geri kalan kısım ürün bazında alınmıştır.

Tepkilerin bir diğer sebebi de küçük çaplı üretim yapan üretici ile çiftlik ağaları arasındaki uygulama farklılığıdır. Çiftlik ağalarına tanınan ürün miktarının beyanı hakkının- yani çiftlik ağasının herhangi bir memur denetimine tabi tutulmadan üretmiş olduğu ürünün miktarını sözlü ya da yazılı olarak belirtmesi- küçük çiftçilere tanınmaması, çiftçilerin itiraz hakkının ancak tutanağın köşesine tutuşturulan bir tutanak ya da atılan bir imzadan ibaret olması- ki bu tutanak ya da imzanın çoğu zaman sonuçsuz kaldığı belirtilmektedir- uygulanan çifte standartın göstergesi niteliğindedir.²³⁰

²²⁶Özer, 2011, **ag.k.** s. 229.

²²⁷C. Kayra, (2011).*Savaş varlık vergisi*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi, s.208.

²²⁸Boratav, 2005, **ag.k.**, s.266.

²²⁹Ökte, 1951, **ag.k.**,s.201.

²³⁰TBMMZC, (20 Nisan 1944), D: 7, Cilt: 9, İ: 45, s.115.

Sonuç olarak 4553 sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi, devlete yaklaşık olarak 300 milyonluk bir gelir sağlamıştır. Toplanan bu vergiler içerisinde daha önceden devreden bazı vergi borçlarının da olması, ya da bazı vergi kalemlerinin belirtilmemiş olması da muhtemeldir. Dönem şartları, vergilerin tahsilatı esnasında yaşanan sıkıntılar ve vergi memurlarının köylü kesime karşı sergilemiş oldukları tutum değerlendirildiğinde, bu verginin kırsal kesim üzerinde yaratmış olduğu yıkım anlaşılmaktadır.

Savaş koşulları gerekçe gösterilerek alınan bu verginin, bir vergiden ziyade bir toplumsal eşitsizliği körüklediği gözlemlenmiştir. Özellikle vergi tahsilatı esnasında çiftlik ağalarına uygulanan çifte standart bu eşitsizliği ortaya koymuştur. Köylünün, ürettiği buğdayı şehirlere nazaran daha pahalıya alması gibi durumlar, köylü ile Hükümet ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir.²³¹

Hem olağanüstü savaş şartlarından daha az etkilenmek, hem de bütçe açığını kapatmak amacı ile uygulamaya konulan vergi, devlete ciddi miktarda bir gelir sağlamıştır. Maddi getirisi yönüyle değerlendirildiğinde kanunun faydalı bir hamle olduğu kanısı oluşmaktadır. Verginin tahsilatı noktasında zora düşerek toprağını satmak zorunda kalan köylünün bir başkasının tarlasında çalışmak sureti ile vergilerini ödemeye çalışması gibi durumlar, üretimin azalmasına, hatta belirli tarım ürünlerindeki üretimin yok denecek kadar azalmasına sebep olmuştur ki beklenen üretim miktarları savaş yıllarından sonra ancak yakalanabilmiştir.²³²

Hükümet, ekonomik kazanımlar elde etmek amacıyla çıkarmış olduğu bu vergi ile üretici kesime büyük bir darbe vurmuştur. Vergi, köylü kesim üzerinde üretimden caydırıcı bir etki yaratmış, savaşın bittiği yıllardaki üretim miktarı 1935 yılı üretim miktarının da altında kalmıştır.²³³ Bu da hükümetin itibarını ciddi anlamda zedelemiştir.

²³¹M. Metinsoy, (2007). *İkinci dünya savaşında Türkiye: savaş ve gündelik yaşam*, İstanbul: Homer Kitabevi, s. 168-172.

²³²Bu dönemde özellikle buğday üretiminde ciddi düşüşler gözlemlenmiştir. Savaş başlamadan önceki yıllarda dört milyon tonun üzerinde olan buğday üretimi, 1945 yılına gelindiğinde iki milyon tona kadar düşmüştür. Aynı durum arpa üretimi için de geçerlidir. İ. Okçuoğlu, (1999). *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi İç Pazarın Oluşma Süreci-1923-1950*, İstanbul: Ceylan Yayıncılık, s. 145-146. Esat Tekeli, Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılında 140 milyon lira olan bütçenin 1943 yılına gelindiğinde 486 milyon lira olduğunu belirterek, bu bütçe içerisinde vergi gelirlerinin önemli bir payının olduğunu belirtmiştir. Vergi gelirlerindeki artışı, üretim anlamındaki artışa oranlamak sureti ile açıklayan Tekeli, çiftçi üzerinde ekstra bir yükün oluşmadığını savunmuştur. Bkz.: “Yirmi Yılın Ekonomisine ve Maliyesine Umumi Bir Bakış” Ulus Gazetesi 29 Ekim 1943, s.2.

²³³G. Kazgan, (2002). *Tanzimat’tan 21. yüzyıla Türkiye ekonomisi-birinci küreselleşmeden ikinci küreselleşmeye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 67-69.

Ekonomik bazı beklentiler uğruna tarım kesimini karşısına alan hükümet, bu kanunun uygulanmasına 1946 yılında son vermiştir.

2.4.Milli Şef Dönemi Basınında Köy, Köylüler ve Mülkiyet

İktidarların basın ile olan ilişkileri genel olarak basını himaye etmek ve basını, iktidarı güçlendirmek için kullanmaları temelinde değerlendirilir. Bu sebeple basın, kimi zaman desteklenmiş, kimi zamanda kontrol amaçlı sansürlere maruz bırakılmıştır. Türkiye’de kurulan hükümetlerin basın ile olan ilişkileri için de bu söylenebilir. Ülkemizde basın hayatı 11 Kasım 1831’de Takvim-i Vekai’nin kurulması ile başlamışsa da asıl 1860lara doğru canlılık kazanmıştır.²³⁴

Bunu izleyen yıllarda Şinasi, Namık Kemal gibi düşünürlerin başını çektiği gazetecilik faaliyetleri ile ülkede, belirli fikir akımları yayılmaya başlanmış, demokrasi fikri de böyle bir ortamda doğmuştur. Osmanlı Devleti’nin dağılması ve Milli Mücadele yıllarında bu basın organları yeni kurulan hükümet ile beraber çalışmış, yeni kurulan hükümeti ve bu hükümetin vizyonunu halka aktarmak noktasında hayati sorumluluk üstlenmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile beraber bu yayın organları; özellikle Anadolu Ajansı, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri, iktidarın görüşlerini halka ulaştırmada etkin rol üstlenmişlerdir. Hükümet te bu dönemde basını destekleyerek rejime olan katkısını karşılıksız bırakmamıştır.

Basının ülke siyasasında üstlenmiş olduğu bu rol, bu anlamda hukuksal bazı altyapı çalışmalarını da beraberinde getirmiş ve 1931 yılında kısaca basın organlarının uyması gereken kurallardan oluşan Matbuat Kanunu yürürlüğe girmiştir.²³⁵ Yürürlüğe giren bu kanun ile basın yayın anlamında bazı düzenlemeler yapılarak, yazılı basının ülke aleyhinde yayın yapması engellenmeye çalışılmıştır. 22 Mayıs 1933 yılında kurulan Matbuat Umum Müdürlüğü ile beraber basın denetlenmeye başlanmış, hükümetin tasvip etmediği haber ya da yayınlar yasaklanmıştır.²³⁶ Basına yönelik yapılan bu uygulamalar, hükümetin basını tamamen kontrol altına alma girişimlerinin ilk basamağını oluşturmuştur.

²³⁴M. Yıldız, (1998). İnönü döneminde bakanlar kurulu kararı ile yasaklanan yayınlar, 1938-1945, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 12, Ankara,s.1.

²³⁵E. B.Şapolyo, (1969).*Türk gazetecilik tarihi ve her yönü ile basın*, Ankara: Enver Matbaası, s. 220-230.

²³⁶Ş. Pektaş, (2003). *Milli Şef döneminde Cumhuriyet Gazetesi (1938-1950)*, İstanbul: Fırat Yayınları,s.21.

Milli Şef iktidarının basına karşı izlemiş olduğu politikaları doğru bir şekilde anlayabilmek amacı ile, basın politikasının bu dönemde uygulanmaya konmuş kanunlar ekseninde incelenmesi daha sağlıklı olacaktır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı dolayısı ile olağanüstü bir dönemin yaşandığı bu dönem Türkiye’inde, uygulamaya konulan kanunlar ve basının bu kanunlar ekseninde yapmış olduğu yayınlar, iktidar ile basın arasındaki ilişkinin mahiyetinin belirlenmesinde önem teşkil etmiştir. Özellikle İnönü’nün basına bakışı ve basının milli menfaatlere hizmet etmesi gereken bir devlet aracı olarak görmesi, bu dönem basınına karşı izlenen politikanın ana hatlarını oluşturmuştur.²³⁷

Basına karşı izlenecek politikanın ana hatlarının oluşması ile beraber ilk olarak 14 Temmuz 1938 Basın Birliği Kanunu çıkartılmıştır.²³⁸Bu kanun ile basın üyelerinin maddi ve manevi olarak korunacağı belirtilirken, gazete veya dergi çıkaracak kişilerin de ilk bir ay içinde bu kurula üye olmaları zorunluluğu getirilmiştir. Böylece yazılı basın faaliyeti yürütecek olan kişilerin denetimi daha kolay hale getirilmiştir. İnönü, hükümet ya da parti karşıtı herhangi bir görüşün karşısında olduğunu, muhalif bir görüşü, rejime karşı bir tehlike olarak gördüğünü, basına karşı izlemiş olduğu otoriter tutum ile ortaya koymuştur.

Bu tutumun politikadaki yansıması da medya patronlarının belirli devlet kademelerine getirilmesi olmuştur. İnönü döneminde asıl mesleği gazetecilik olan 32 milletvekili görev yapmış, ayrıca bazı medya patronları TBMM üyeliği yapmıştır.²³⁹Gazeteciler bu dönemde birer devlet memuru sıfatı ile görev yapmışlar, hükümet te istediği haberi istediği şekilde neşretme imkanı yakalamıştır.

Nadir Nadi, bu dönem basınının tamamıyla Milli Şef tarafından yönetildiğini vurgulayarak, yapılacak haberlerden atılacak manşetlere, her şeyin hükümet direktifleri ile gerçekleştirildiğini, bunun aksini yapan gazetelerin kapandığını ve yazarlarının cezalandırıldığını belirtmiştir. Ayrıca bazı gazete ve yazarların sırf hükümetin desteğini kazanmak amacı ile faşizm ya da komünizm yanlısı yazılar neşrettiklerini belirtmiştir.²⁴⁰

²³⁷R.Korkud, (1958). *Milli mücadele, Cumhuriyet, İnönü devri ve matbuat*, Ankara: Türkiye Fikir Ajansı Yayınları, s.68.

²³⁸Korkud, 1958,**a.g.k.**,s.42.

²³⁹O. M. Güvenir, (1991).2. *dünya savaşında Türk basını siyasal iktidarın basını denetlemesi ve yönlendirmesi*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti, s.67-68. Ulus başyazarı Falih Rıfkı Atay, Vakıf başyazarı Asım Us, Yeni Sabah yazarı Hüseyin Cahit Yalçın, Vakıf yazarı Sadri Ertem, Cumhuriyet ve İktidar yazarı Abidin Daver, bu isimlerden sadece birkaçıdır.

²⁴⁰N. Nadi, (1979).*Perde aralığından*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, s.24-25.

Sırf bu yüzden 1941 yılında Reha Oğuz Türkkan'ın Türkçülüğe Giriş kitabı, komünizmi rencide edici içeriğe sahip olduğu gerekçesi ile toplatılmıştır.²⁴¹

Öyle ki bu dönem İstanbul Milletvekili olan Kazım Karabekir'in, askerler için yurtdışından alınması planlanan kumaşların yurtiçinden alınması yönünde yapmış olduğu açıklama, İnönü'nün bu anlamda yazılı basına talimat vermesine sebep olmuş, Karabekir'in açıklaması yazılı basında yer etmemiştir.²⁴² Karabekir'in, devletçilik ilkesini gözeterek yapmış olduğu bu açıklama İnönü tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Böylesi bir açıklama için Karabekir'i gözetim altına aldırın İnönü'nün eleştiriye olan tahammülsüzlüğü endişe verici düzeydedir. Belki de bu dönemde, sırf kontrol edilebilir bir muhalefetin inşası gündeme gelmiş ve meclis içinde CHP milletvekillerinden oluşan Müstakil Grup oluşturulmuştur.²⁴³

Tek Parti döneminde yayın organlarına uygulanan keyfi kapatma uygulamasının bir diğer önemli ismi ise önce Basın Yayın Müdürü daha sonra Dışişleri Bakanı olan Selim Sarper'dir. Sarper'in özellikle bu dönemde Tan Gazetesi'ne uyguladığı keyfi kapatma kararları, gazete sahibi Zekeriya Sertel'in tepkilerine yol açmıştır.²⁴⁴ Milli Şef'in basın üzerinde uyguladığı baskı ve sansür politikasından dolayı bazı gazeteciler görevlerini yapamaz duruma gelmiş, bazıları da hapis cezaları ile cezalandırılmışlardır. Öyle ki bu dönemde sırf hava durumu haberlerinden ötürü bile gazeteler kapatma cezalarına maruz kalmışlardır.²⁴⁵

Basın Kanunu'nda yapılan bazı değişiklikler ve bu kanuna eklenen 50. madde ile basın yayın organlarının mahkeme kararına gerek kalmadan kapatılmasının önü açılmıştır.²⁴⁶ Gazetelerin yayın özgürlüğünün bir telefona bağlanması ve basının tamamı ile hükümet denetimine alınması, gazetelerin sadece belirli konularda haber yapabilmelerine neden olmuştur. 1940 yılında İstanbul'da ilan edilen sıkıyönetim ile beraber gazeteler, iç politikaya dair pek az haber yapabilme fırsatı yakalayabilmişlerdir.

²⁴¹K. Şeker, (2011). İnönü dönemi basın hayatı ve 1948-1950 arasında CHP ve muhalefet arasında basın alanında yaşanan tartışmalarda merzifon örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011/1, Sayı: 13, s.42.

²⁴²H. N.Şahhüseyinoğlu, (2005).*Dünden bugüne düşünceye ve basına sansür*, Ankara: Paragraf Yayınları, s.55.

²⁴³Ulus Gazetesi, 11Aralık 1945, s.1.

²⁴⁴Z. Sertel, (2000).*Hatırladıklarım*, İstanbul: Remzi Kitabevi,s.196.

²⁴⁵E. Karakuş, (1977).*40 yıllık bir gazeteci gözüyle işte Ankara*, İstanbul: Hürriyet Yayınları, s.28.

²⁴⁶N.Berkes, (1997). *Unutulan yıllar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.269.

Refik Saydam'ın talimatı ile dış politikaya dair haber yapan gazetelerin 24 puntodan daha büyük başlık kullanmaları yasaklanmış ve memleketin iç politikasına eleştiri niteliği taşıyan haberler yapılmasının önüne geçilmiştir.²⁴⁷ Dış politikaya dair haberlere sansür getirilmesinin bir diğer sebebi de Milli Şef ideolojisinin eleştirilmesinin istenmemesinden kaynaklanmaktadır. Metin Toker'in aktardığına göre, bu dönemde, Milli Şef ve ailesinin sanat ve spor anlamındaki faaliyetleri gazetelerde tam sayfa haber yapılmakta; ancak memleketin sosyal ya da ekonomik durumuna ilişkin haberler neredeyse verilmemektedir.²⁴⁸

Anadolu Ajansı, Ulus ve Akşam Gazeteleri yayın hayatını diğer gazetelere nazaran daha rahat sürdüren gazeteler olmuşlardır ki bu gazeteler bu rahatlığı, iktidarın yazılı basın aracı olmalarına borçludur. Başyazarlığını Falih Rıfkı Atay'ın yaptığı Ulus Gazetesi, hükümetin en önemli yayın organlarından biri olmuştur. Diğer gazetelerin aksine Ankara'da çıkarılan bu gazete, hükümet icraatlarını ilk olarak öğrenen, yayımlayan ve diğer gazetelerin gündemlerini belirleyen bir yayın organı olmuştur. Gazetenin 25. Yılı kutlamalarında İnönü'nün gazeteyi öven bir yazısının yayımlanması da gazete ile hükümet arasındaki bu bağın temsili niteliğindedir.²⁴⁹

Ulus Gazetesi'nin hükümet çizgisinde yayın yapan bir gazete oluşunu yayınlarından da gözlemek mümkündür. Örneğin; ekonomide var olan karaborsacılık faaliyetleri sebebiyle artan fiyatlardan ve halkın içinde bulunduğu ekonomik krizden söz etmek yerine, çok daha az öneme haiz olaylar haber yapılmıştır. Bu dönemde zeytinyağı ve sabun satışlarının serbest hale gelmesini haber yapan Ulus,²⁵⁰köylü kesimin ekmek bulmaktaki sıkıntısını haber yapmamıştır. Gazete, memleketin ekonomik sıkıntılarında olabildiğince uzak hükümete olabildiğince yakın bir çizgide yayın hayatını sürdürmüş, Milli Şef'in icraatlarından sürekli övgü ile bahsederek bu haberleri, manşetlerinde öncelikli olarak basına servis etmiştir.²⁵¹

Alınan ekonomik tedbirler ve uygulanan yaptırımlar temelinde değerlendirildiği zaman, özellikle kırsal bölgede yaşayan halk üzerinde büyük yıkımlara yol açan Milli Korunma Kanunu haberlerinin basına servis edilme tarzı da Ulus'un yayın politikasını ortaya koyar niteliktedir. Örneğin; Cumhuriyet Gazetesi kanunun ortaya çıkarmış

²⁴⁷A. Kabacalı, (1987). Milli Şef döneminin örtülü sansürü, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı: 38, s.21.

²⁴⁸M. Toker, (1970). *Tek partiden çok partiye*, İstanbul: Milliyet Yayınları, s.24-26.

²⁴⁹Ulus Gazetesi, 10 Ocak 1945, s.1.

²⁵⁰Ulus Gazetesi, 12 Aralık 1945, s.4.

olduğu ekonomik meselelere ilişkin haberler yaparken,²⁵²Ulus, bu dönemde yetkililerin halkı yatıştırmak ve kanunun haklılığını ortaya koyar nitelikteki konuşmalarını haber yapmıştır.²⁵³

Bu dönem için ülke ve ekonomik meselelere ilişkin en etkili haber yapan gazete olarak Cumhuriyet Gazetesi öne çıkmaktadır. Gazete, 1940 yılından başlayarak ülkenin iç ekonomik iklimi ile ilgili haber yapmaya başlamış, bu haberler temelinde bazı zamanlar hükümete eleştiriler getirmiştir. Özellikle Yunus Nadi'nin karaborsa ve ekonomi temalı yazıları, hükümetin bazı ekonomik tedbirler almasında yol gösterici olmuştur. Örneğin; Cumhuriyet'in 19 Aralık 1940'ta üç tüccarın tevkif edilmesi ile ilgili haberi hükümetin Fiyat Murakabe Komisyonu'nu kurmasında etkili olmuştur.²⁵⁴ Cumhuriyet'in yapmış olduğu bu haberin ardından Tasvir-i Efkâr Gazetesi de bu konuda haber yapmaya başlamıştır. Tasvir-i Efkâr 7 Ocak 1941, 22 Ocak 1941 ve 27 Şubat 1941 sayılarında karaborsacılık haberlerine yer vermiştir.²⁵⁵ Basın üzerindeki baskının bu dönemde kısmen hafiflediği yapılan haberlerin mahiyetinden anlaşılmaktadır. 1941 Eylül ayı ile birlikte memleket meselelerinin genel haberler içindeki oranının arttığı gözlemlenmektedir. Özellikle Ulus Gazetesi'nin çiftçilerin durumuna ilişkin yapmış olduğu haberler, bu kanının oluşmasında etkilidir. Ulus Gazetesi yazarlarından Hüseyin Sami, Kemal Turan ve Falih Rıfkı Atay'ın tarımın geliştirilmesi ve köylülerin kalkındırılmasına yönelik haberleri bu dönem basınında önemli bir yer tutmuştur.²⁵⁶ Devam eden süreçte yine Ulus Gazetesi yazarları tarafından kaleme alınan yazılar memleketin tarımsal anlamda ilerlemesine katkıda bulunmuştur. Gazete aynı zamanda yürütülen tarımsal reformların halka duyurulması görevini üstlenmiş, bu anlamda haberler yapmıştır.²⁵⁷ Örneğin 13 Ekim 1941'de; Hatay'daki Amik Ovası bataklığının kurutulduğu, Menemen Ovası sulama eksikliklerinin giderildiği, Nazilli Ovası'nın sulama eksikliklerinin giderildiği haberleri yapılmıştır.²⁵⁸

²⁵¹Ulus Gazetesi, 13 Aralık 1945, s.1

²⁵²Cumhuriyet Gazetesi, 6 Aralık 1939, s.1.

²⁵³Ulus Gazetesi, 27 Ocak 1940, s.1.

²⁵⁴Cumhuriyet Gazetesi, 19 Aralık 1940, s.1.

²⁵⁵Tasvir-i Efkâr, 7 Ocak 1941, s.2., K. T. "Hayatı ucuzlatıcı tedbirler", Ulus Gazetesi, 8 Ekim 1941, s.2.

²⁵⁶"Çiftçi mallarını koruma işi", Ulus Gazetesi, 3 Eylül 1941, s.2., "Antalya ovasında 20.000 dekarlık arazi sulanacak", Ulus Gazetesi, 5 Eylül 1941, s.2.,

²⁵⁷"Ziraat Vekilliği, ekimin artırılması amacı ile köylere pulluk demiri, bazı ziraat ekipmanları yardımı yapıyor", Ulus Gazetesi, 21 Ocak 1942, s.1., "Kısa bir zamanda 99 köyde 27.565 nüfuslu 6265 aileye 92.732 dekar arazi, borçlandırmak sureti ile dağıtılacak", Ulus Gazetesi, 21 Ocak 1942, s.5.

²⁵⁸Ulus Gazetesi, 13 Ekim 1941, s.2-5.

Basında yer bulan benzeri içerikli haberlerin yoğunluğu, Ulus'un basın üzerinde oluşturmuş olduğu baskının yıkılmak istenmesi olarak ta yorumlanabilir. Zira, basında yer alan bazı haberlerden yola çıkarak, belli haberler vasıtası ile hükümete eleştiriler yöneltildiği kanısına varmamak olanaksızdır. Öyle ki hükümetin kapasite anlamında sıkıntılı bir sisteme sahip olduğunu,²⁵⁹ ekmek karnesi²⁶⁰ uygulamasından asılfaydalanması gerekenlerin faydalanamadığını,²⁶¹ bunun da hükümetin vatandaşlarını eşit olarak değerlendirmedeği hissiyatı uyandırdığı yönünde haberler yapılmıştır.²⁶² Ulus Gazetesi'nin de sürekli olmasa da yer yer bu haberlere yer verdiği gözlemlenmiştir.²⁶³ Gazete yazarlarından Mümtaz Faik Fenik'in yurt genelinde yapmış olduğu gezilerden aktarmış olduğu izlenimleri, ülke topraklarından tarımsal anlamda ne şekilde istifade edilebileceğinin anlaşılması yönünden önem teşkil etmiştir.

Mümtaz Faik Fenik'in 9 Şubat 1942 yılında Ulus Gazetesi'nde kaleme aldığı Toprağa Dönüş yazısı, zirai seferberliğin tarımsal üretime ne derece katkı sağladığının anlaşılması açısından önemlidir.²⁶⁴ Ayrıca yazar, Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesini gezerek, bu bölgelerden tarımsal anlamda nasıl faydalanılabileceğini yazmıştır.²⁶⁵ Gazetede yayımlanan bu yazılar hem halkın zirai anlamda bilinçlenmesini hem de yatırımcıların bölge ekonomisini kalkındırmak amaçlı girişimlerde bulunmasının önünü açmıştır. Köylülerin zirai bilgilerinin artırılması amacıyla her 20 köy için bir teknisyen atanması da bu amaçla yürürlüğe konmuştur.²⁶⁶ Mümtaz Faik Fenik'in yanı sıra Falih Rıfkı Atay, Esat Tekeli, Ömer Liva Türkmen gibi yazarlar da memleketin zirai meselelerine ilişkin yazılar yazmışlardır. Falih Rıfkı Atay 1 Haziran 1943 tarihinde kaleme aldığı yazısında, yapılacak zirai faaliyetlerin belli bir bilinç ve

²⁵⁹Un tedarikinde yaşanan sıkıntılar sebebi ile ekmekler kimi gün tam, kimi gün yarım olarak verilmiştir. Son Posta, 7 Mayıs 1942, s.1.

²⁶⁰Ekmek karnesi uygulaması ile ilgili haberler için bkz.: "Ekmek karnesi tatbik edilecek", Ulus Gazetesi, 20 Aralık 1941, s. 1-6., "Karne usulünün hazırlığı", Ulus Gazetesi, 29 Aralık 1941, s.2., "Karne dağıtımı İstanbul ve Ankara'da başladı", Ulus Gazetesi, 11 Ocak 1942, s. 2., F. R. Atay, "Ekmek için alınan tedbir", Ulus Gazetesi, 13 Ocak 1942, s.5.

²⁶¹Son Posta, 28 Şubat 1943, s.1., Halk tarafından belirli ihtiyaç ürünlerine erişimin sıkıntılı olduğu bu süreçte Hükümet, ilk olarak Ankara'da 140 adet iae dağıtma birliği kurmuştur. Bkz.: "Ankara'da Halkın İhtiyaçlarının Karşılanması Amacıyla 140 Adet Dağıtma Birimi Faaliyete Geçti" Ulus Gazetesi, 3 Haziran 1942, s.1., Ulus Gazetesi, 5 Haziran 1942, s.4.

²⁶²Tan Gazetesi, 3 Haziran 1942, s.1.

²⁶³K. Turan, "Karne usulünün Hazırlıkları" yazısında, bu kanunun çiftçi ve üreticiye büyük zorluklar çıkarmasının muhtemel olduğunu ancak; devlet eli olmadan bu zorlukların üstesinden gelinebileceğini belirtmiştir. Ulus Gazetesi, 29 Aralık 1941, s.2.

²⁶⁴M.F. Fenik, "Toprağa dönüş", Ulus Gazetesi, 9 Şubat 1942, s.1-2.

²⁶⁵M.F. Fenik, "Kars Yolunda", Ulus Gazetesi, 4 Mart 1942, s.2., M. F. Fenik, "Pamuğu altın yapmanın ve altını pamuk yapmanın sırları", 21 Mart 1942, s.2.

²⁶⁶Ulus Gazetesi, 29 Mayıs 1943, s. 2.

birikim temelinde yapılması gerektiğini belirtmiş, bu sebeple Şevket Raşit Hatipoğlu'nun çalışmalarını övmüştür.²⁶⁷ Esat Tekeli ise Toprak Mahsülleri Vergisi üzerine kaleme aldığı yazısında Milli Mücadelenin asıl kahramanlarının köylüler olduğunu vurgulamış,²⁶⁸ 29 Ekim 1943'te kaleme aldığı yazısında ise toplam gelir içerisindeki vergi payına dikkat çekerek köylülerin faaliyetlerinden övgü ile bahsetmiştir.²⁶⁹ Türk ziraati ve bu ziraati geliştirme yöntemleri, bu dönemde gazetede sıkça konu edinen meselelerin başında gelmiştir. Köşe yazılarında Türk tarımı ve tekniği, çeşitli ülke tarımları ve teknikleri ile karşılaştırılmış,²⁷⁰ var olan problemlerin çözümüne ilişkin fikir belirtilmiştir.²⁷¹ Hükümetin ziraati geliştirmek amacı ile yaptığı çalışmaları ilk duyuran gazete olan Ulus Gazetesi, bu konuda yetkili kişilerin açıklamalarına gazetede genişçe yer vermiştir. Örneğin; gazetenin 13 ve 14 Haziran sayılarında Ziraat Vekili Şevket Raşit Hatipoğlu'nun açıklamaları geniş yer tutmuştur. Bu açıklamaya göre; Konya Ovası üzerinde 234 hektarlık bir tohum ıslah merkezinin açılması planlanmaktadır, ayrıca 1942-43 yılında 348.000 dönüm ekim yapılmış, 47.169 ton hububat hasadı yapılmış bunun 37.000 tonu Toprak Mahsülleri Ofisine verilmiş, yapılan tarımı geliştirme çalışmaları ile dönüm başı 90 kilo olan hububat 110-120 kiloya çıkartılmıştır.²⁷²

Bu dönemde hükümet yanlısı politikalar izleyen gazeteler olduğu kadar, kendilerine has daha özgürlükçü çizgiler tutan gazeteler de vardır. Bunlar; Tan, Vatan, Tanin, Son Posta ve Vakit Gazeteleridir. Bu gazeteler içerisinde başyazarlığını Zekeriye Sertel ve Sabiha Sertel'in yaptığı Tan Gazetesi önemlidir. Tan gazetesi, Milli Şef iktidarında genel olarak demokrasi ve sosyalizmden yana bir tavır takınmış, bu anlamda yazılar yayımlamıştır.²⁷³

Önceleri Tan Gazetesi kadrosunda yer alan, daha sonra Vatan Gazetesi'nde yazmaya başlayan Ahmet Emin Yalman da bu dönemde demokrasi yanlısı ve hükümeti eleştiren yazılar kaleme almıştır. Yalman'ın memleketin ve köylünün durumuna ilişkin

²⁶⁷F. R. Atay, "Bu toprağın ziraatçileri", Ulus Gazetesi, 1 Haziran 1943, s.1-4.

²⁶⁸Ulus Gazetesi, 5 Haziran 1943, s. 2.

²⁶⁹E. Tekeli, "Yirmi yılın ekonomisine ve maliyesine umumi bir bakış", Ulus Gazetesi, 29 Ekim 1943, s. 2.

²⁷⁰S. S. Tarcan, "Ziraat hayatında İsveç kadını", Ulus Gazetesi, 8 Temmuz 1944, s. 2.

²⁷¹Dr. E. Akurgal, "Türk Bahçesi ve Avrupa Tesiri", Ulus Gazetesi, 5 Şubat 1944, s. 4., Bu konuda daha fazla haber için bkz.: Z. Gökalp, "Toprak davamız", Ulus Gazetesi, 9 Mart 1944, s. 5., Ş. Bilkur, "Türk ekonomisinin 1943'teki manzarası", Ulus Gazetesi, 6 Nisan 1944, s. 2.

²⁷²Ulus Gazetesi, 14 Haziran 1944, s. 2.

²⁷³Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000, (2003). Cilt: 1, 1923-1940, Ed: Bedirhan Toprak, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 348.

kaleme aldığı yazılar bu dönem sansüründen nasıl geçmiştir bilinmez ama bu yazıların memleket durumunu açıklamakla beraber hükümete ciddi eleştiriler getirdiği de aşikardır. Özellikle Vatan Gazetesi'nde kaleme alınan bazı yazılar bu anlamda önemlidir.²⁷⁴

İç politikaya dair haber yapan ya da eleştiri getiren yayınlar ya da yayıncılar hem para hem de hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Örneğin Rıfat Ilgaz'ın 1 Ağustos 1944 yılında yazmış olduğu "Çocuklar" şiiri ve "Remzi" parçası toplumun iç yüzünü tariz ettiğinden ötürü yazarın ceza almasına ve kitabın toplatılmasına sebep olmuştur.²⁷⁵ Rıfat Ilgaz'ın, bir öğrencinin yaşamış olduğu sıkıntılardan yola çıkarak toplumun o günkü durumunu anlatmaya çalıştığı bu eser yüzünden hapis cezasına çarptırılması ve eserinin toplatılması, diğer gazeteci ve yazarlar için de bir gözdağı niteliğindedir.

Milli Şef döneminde hükümetin uygulamış olduğu basın sansürü, çeşitli cezalandırmaları da beraberinde getirmiştir. Yukarıda da bahsedildiği üzere bazı edebi eserlere uygulanan cezai yaptırımlar, kendini gazetecilik alanında da göstermiştir. Hükümetin çizmiş olduğu basın ve haber politikasının dışında ya da aleyhinde yayın yapan bazı gazeteler bu dönemde ağır yaptırımlara maruz kalmıştır. Cumhuriyet, Tan, Tasvir-i Efkar ve Vatan gazeteleri bu yaptırımları en ağır biçimde hisseden gazeteler olmuşlardır. Belirli aralıklarla haftalık ya da günlük kapatma cezalarının uygulandığı bu gazetelerden Tan, Tasvir-i Efkar ve Vatan gazeteleri tamamen kapatma cezalarına maruz kalarak yayın hayatına son vermişlerdir.²⁷⁶

2.5. T.B.M.M.'nde Köy, Köylüler ve Mülkiyet Tartışmaları

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde İkinci Dünya Savaşı ve Milli Şef yönetiminin bu dönem uygulamış olduğu iç ve dış politika, üzerinde önemle durulan meselelerin başında gelmektedir. Savaşa katılmadığı halde ekonomik ve siyasi bazı tedbirler almak zorunda kalmış olan Milli Şef yönetiminin bu dönemde izlemiş olduğu politikalar, sonraki dönemlerin ekonomik ve siyasi mahiyetinin belirlenmesinde de etkili olmuştur.

²⁷⁴ Ahmet Emin Yalman'ın yurt ve dünya gündemine ilişkin kaleme aldığı yazılardan bir kısmı için bkz. Vatan Gazetesi, 8 Ağustos 1941, Yıl: 1, Sayı 345, s.1., Vatan Gazetesi, 8 Mayıs 1941, Yıl: 1, Sayı 255, s.1, Vatan Gazetesi, 2 Ağustos 1941, Yıl: 1, Sayı 339, s.1.

²⁷⁵ Ç. Yetkin, (1983). *Türkiye'de tek parti yönetimi, 1930-1947*, İstanbul: Altın Yayınları, s.219.

²⁷⁶ T. Çavdar, (1996). *Türkiye'nin demokrasi tarihi 1839-1950*, Ankara: İmge Kitabevi, s.389.

Savaş ekonomisinin sağlanması amacı ile sürdürülen vergilendirme politikası, siyasi iktidarın ömrünü belirlemiştir. Özellikle kırsal kesim üzerinde büyük sıkıntılara yol açan bu vergilendirmeler, bu kesimin öncülüğünü yaptığı bir değişimin de fitilini ateşlemiştir. Toplumun en etkili dinamiği olan kırsal kesimin bu politikalara tepkisi, hükümetin yönetim anlayışında köklü değişikliklere yol açmıştır.²⁷⁷

Tek Parti iktidarı ile kırsal kesim arasındaki bağların mahiyetinin, alınan ekonomik tedbirler neticesinde şekillendiğini düşünürsek eğer, bu bağların neden koştüğünü da anlamış oluruz. Bu bölümde özellikle meclis zabıtlarından yola çıkarak, alınan ekonomik tedbirlerin halk üzerinde yaratmış olduğu etkiler aydınlatılmaya çalışılacaktır. Bu sebeple Milli Şef politikasında önemli bir yere sahip olan belli başlı kanunların ve bu kanunlar çevresinde meydana gelen meclis tartışmalarının incelenmesi, konunun daha objektif temelde aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır. Meclis zabıtları, aynı zamanda, kanun tartışmaları kadar gündemi meşgul etmeyen ama sosyo-ekonomik yaşamda önemli değişikliklere sebep olan gelişmelerin de anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Türkiye'nin savaş dışı kalma kararı alması ile alınan ekonomik tedbirler ve uygulanan yaptırımlar T.B.M.M.'dede bu ekseninde tartışmaların güçlenmesine sebep olmuştur. Alınan tedbirlerin ve çıkartılmaya çalışılan kanunların anayasaya aykırılığı ve vatandaşlar üzerinde yaratacağı sosyo-ekonomik etki, bu temelde uzun tartışmalara yol açmıştır. Hem ekonomik sıkıntıları dizginlemek hem de düşük olan üretimi düzenlemek ve arttırmak amacı ile hazırlanan Milli Korunma Kanunu,²⁷⁸ bu dönem meclis tartışmalarının ana sebeplerinden biridir. Kanun, ekonomiyi düzenlemek ve üretimi arttırmak gibi ekonomik ve sosyal mahiyetler taşıdığından, meclis tartışmaları da bu temelde yaşanmıştır.

18 Ocak 1940 günü Mecliste görüşülmeye başlanan Milli Korunma Kanunu'nun tartışmalara sebep olan maddeleri, ekonomik ve sosyal anlamda vatandaşlara yaptırımlar uygulanmasını öngören maddeler olmuştur. Kanun maddelerinin okunmasından hemen önce konuşan Refik Saydam; bu kanunun, vatandaşın sosyal

²⁷⁷Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz.: F.Ahmad, (2007).*Modern Türkiye'nin oluşumu*, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Kaynak Yayınları,E. J.Zürcher, (2001).*Modernleşen Türkiye'nin tarihi*, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İstanbul: İletişim Yayınları; C.Eroğul, (1998).*Demokrat Parti*, Ankara: İmge Yayınları.

²⁷⁸Ulus Gazetesi, 27 Ocak 1940, s.1.

hayatına olabildiğince müdahale etmeyecek bir kanun olmasına dikkat etmenin, kendileri için asıl vazife olduğunu dile getirmiştir.²⁷⁹

Saydam'ın konuşmasının ardından tartışılmaya başlanan kanunun ilk on maddesi herhangi bir itirazla karşılaşmamış, kabul edilmiştir. Kanuna ilk itirazlar, 11. Maddenin okunması ile gelmiştir. 11. Maddeye göre Hükümet, piyasadaki haksız rekabeti engellemek amacı ile belirli kalem ürünleri satın alacak, bu ürünlerin satışını gerçekleştirecektir.²⁸⁰ Sivas Milletvekili Abdurrahman Naci Demirağ'ın, bu muayyen kârı kim tayin edecektir sorusu üzerine Bingöl Milletvekili Feridun Fikri, bu kârın emsallerinden yola çıkılarak belirleneceği cevabını vermiştir.²⁸¹ İtiraz edilen bir diğer madde ise 22. maddedir. Karaborsacılık faaliyetlerinden dolayı tedariki güçleşen ürünlerin hükümet destekli tüccarlar ya da bizzat hükümet aracılığı ile ithalatın sağlanmasını öngören bu madde,²⁸² Muğla Milletvekili Hüsnü Kıtabcı tarafından, devlet desteği ile ithalat yapacak tüccarların, bu durumu lehlerine kullanarak daha büyük bir sıkıntıya sebep olacakları sebebiyle eleştirilmiştir. Bu sebeple kanunun 56. maddesi ile ithalat meselesinde karaborsacılık faaliyetlerine yeltenen tüccarlara kanuni yaptırım uygulanmıştır.²⁸³ Bu faaliyetlerde bulunan tüccarlara yönelik getirilen cezai hükümler, hükümetin bu faaliyetlere tahammülünün kalmadığının göstergesi niteliğindedir.

Kanun kapsamında tarım ile uğraşan kesim üzerinde de belirli yaptırımların uygulandığı görülmektedir. Özellikle, kanunun 37. maddesi ile hükümet, tarımsal üretim yapabilecek kesimlere, işletmesini hükümetin ya da hükümet bağlantılı şahısların yaptığı yerlerde, ücreti karşılığında çalışma zorunluluğu getirmiştir.²⁸⁴ Aktif çalışan kesimin büyük bir bölümünün silah altına alınması ile üretim kapasitesi düşen tarım kesiminin böylesi bir madde ile yükümlü kılınması, üretimin daha da düşmesine sebep olmuştur.

Savaş ekonomisini karşılamak, savaşa hazır halde bekleyen bir ordunun beslenmesi gibi sorunlar, hükümetin bu kanunda tarımsal üretime yönelik bazı tedbirler

²⁷⁹TBMMZC, (18 Ocak 1940), D: 6, İ: 1, Cilt: 8,s.140.

²⁸⁰TBMMZC, (18 Ocak 1940), D: 6, İ: 27, Cilt: 8, s. 142-143.

²⁸¹TBMMZC, (18 Ocak 1940), D: 6, İ: 27, Cilt: 8, s. 142-143.

²⁸²TBMMZC, (18 Ocak 1940), D: 6, İ: 27, Cilt: 8, s. 144-145.

²⁸³Madde 56: Bu kanunun 22 ve 25'inci maddelerinde yazılı olan mecburiyetlere riayet etmeyenlere iki yüz elli liradan iki bin liraya kadar ağır para cezası ve tekerrürü halinde bin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası ile birlikte iki seneden beş seneye kadar muvakkat sürgün cezası hükmolunur. TBMMZC, (18 Ocak 1940), D: 6, İ: 27, Cilt: 8, s. 156.

²⁸⁴TBMMZC, (18 Ocak 1940), D: 6, İ: 27, Cilt: 8, s. 150.

almasını zorunlu kılmış olsa da bu tedbirler işe yaramamıştır. Hükümet, özellikle 39 ve 40. maddeler ile tarımsal üretimde aktif bir rol oynamaya çalışmış; ancak işgücü ve sermaye yetersizliği sebebi ile bunu başaramamıştır.²⁸⁵ 42. madde ile çiftçiye, üretimi geliştirmek amacı ile zirai makine ve nakit para desteği sağlanması kararlaştırılmış olsa da bu pek çözüm olmamıştır.

Kanunun en tepki çeken maddesi ise 41. madde olmuştur.²⁸⁶ Çiftçiden, ekilen her dört hektara karşılık bir çift öküz alınmasını öngören bu madde, mecliste uzun ve şiddetli tartışmalara sebep olmuştur. Bu noktada Tokat Milletvekili Galip Pekel'in maddeye itiraz amaçlı konuşmasının bir kısmını vermek daha açıklayıcı olacaktır;²⁸⁷

“Bu maddenin hükmüne göre 40 dönümden itibaren her çiftçiye bir çift, 400 dönüm hububat ekene 10 öküz bırakacak, 4.000 dönüme 100, ilaahirihi böyle gidiyor. Fakat 40 dönümden az ekenlerin öküzü bırakılmayacaktır. Binaenaleyh harb mükellefiyeti kanununun vesaiti nakliye üzerine koyduğu bütün ağırlığı 40 dönümden az hububat eken çiftçiler üzerine çökecektir... Halbuki memlekette en büyük miktarı 40 dönümden az ekenler teşkil eder. Çiftçilerimizin belki %75'i bu vaziyettedir ve asıl bunların himaye edilmesi lazımdır. Beri tarafta on öküzü olandan bir tekini almazken, beri tarafta bütün serveti bir tek öküzü olanın, elinden bunu alacağız. Bunlar zaten askere gidecektir. Böyle mal meselesinde de en büyük ağırlığı bunların üzerine yüklemek bilmem doğru olur mu?”

Pekel'in konuşmasının ardından Manisa Milletvekili Hikmet Bayur ve Kocaeli Milletvekili İbrahim Dıblan da benzeri eleştirilerde bulunmuşlardır. Kanun kapsamında kabul edilen maddeler, ülkenin coğrafi, sosyal ve iktisadi şartları dikkate alınmadan, tekdüze kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. Örneğin; İç Anadolu'da 4 hektar araziden alınan ürün, Akdeniz ya da Ege Bölgelerinde 2 hektar araziden alınabilir. Zira bu bölgelerin hem toprak verimliliği hem de coğrafi koşulları farklıdır. Kanun kabul edilirken üzerinde durulmayan bu farklılık, vergi memurlarının uygulamalarında ciddi sorunlara yol açmış, bazı köylüler ürünlerinin tamamına yakınına vergi olarak vermek

²⁸⁵Madde 39: Üzerinde zeriya yapılmayan beş yüz hektardan fazla araziye hükümet, bir bedel mukabilinde işletebilir. Yukarıda bahsedildiği üzere, çalışan kesimin büyük bir kısmının silah altına alınması tarımsal işgücünün önemli ölçüde azalmasına sebep olmuştur. Geriye kalan kesim ise ancak kendi tarlasını işleyebilen bunu da geri tarım teknikleriyle yapan kesimdir. Hükümetin 37. Madde ile bu kişileri hükümete ait işletmelerde çalıştırması, bu kesimin kendine ait arazilerdeki üretimlerini engellemiştir. Yani üretim bir noktada artarken diğer noktada düşmüştür. TBMMZC, (18 Ocak 1940), D: 6, İ: 27, Cilt: 8, s.150.

²⁸⁶TBMMZC, (18 Ocak 1940), D: 6, İ: 27, Cilt: 8, s.151.

²⁸⁷TBMMZC, (18 Ocak 1940), D: 6, İ: 27, Cilt: 8, s.151.

zorunda kalmışlardır. Olağanüstü şartlarda alınmış bu kararların uygulanmasında, yukarıda bahsi geçen farklılıkların gözetilmemesi, kanundan elde edilmesi gereken neticeyi de olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu dönemde kabul edilen, mahiyeti gereği, toplumsal ve ekonomik değişimleri tetikleyen bir diğer kanun da Varlık Vergisi Kanunu olmuştur. Kanunun kabulünün hemen öncesinde İkinci Dünya Savaşı'nın gidişatını değerlendiren İnönü, daha sonradan bu kanunun gerekliliğine dair uzun bir konuşma yapmıştır.

İnönü, bu dönemde bir kesimin büyük fedakarlıklarda bulunduğunu (köylü kesimini kastetmektedir), diğer kesimin de bu durumdan istifade ettiğini, hükümetin bu anlamda tedbir alması ve fiyat artışının önüne geçmesi gerektiğini işaret ederek, piyasaları rahatlatmak ve savaş yıllarında haksız kazanç elde edenlerden hesap sormak amacı ile tedavüldeki Türk parasının bir kısmının, bir defaya mahsus olmak üzere vergi olarak almanın yapılacak en doğru şey olduğunu belirtmiştir.²⁸⁸

İnönü'nün bu konuşması, özellikle Milli Korunma Kanunu'ndan doğacak eleştirileri engellemek ve Varlık Vergisi'nin kabulü aşamasında doğabilecek muhalefeti dizginlemek amaçlı yapılmış bir konuşmadır. Hem ülkede süregelen ekonomik sıkıntılardan hem de İnönü ve Saraçoğlu'nun konuşmaları, kanun görüşmelerinde güçlü bir muhalefetin oluşmasını engellemiştir.²⁸⁹

Zira 11 Kasım günü Saraçoğlu'nun Mecliste memleketin ekonomik durumu ve kanunun gerekliliğine ilişkin konuşması, İnönü'nün konuşması ile hemen hemen aynı temeldedir.²⁹⁰ Saraçoğlu da konuşmasında ekonomik sıkıntılardan bahsederek, kanunun ne derece gerekli olduğundan bahsetmiştir. Konuşmanın devamında belli başlı gıda ürünlerinde (Zeytinyağı, şeker, kumaş, pirinç, bulgur) bir tedarik krizinin olduğuna işaret eden Saraçoğlu, kanunun kabulü ile beraber, hükümet olarak bu meselenin üzerinde duracaklarının ve çözüme kavuşturacaklarının da altını çizmiştir.

Varlık Vergisi, Hükümetin milli bir ekonomi inşa etmesi açısından önemli olsa da kanunun uygulanış metodu toplumsal bir bunalıma yol açmıştır. Hükümetin bu dönemde üzerinde durduğu bir diğer mesele de ihtiyaç sahibi vatandaşlara yapılması

²⁸⁸TBMMZC, (11 Kasım 1942) D: 6, İ: 4, Cilt: 28, s.4-5.

²⁸⁹TBMMZC, (11 Kasım 1942) D: 6, İ: 4, Cilt: 28, s.33.

²⁹⁰TBMMZC, (11 Kasım 1942) D: 6, İ: 4, Cilt: 28, s.11-20.

gereken yardım olmuştur. Bu politika kapsamında Hükümet, ihtiyaç sahibi vatandaşlara belli başlı ürünlerin tedarikinde yardım etmiştir.

Saraçoğlu, bu yardım politikasının gerekliliğini ve uygulama safhalarını şu sözlerle açıklamıştır,²⁹¹

“Devlet iktisadi teşekküllerinin mülhak bütçelerin ücretli veya maaşlı olarak istihdam ettikleri memurların yekûnunu aradık ve bunların 140.000 olduğunu gördük. Bunları da, karı ve çocukları ile beraber 700.000 olarak kabul eyledik. Böylece, ceman 1.600.000 olarak kabul ettiğimiz dar ve sabit gelirli nüfusun 1.300.000’in kolayca tespit edildiğini gördük. Geriye hiçbir maaş ve ücretle alakası olmayan 3-4 yüz bin kişi kalıyordu. Bunların, merkezden tespiti mümkün olmadığı için bir an evvel de tespit edilmeleri icap ettiği için, kaymakamlardan ve belediye reislerinden, oturdukları şehirlerdeki dar ve sabit gelirli insanlardan, ekmek ve gıda tedarikine kuvvetleri yetişmeyen vatandaşların sayılarının tespit edilerek bildirilmesini istedik...”

Konuşmasına devamla, İngiliz ve Amerikan hükümetlerinden de hububat yardımı aldıklarını ekleyen Saraçoğlu, bunların da en kısa sürede ihtiyaç sahibi halka ulaştırılacağını açıklamıştır.²⁹² Hükümet, gıda ve tüketim mallarının hem ithalatını hem de halka dağıtımını üstlenmiş, bu şekilde bu malların üzerinden haksız kâr ve kazanç sağlanmasının önüne geçmek istemiştir. Bu politika ile ürün ticaretinden elde edilmesi planlanan gelirin, yine halkın ve devletin yararına olan işler için kullanılacağı belirtilmiştir.²⁹³

Mevcut şartlar temelinde değerlendirildiği zaman Varlık Vergisi Kanunu, mecliste herhangi bir muhalefet ile karşılaşmadan kabul edilmiş, uygulanmaya konulmuştur. Ancak kanunun getirmiş olduğu hükümler ve uygulanma politikası, sosyal ve ekonomik anlamda birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmiştir. Özellikle kanunun birinci maddesi ile belirli kesimlere getirilen vergi mükellefiyeti, toplumsal ve ekonomik dengelerin yeniden şekillenmesine etki etmiştir. Hükümetin piyasadaki Türk lirasını vergi olarak almak fikri, kişilerin anayasal bazı haklarının zarar görmesine sebep olmuştur.

Saraçoğlu, tüccarların genel olarak büyük mülk ve çiftlik sahibi kişiler olduğunu, savaş zamanlarında en fazla parayı bunların kazandığını ve dolayısı ile bu verginin yükümlülüğünün de bu kesim tarafından alınması gerektiğini vurgulaması, kanunun , bu kesimler üzerinde yer yer demokratik olmayan yöntemlerle uygulanmasına neden olmuştur.²⁹⁴ Kanunun uygulama

²⁹¹TBMMZC, (11 Kasım 1942) D: 6, İ: 4, Cilt: 28, s. 39-40.

²⁹²TBMMZC, (13 Kasım 1942), D: 6, Cilt: 28, İ: 4, s.19-20.

²⁹³TBMMZC, (11 Kasım 1942) D: 6, İ: 4, Cilt: 28, s.20.

²⁹⁴TBMMZC, (11 Kasım 1942) D: 6, İ: 4, Cilt: 28,s. 21.

aşamasında resmi kurumlara 24.316 itiraz dilekçesinin verilmiş olması, kanunun içerik ve uygulanış anlamında ne denli sakıncalı olduğunun bir diğer işaretidir.²⁹⁵

Dönem şartları ışığında bakıldığında, hükümetin ekonomik anlamda almış olduğu bir tedbir olarak görülen bu kanun, hedef aldığı kesim ve uygulama safhasında gözetilen ayırım sebebi ile hükümetin, yabancı sermayeyi tasfiyesi olarak değerlendirilmiştir. Özellikle gayrimüslim kesim üzerinde ağırlığını hissettiren ve bazı özlük haklarının çiğnenmesine sebep olan kanun, hem iç hem de dış politikada hükümete karşı tepkilerin doğmasına sebep olmuştur. Kabul edilişinden kısa bir süre sonra uygulanmasına son verilen kanunun hemen ardından, Türk köylüsü ve üreticisi açısından ağır yaptırımlar içeren Toprak Mahsulleri Vergisi gündeme gelmiştir.

15 Mayıs 1943'te TBMM'de görüşülen tasarı, 4 Haziran 1943'te 283 evet oyu ile kabul edilerek kanunlaşmıştır.²⁹⁶ Varlık Vergisi'nin uygulama aşamasında kısmen de olsa gözetilen vatandaşın gelir düzeyi ve ekonomik durumu, bu kanunda gözetilmemiş, bu sebeple kanun, özellikle küçük çaplı üretim yapan tarım kesimi üzerinde yıkıcı etkilere yol açmıştır. Şükrü Saraçoğlu, kanunun hazırlanış gerekçelerini dile getirirken, hazinenin 150 milyon açığı bulunduğuna ve bu açığı kapatmanın tek yolunun da bu vergiyi hayata geçirmek olduğuna değinmesi üzerine Emin Sazak, bu verginin Aşar Vergisi'ne benzediğini, küçük çaplı üretim yapan kesimin bu vergiden zarar göreceğini dile getirmiştir.²⁹⁷

Sazak'ın bu eleştirisine cevapla Saraçoğlu, alınacak verginin Aşar'a benzememesi için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmiştir.²⁹⁸ İçel Mebusu Refik Koraltan da Emin Sazak gibi bu verginin ağır yükümlülükler içerdiğini belirtmiş ve verginin Aşar Vergisi ile olan benzerliklerine değinmiştir.²⁹⁹ Gerek içermiş olduğu hükümler gerekse uygulama alanındaki suistimaller, vergiden istenilen başarının elde edilmesini engellemiştir. 21 Mart 1944 tarihinde kanundaki bazı boşlukları doldurmak ve daha deneyimli memurların tayini amacıyla kanun yeniden görüşülmüştür.³⁰⁰ Böyle bir gelişmenin yaşanmasında hem görevlendirilen memurların bu işin ehli olmaması hem de bazı memurların keyfi uygulamaları etkili olmuştur.

Vergilendirme esnasında ortaya çıkan sıkıntıları bertaraf etmek amacı ile mülki amirler görevlendirilmiş, ürünlerden alınan %8'lik vergi %10'a çıkarılmıştır. Bu da başta Emin Sazak olmak üzere birçok milletvekilinin tepkilerine yol açmıştır.³⁰¹ Vergi oranının arttırılmasından ziyade dikkat çeken asıl mesele Şükrü Saraçoğlu'nun işaret ettiği

²⁹⁵Koçak, 2003, **a.g.k.**, s.492.

²⁹⁶TBMMZC, (4 Haziran 1943). D: 7, İçtima Fevkalade, Cilt: 3, İ: 33, s.38.

²⁹⁷TBMMZC, (4 Haziran 1943). D: 7, İçtima Fevkalade, Cilt: 3, İ: 33, s.15.

²⁹⁸TBMMZC, (4 Haziran 1943). D: 7, İçtima Fevkalade, Cilt: 3, İ: 33, s.16.

²⁹⁹TBMMZC, (4 Haziran 1943). D: 7, İçtima Fevkalade, Cilt: 3, İ: 33, s. 17.

³⁰⁰TBMMZC, (19 Nisan 1944). D: 7, İçtima 1, Cilt: 9, İ: 44,s.1.

noktadır; “bendeniz bu artışı köylü aleyhine oldukça fazla bulmakla beraber, milletin menfaatine olarak yapılan bu işi biraz tabi ve haklı buluyorum”³⁰² diyerek, ekonomik refaha erişmek yolunda köylü kesimi mağdur etmekten kaçınmayacağını dile getirmiştir. Osman Akandere’nin bir köylünün ağzından aktardığı şu cümleler, vergilendirmenin köylü üzerinde yaratmış olduğu etkiyi açıklar niteliktedir,³⁰³

“Bütün mahsulümüzü Toprak Mahsulleri Ofisi’ne verdiğimiz halde hala onlara yüzde yetmiş mahsul borçluyuz. Borçlarımızı ödemek için öküzlerimizi sattık... Çaresiz tarlamızı nadasa bırakıp zenginlerin tarlalarında çalışıyoruz. Şehre buğdayı biz satıyoruz ama biz ekmeğe otuz beş kuruş öderken onlar otuz kuruştan alıyorlar.”

Sanayi anlamında gelişmemiş ve üretimi tarıma dayalı olan, nüfusunun büyük bir kesimini tarımla uğraşan nüfusun teşkil ettiği Türkiye’de toplumsal ilerlemeyi ve ekonomik refahı sağlamak amacı ile Saraçoğlu’nun sarf ettiği bu sözler, ilerleme ve refah yolunda gerekirse tarımla uğraşan kesimin feda edilebileceği fikrini uyandırmıştır. Bu da toplum ve devlet kalkınmasında kırsal kesimin yüklenmiş olduğu zorlu misyonu açıklamaktadır.

Dönemin, kanunlar kadar yer teşkil etmeyen; ancak özellikle kırsal bölge insanının yaşamında önemli bir yere sahip olan gelişmeleri de bu dönemde meclis gündeminde tartışmalara sebep olmuştur. Otoriter bir yapının yanı sıra halkçı bir misyona da sahip olan Türkiye Cumhuriyeti, vazife edindiği bu misyonun gerekliliğini de bu anlamda yerine getirmeye çalışmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kalkınmanın temeli olarak görülen köy, siyasi ve ekonomik koşulların elverişsizliğinden dolayı, hükümet tarafından hak ettiği ilgiyi görememiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın bitimine yakın yıllarda, dünya siyasetinin daha öngörülebilir bir hal alması, Türkiye Cumhuriyeti yönetiminde de bu hizmeti tamamlama hissi uyandırmıştır. Saraçoğlu’nun sarf etmiş olduğu şu cümleler, hükümetin köye yönelik misyonunun canlılığına yerinde bir işarettir,³⁰⁴

“Büyük Millet Meclisi kurulduğu günden beri, halk politikası, köy politikası takip etmiştir. Büyük Millet Meclisi kurulduğu günden beri de onun hükümetleri halk politikası ve köy politikası takip etmişlerdir. Bundan sonra da bir din ve iman halinde

³⁰¹TBMMZC, (19 Nisan 1944). D: 7, İçtima 1, Cilt: 9, İ: 44,s.82.

³⁰²TBMMZC, (19 Nisan 1944). D: 7, İçtima 1, Cilt: 9, İ: 44,s.73.

³⁰³Akandere, 1998,**a.g.k.s.** 172.

³⁰⁴TBMMZC, (4 Haziran 1943), D: 7, Cilt: 3, İçtima Fevkalade, İ: 33, s.16.

olan ve bütün Türkler tarafından kabul edilen köye doğru gitmek, köyü takviye etmek hepimizin en esaslı imanını teşkil etmektedir.”

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yapılan araştırmalar, ilerici bir kalkınma modelinde köy kavramının önemini ortaya koymuştur. İlerici ve kalıcı bir kalkınmanın ancak eğitim ile mümkün olduğu düşüncesinden hareketle 1929 yılında başlatılan okuma-yazma seferberliği, köye yönelişin ilk adımını teşkil etmiştir. Toplumsal muhalefete rağmen kanun kapsamında sürdürülen bu eğitim seferberliği 1954 yılına kadar Köy Enstitüleri bünyesinde sürdürülen Cumhuriyetin en önemli projesi olmuştur.³⁰⁵Eğitim temelinde köye açılan hükümet, sağlık ve ulaşım gibi diğer bazı sorunların tespitini de bu yolla yapmıştır. Sağlık alanında çalışmalara başlayan Hükümet, kısa zamanda hem bulaşıcı hastalıklarla mücadele hem de sağlık kuruluşlarının yaygınlaştırılması anlamında önemli başarılarla imza atmıştır.³⁰⁶

Milli Şef Dönemi genel bir değerlendirilmeye tabi tutulduğunda anlaşılan, köy ve köylüyü kalkındırmaya yönelik bir eğilimin sürekli var olduğudur. Ancak; bu yönelişin altyapısal bazı eksiklikleri, planlanan hizmetlerin götürülmesine, yapılan yatırımlardan beklenen sonucun alınmasına engel olmuştur. Altyapısal problemler coğrafi şartlardan kaynaklandığı gibi, eğitim gibi kültürel dinamiklerden de kaynaklanmıştır. Hem dönem siyasasının zorlu şartları hem de ekonomik yetersizlik içerisinde bu hizmetlerin sağlanması, farklı alanlarda sıkıntıların doğmasına sebep olmuştur. Kanuni bazı yaptırımlar aracılığı ile giderilmeye çalışılan bu sıkıntılar, toplum ile hükümet arasındaki bağların gerilmesine, siyasi yönetimin mahiyetinin değişmesine neden olmuştur.

2.6. Halkevleri, Halkodaları ve Köylüler

Cumhuriyetin ilanı ile beraber, modern devletin oluşturulmasına yönelik birçok uygulama hayata geçirilmeye başlanmıştır. Modern anlamda bir devlet teşekkülü ortaya

³⁰⁵F. Er, (2000). Milli Şef İsmet İnönü dönemi çağdaşlaşma anlayışı ve uygulamaları (1939-1950), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.39-40.

³⁰⁶TBMMZC, (24 Mayıs 1944), D: 7, Cilt: 10, İ: 60,s.226-230. Beden terbiyesinin sağlanması, bulaşıcı hastalıklara karşı bilinç kazanılması amacı ile sağlık konusu, okul müfredatlarında ağırlıklı olarak işlenmiş, sağlıklı yaşama kayıtsız bir neslin yetişmesi engellenmeye çalışılmıştır. Özellikle mecliste bulunan hekim vekiller, bu konu üzerine önemli konuşmalar yapmışlardır. Bkz. TBMMZC, (25 Mayıs 1944), D: 7, Cilt: 10, İ: 61,s.268., TBMMZC, (26 Mayıs 1944), D: 7, Cilt: 10, İ: 62,s.300.

koymanın belirli bazı dinamiklere sahip olması gerekliliği, kendini bu aşamada hissettirmiştir. Bu sebeple 1927 ve 1931 yıllarında düzenlenen kongrelerde, milli birlik ve beraberlik ruhunun inşası meseleleri derinlemesine tartışılmış, dolayısı ile eğitim meselesinin sahip olduğu önem ortaya çıkmıştır.³⁰⁷ Anadolu'da var olan eğitimsizlik sorunu, Cumhuriyet kadrosunun halka inme, halkı cumhuriyet ideolojisi ve devrimine inandırma düşüncesinin önündeki en büyük engel olarak görülmüştür. Bu dönemde modern devlet tesis etmekten daha önemli olan, devrimleri anlayabilecek, hayatına uyarlayabilecek bir halk kitlesinin eksikliği olmuştur. Bu sebeple eğitimin yaygınlaştırılması ve okuma yazma oranının artırılması, Cumhuriyet kadrosunun yapması gereken ilk iş olmuştur. Zira halkın desteği olmadan hiçbir devrimin kalıcı olamayacağı aşikardır.

Bu sebeple hükümet, halktaki okuma yazma eksikliğini gidermek ve devrimlere bağlı bir nesil yetiştirmek amacıyla eğitim politikalarına büyük önem vermiştir. Eğitim politikalarında düşünülen bu büyük değişim hamlesi ve bu politik iradenin hükümetçe gerçek manada üstlenilmesi, C.H.P'nin Üçüncü Büyük Kongresi ile gerçekleşmiştir.³⁰⁸ Bu kongre ile, Türk Ocaklarının kapatılması ve yerlerine daha modern niteliklere ve evrensel ilkelere sahip Halkevlerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Türk Ocaklarının gerek yayınları ile Türk-Sovyet ilişkilerine zarar verebileceği düşüncesi, gerekse Turancılık ideolojisinden vazgeçmemiş olmaları, çağın gerisinde kalmış kurumlar olarak nitelendirilmelerine sebep olmuştur.³⁰⁹ Niyazi Berkes'e göre Türk Ocakları bu dönemde Rusyalı mülteciler etkisinde Rus aleyhtarlığı yapan bir kurum halini almıştır ve bu durum Türkiye ile Rusya arasındaki barış haline zarar veren bir nitelik arz etmiştir.³¹⁰ Bunun yanı sıra, Türk Ocaklarının giderek siyasallaşan söylemleri ve bir gün hükümetin karşısına çıkabilecek bir siyasi güç olma endişesi, halkçılık ilkesine bağlı, ağırlıklı olarak kültürlenme felsefesi güden ve programında siyaset ve dini bulundurmayan Halkevlerinin açılmasını zorunlu kılmıştır.

³⁰⁷Ş. Turan, (2003). *İsmet İnönü, yaşamı dönemi ve kişiliği*, Ankara: Bilgi Yayınevi, s.234-235.

³⁰⁸N. G. Yeşilkaya, (2004). *Modern Türkiye'de siyasi düşünce kemalizm*, Cilt: 2, İstanbul: İletişim Yayınları, s.112-117.

³⁰⁹U. Heyd, (1979). *Türk ulusçuluğunun temelleri*, (Çev. Kadir Günay), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.150-151.

³¹⁰N. Berkes, (1997). *Unutulan yıllar*, (Yay. Haz. Ruşen Sezer), İstanbul: İletişim Yayınları, s.169.

Düzenlenen kongre ile, Halkevlerinin işleyişlerine ve nerelerde açılacaklarına dair belli başlı meseleler Vilayet İdare Heyetleri inisiyatifine bırakılmıştır.³¹¹

Türk Ocaklarının kapatılmasının ardından vücuda getirilen Halkevleri, Türk Ocaklarından tamamen farklı kurumlar olmayıp, aynı dinamikler üzerinde yükselen farklı yapılar mahiyetinde kurumlar olmuşlardır. Atatürk'ün bu konuya ne derece önem verdiği, düzenlediği toplantıdan ve toplantıya çağırdığı kişilerin mesleki ağırlıklarından anlaşılmaktadır. Şevket Süreyya Aydemir, Hasan Cemil Cambel, İsmail Hüsrev, Behçet Kemal Çağlar gibi isimlerin katıldığı toplantıda meselenin ehemmiyetine değinen Atatürk, Halkevleri projesinin yürütücülüğüne dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'i getirmiştir.³¹²

19 Şubat 1932 ile beraber yurt genelinde toplam 14 merkezde Halkevleri açılmıştır. Afyon, Ankara, Adana, Bursa, Çanakkale, Aydın, Eskişehir, Denizli, Diyarbakır, İzmir, Konya, İstanbul, Samsun ve Van'da açılan Halkevlerinin açılışlarında parti mensubu kişilerin hazır bulunmuşlardır. CHP'nin bu kurumların açılması anlamında olanaklarını sonuna kadar kullanması ve teşkilatlarına, buldukları bölgelerde bu teşkilatları kurma görevlerini vermesi, CHP'nin parti ideolojisi temelinde bir toplum yaratma projesinin ilk ve en önemli adımları olarak nitelendirilebilir.³¹³ Halkevlerinin açılışının birinci yıldönümünde İsmet İnönü verdiği bir demeçte, Halkevlerinin CHP'nin bütün özünü ve dünya görüşünü halkın bütün kesimlerine yaymak anlamındaki önemine değinmiş, kurumların, hükümet ve hükümet politikalarındaki önemine değinmiştir.³¹⁴ Ankara Halkevinin açılışında bir konuşma yapan Recep Peker, Halkevlerinin, milli bir şuur ve kültür çatısı altında bütün vatandaşları toplama amacı güttüğünü belirtmiş, okul eğitimine ek olarak Halkevleri bünyesinde verilecek bir eğitimin, toplumda sosyal sorumluluk ve vatandaşlık bilincinin yerleşmesindeki önemine değinmiştir.³¹⁵

Recep Peker'in bu görüşleri, Halkevleri Talimatnamesinde de işlenmiştir. Halkevlerine Umumi Esaslar başlığında, bu kuruluşlara girecek, kurumlardan yararlanacak kişilerde aranan özellikler belirlenmiştir. Bu esasa göre; kalplerinde ve

³¹¹A. Çeçen, (1990). *Atatürk'ün kültür kurumları halkevleri*, Ankara: Gündoğan Yayınları, s. 110-111.

³¹²Çeçen, a.g.k.s.110

³¹³Ş. Şimşek, (2002). *Bir ideolojik seferberlik deneyimi halkevleri 1932-1951*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 61.

³¹⁴E. E. Yıldırım, (2014). *İnönü döneminde tarih ve eğitim: tarih anlayışında süreklilik ve değişimler*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, s. 42-43.

akıllarında memleket sevgisini yüksek bir heyecan halinde duyanların, herhangi bir fırkaya üye olmak şartı aranmadan kurumlardan faydalanabilecekleri belirtilirken, idare heyetinde yer alabilmenin ön şartı olarak Halk Fırkasına üye olmak şartı getirilmiştir.³¹⁶ Halkevleri Talimatnamesi ile açılacak kurumların nereye kurulacaklarından nasıl hizmet vereceklerine dair birçok mesele açıklığa kavuşturulmuştur. Talimatname ile mahiyetleri açıklığa kavuşturulan bu merkezler, bir eğitim merkezi olmanın ötesinde birçok konuda halkı eğitime, belirli sosyal aktiviteleri yerine getirme misyonunu üstlenmişlerdir.³¹⁷

Kurumların üstlenmiş olduğu görevler, toplumsal anlamda eksikliği hissedilen meseleler temelinde belirlenmiştir. Kurumların, kurulmuş olduğu bölgelere yakın köylerde eğitim anlamında girişmiş olduğu faaliyetler, özellikle okuma yazma bilmeyen köylülere yönelik verilen kurslar, kurumların toplumsal anlamda haiz oldukları değeri ortaya koyar niteliktedir. Bu kurumların yürüteceği faaliyetler 9 ana başlık altında toplanmıştır:³¹⁸

- “1. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi
2. Güzel Sanatlar Şubesi
3. Temsil Şubesi
4. Spor Şubesi
5. İçtimaî Yardım Şubesi
6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
7. Kütüphane ve Neşriyat Şubesi
8. Köycüler Şubesi
9. Müze ve Sergi Şubesi.”

Buna ek olarak, bir bölgede Halkevi açılabilmesi de belirli şartlara bağlanmıştır. Buna göre, bir Halkevinin açılabilmesi için en az üç faaliyet kolunda etkinlik yürütebilmesi, 200 kişilik bir salona, kütüphaneye, spor yapılabilecek bir bahçeye sahip olması, en az bir memur ve bir müstahdem maaşını karşılayacak bütçeye sahip olması şartları getirilmiştir.³¹⁹ Halkevleri, felsefesini topluma kanalize etmek amacıyla

³¹⁵Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 20 Şubat 1932, s.1.

³¹⁶C.H.F. Halkevleri talimatnamesi,(1932). Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, s.5.

³¹⁷C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, s. 5-20.

³¹⁸Cumhuriyet Gazetesi, 13 Şubat 1932, s.5.

³¹⁹C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi, s.7-9.

oluşturduğu bu dokuz kanal ile, Kemalist modernleşmenin yürütücü gücü olmuştur. Halkevlerine yüklenen bu misyon, bu kurumların kısa zaman zarfında önem kazanmasına ve yaygınlaşmasına da olanak sağlamıştır. 1932 yılında 14 olan sayı, 1933 yılına gelindiğinde 55, 1951 yılına gelindiğinde ise 477'ye yükselmiştir.³²⁰

Açılan kurumların yıllara göre dağılımı aşağıdaki gibidir;³²¹

Yılı	Halkevi	Halk Odası
1932	14	-
1933	41	-
1934	25	-
1935	23	-
1936	33	-
1937	31	-
1938	43	-
1939	163	-
1940	6	141
1941	4	59
1942	5	22
1943	5	15
1944	12	143
1945	32	2338
Toplam:	437	2718

³²⁰A. Kara, (2006).*Cumhuriyet döneminde kalkınmanın mihenk taşı halkevi*, (1932-1950),Ankara: 24 Saat Yayıncılık, 2006, s. 34-35.

³²¹N. G. Yeşilkaya, (2003).*Halkevi: ideoloji ve mimarlık*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.79-80., Koçak, 2003, a.g.k., s. 105.

Kurumların sayısında kısa zamanda görülen böylesi bir artış, hükümetin, kurumların yaygınlaştırılması anlamındaki çabasından ziyade, bu faaliyetlerin halk tabanında da bir destek bulduğunun kanıtı niteliğindedir. Kurumlar bünyesinde yürütülen sosyal sorumluluk projeleri, oluşan halk desteğinde etkili olmuştur. Kurumların, bulunduğu bölgelerde özellikle yardıma muhtaç kimsesiz kadınlara, çocuklara, yaşlılara yönelik yardımları, tedaviye muhtaç olan fakat tedavi göremeyen kimselere refakatçilik hizmetleri, iş ihtiyacı olan ancak işsiz olan kişilere referans olmaları gibi faaliyetleri, bir toplum desteğini de beraberinde getirmiştir.³²²Bunlara ek olarak, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubelerinde özellikle okuma yazma bilmeyenlere yönelik düzenlenen okuma yazma dersleri, yabancı dil eğitimi, ve sanat eğitimi, toplumsal gelişimin hızlanmasında etkili olmuştur.³²³ Bu faaliyetlerin yanı sıra Halkevlerinin girişmiş olduğu diğer bazı faaliyetler de toplumsal gelişimin ve değişimin hızlanmasında önemli olmuştur.

1932-1940 yılları arasında en parlak dönemini yaşamış olan bu kurumlar bünyesinde çeşitli sosyal ve kültürel aktiviteler düzenlenmiştir. Bu dönemde Halkevleri bünyesinde, 23.750 konferans verilmiş, 9.000 konser düzenlenmiştir.³²⁴ Bu kurumlar bünyesinde tarımsal üretimi arttırmak amacı ile kurslar düzenlenmiş, bölge halkı tarımsal üretim noktasında eğitilmiştir.³²⁵ Örneğin; Edirne Halkevi dergisi olan Altıok Dergisi, tarımsal üretimin geliştirilmesi amacıyla konunun uzmanları tarafından kaleme alınan birçok makaleyi yayınlamış, köylüleri bu anlamda bilgilendirmiştir.³²⁶ Halkevlerinin Köycülük şubeleri, yamış oldukları çalışmalar ile köylerin ekonomik durumlarının düzeltilmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Köylerle ilgili cetveller oluşturan bu şubeler, köylerin tarımsal faaliyetlerinin nasıl daha iyi sürdürülebileceği noktasında köylülere bilgi vermişlerdir.³²⁷

Kuruldukları yıldan itibaren üye sayısı beş kattan fazla artmış, kurumlardaki kitap sayısı ise iki buçuk milyona ulaşmıştır.³²⁸ Yaşanan gelişmeler bunlarla sınırlı kalmamış, CHP felsefesini Halkevlerinin hizmet veremedikleri ücra bölgelere

³²²C.H.F. *Halkevleri talimatnamesi*, s.13-15.

³²³C.H.F. *Halkevleri talimatnamesi*, s. 15-16.

³²⁴T. Çavdar, (2008). *Türkiye'nin demokrasi tarihi, 1939-1950*, Ankara: İmge Kitabevi, s. 355.

³²⁵Resmi Gazete, 24 temmuz 1937, Sayı: 3639, s. 982.

³²⁶E. Serezli, (31 Mart 1934), Bağların budanması, Altıok Dergisi, Sayı: 9, ss. 15-16.

³²⁷N. Toksoy, (82007), *Halkevleri- bir kültürel kalkınma modeli olarak*, Ankara: Orion Yayınları, s. 56.

³²⁸Çavdar, 2008, **a.g.k.**, s. 356.

ulaştırmak amacı ile Halk Hatipleri Teşkilatı kurulmuştur.³²⁹ CHF tarafından yayımlanan bir talimatname ile bu teşkilatın genel esasları ve bu teşkilatta görev yapacak olan kişilerin tabi oldukları esaslar belirtilmiştir.³³⁰ Kùltürel anlamdaki faaliyetler basın yayın hayatında da sürdür÷lmüştür. Öncülüğünü Ankara Halkevinin yaptığı Halkevleri, kendi bünyelerinde dergiler çıkarmışlardır. Ankara Halkevi bünyesinde çıkan Ülkü Mecmuası, diğer illerde de yayın akışı ve ilkeleri bakımından esas alınmıştır.³³¹

Atatürk'ün vefatı ve İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olması ile beraber birçok kurumda yaşanan değişimler gibi bu kurumda da bazı değişimler olmuştur. İlk olarak İnönü dönemi eğitim ve kùltür hayatına yön veren hümanizm düşüncesi, bu kurumlara yön vermeye başlamıştır. Bunun bir gereği olarak ta Halkevlerinin teşkilatlanamadığı bölgelerde Halkodaları kurulmaya başlanmıştır.³³² 1940 nüfus sayımında halkın %80'inin köylerde yaşadığının belirlenmesi ve Halkevlerinin bu anlamda bir teşkilatlanma eksikliği yaşadığının anlaşılması üzerine kurulan Halk Odaları, Halkevlerinin taşradaki şubeleri mahiyetinde olmuşlardır.³³³ Bu dönemde ağırlıklı olarak Batı müziği ve Batı motiflerinin ağırlıklı olduğu sanat eserlerinin sergilenmesi ve halkta özenti yaratılmaya çalışılması, tepeden inmece bir yaklaşıma doğru gidildiği hissiyatı uyandırmış, bu da halka inmeyi amaç edinen bu kurumları halktan uzaklaştırmıştır.³³⁴

Bu kurumlarda halk hizmetine sunulmuş olan kitaplar CHP Genel Sekreterliği tarafından belirlenmiş, sergilenen piyes ve oyunlarda nasihat öğelerine bol bol yer verilerek din öğesinin kullanılması bazı şikayetleri de beraberinde getirmiştir.³³⁵ Gerek halk eğitiminde kullanılan argümanların halka yabancı olması gerekse halka karşı tepeden inmece bir yaklaşımın yer yer hissedilmesi, bu kurumların sosyal konumlarını sarsmıştır.

³²⁹K. şeker, (2000). İnönü dönemi kùltür hayatı (1938-1950), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, s. 20.

³³⁰Talimatnamenin orijinal hali için bkz. *C.H.F. halk hatipleri teşkilatı talimatı*, (1932). Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.

³³¹N. Bayraktar, (1999). *Halkevlerinin ÷lke kùltürüne, insanın gelişimi ve dönüşümünü açısından katkıları ve öneriler*, Ankara: Halkevleri Yayınları, s. 145-150.

³³²řeker, 2000, **a.g.k.**, s.20.

³³³E. Öz, (1992). *Türkiye'de tek parti yönetiminin gelişimi ve siyasal katılma (1923-1945)*, Ankara: Gündoğan Yayınları, s. 113.

³³⁴F. Er, (2000). Milli şef döneminde ağdaşlaşma anlayışı ve uygulamaları, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.16-17.

³³⁵řeker, 2000, **a.g.k.**, s.22.

Atatürk döneminde müfredatı gereği kültür ve eğitim faaliyetlerinin yanı sıra bazı sosyal problemlere de çözüm getiren bu kurumlar, Milli Şef iktidarında devletin bir nevi propaganda aracına dönüştürülmeye çalışılmıştır. II. Dünya Savaşı döneminde izlenen dış politika, bu kurumlara da belirli yükümlülükler getirmiştir. Almanya ile imzalanan dostluk ve ticaret antlaşması ve süper güç konumundaki İngiltere'nin Türkiye iç ve dış siyasetindeki konumu, Halkevlerine gönderilen talimatnamelerde İngiltere ile olan ilişkilerin haklılığına dair yayın yapma yükümlülüğü getirmiş, bu da Halkevlerini, Hükümetin bir propaganda aracına dönüştürmüştür.³³⁶ İngiltere ile imzalanan anlaşmalar çerçevesinde, iki ülke arasındaki siyasi ve kültürel işbirliği artmıştır. İngiltere'den gelen siyaset ve kültür adamları, Halkevlerinde birçok konferans vermişlerdir.³³⁷ İngilizlerin bu dönemde Halkevlerinde girişmiş olduğu bu faaliyetler, Hükümetin bu kurumları, İngiliz kültürünü ve yaşantısını halka enjekte etmek amacı ile kullandığını ortaya koyar niteliktedir ki bu durum halkın, kurumlardan uzaklaşmasının bir diğer sebebi olarak gösterilebilir.

Atatürk dönemine nazaran Halkevlerine olan ilginin giderek azaldığı bu dönem, Tek Parti iktidarının bu kurumları birer parti örgütü gibi yönetmesinden, her fırsatta Parti ideolojisini bu kurumlar vasıtasıyla halka anlatmaya çalışmasından kaynaklanmıştır.³³⁸ Bu uygulamalar kısa zaman içinde eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Halkevleri ve Halk Odaları, Almanya ve İtalya'daki örgütlenme modeli kurumlara benzetilmiş ve Hükümetin bu kurumları kullanarak büyük kitleleri kontrol altına almaya çalıştığı eleştirileri yapılmıştır.³³⁹ Bu kurumlara yöneltilen eleştirilerin bir diğer sebebi de kurumların yönetmeliklerinde yapılan değişiklikler dolayısı ile olmuştur. Daha önce oynanması yasak olan brîçin oynanmasına izin verilmesi, halkı küçümseyici bazı oyun ve piyeslerin ağırlıklı olarak sergilenmesi ve bazı bölgelerde o bölgenin kültürel özellikleri dikkate alınarak alkollü içkilerin içilmesine izin verilmesi gibi durumlar, kurum faaliyetlerinin bir halk tepkisiyle karşılaşmasına sebep olmuştur.³⁴⁰

Eleştirilerin devam etmesi üzerine Cumhurbaşkanı İnönü, konunun araştırılması amacıyla bir komisyon kurulmasına karar vermiştir. Halkevleri üzerine araştırma yapan

³³⁶I. Çakan, (2004), Konuşunuz Konuşturunuz-Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı Söz, İstanbul: Otopsi Yayınevi, s.172.

³³⁷Şeker,2000,**a.g.k.**s.24.

³³⁸Çakan, **a.g.k.**s.84.

³³⁹Şeker, 2000,**a.g.k.**,s. 24.

kurul, yeniden teşkilatlanmasına hükmettiği Halkevleri raporunu CHP'ye teslim etmiştir. Rapor ile; Halkevlerinin CHP'ye bağlı kalmasına, bu kurumların kamu yararına çalışan kurumlar olduğunun yasa ile tasdik edilmesine ve kapatılmaları durumunda taşınır taşınmaz bütün mallarının CHP'ye devredilmesine karar verilmiştir.³⁴¹ Hazırlanan komisyon raporu ile Halkevlerinin partiye bağlı kurumlar haline dönüşmeleri kesinleşmiştir. Özellikle partiler üstü bir statüye sahip olması gerekirken CHP'ye bağlı bir kurum haline getirilen Halkevlerinden, diğer partilerin faydalanmasının da önüne geçilmiştir.³⁴² Milli Şef iktidarı ile mahiyeti ve işleyişinde önemli değişiklikler gözlenen Halkevleri, çok partili hayata geçiş ile beraber bir kültür kurumu olmaktan ziyadesiyle uzaklaştırılmış, CHP'nin propaganda aracına dönüştürülmüştür. Kurumun, hazırlanan kurul raporu ile beraber tamamıyla CHP'ye bağlı hale getirilmesi de bu görüşü tasdikler nitelikte olmuştur. Mali açıdan devletçe desteklenen böylesi bir kurumun sadece CHP'li vekil ve vatandaşlara hizmet vermesi, bu kurumların kapatılması tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

Kurumun kapatılmasına ilişkin tartışmaların sürdüğü esnada dönemin Demokrat Partili Maliye Bakanı Halil Ayhan, bu kurumlara 1935-50 yılları arasında toplamda 35.5 milyon lira ödenek ayrıldığını ifade etmiştir.³⁴³ Atatürk tarafından açılan ve partili olsun ya da olmasın bütün halka hizmet vermek, okuma yazma oranını arttırmak ve bir halk üniversitesi olarak düşünülen Halkevlerinin, yıllar içinde amacından bu denli uzaklaştırılarak içinin boşaltılması, Milli Şef iktidarına olan güvenin sarsılmasına ve CHP'nin halk nezdinde prestij kaybına uğramasına sebep olmuştur. 1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti tarafından amacından uzaklaştığı gerekçesi ile kapatılan Halkevleri, faaliyette olduğu yıllar içinde üstlenmiş olduğu sosyal mühendislik vasfını yerine getirmiş, toplum ile devlet kaynaşmasını büyük ölçüde sağlamıştır.

3. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

3.1. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na Giden Süreç

Az gelişmiş ya da gelişme çabası içerisinde olan toplumlarda, toplumun geri kalmışlığına sebep olan etkenler, ülkenin aydın çevreleri tarafından sürekli olarak

³⁴⁰Şeker, 2000, **a.g.k.**, s.25.

³⁴¹Ş. Turan, (1999). *Türk devrim tarihi, çağdaşlık yolunda yeni Türkiye (10 kasım 1938-14 mayıs 1950)*, Cilt: 4, Ankara: Bilgi Yayınevi, s. 90.

³⁴²Şeker, 2000, **a.g.k.s.** 26.

³⁴³Turan, 1999, **a.g.k.**, s.90.

tartışıla gelmiştir. Tartışılan bu meseleler, yönetime karşı bir hoşnutsuzluk ortamı yarattığından, yönetimin de bu sorunlara kalıcı çözümler üretmesi zorunlu bir hal almıştır. Toplumunu idare eden kesimler tarafından toplum lehine sonuçlara erdirilemeyen meseleler, büyük halk kitleleri tarafından, hükümeti, zorunlu bazı değişimlere itmiştir.³⁴⁴ Büyük halk kitleleri üzerinde hoşnutsuzluk yaratan meselelerin başında da toprağın tanzim meselesi gelmektedir. Tarihsel gelişim içerisinde incelendiği zaman kaynaklar, toprak tanzim meselesinin eski Roma'dan itibaren tartışılan ve tarihin birçok yerinde Fransız İhtilali gibi dünya siyasasını etkileyecek nitelikte gelişmelere sebep olduğu yönünde deliller sunmaktadır.³⁴⁵ Toprak miktarının sabit kalmasına karşın artan dünya nüfusu, toprağın tanzimi meselesinin de güncelliğini korumasına sebep olmuştur.

Toprağın tanzimi meselesi birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de hatırı sayılır bir geçmişe sahiptir. Selçuklular ile başlayan Osmanlı Devleti ile devam eden toprağın tanzimi ve topraktan tasarruf etme yollarının araştırılması meselesi, Cumhuriyetin ilanı ile devam etmiştir.³⁴⁶ Osmanlı'da Tanzimat ile beraber birçok alanda olduğu gibi toprak sahipliliği ve tanzimi alanında da bazı gelişmeler gözlemlenmiştir. Arazi Kanunname-i Humayunu adı ile çıkarılan kanun ile arazilerde şahsi mülkiyetin önü açılmış, tapu uygulamasına geçilmiştir.³⁴⁷

Genel olarak bakıldığı zaman toprak reformu ve tarım reformu kavramları birbirlerinden bağımsız iki kavram şeklinde ifade edilmiş, değerlendirilmiştir; ancak bu iki kavramın birbiri içine geçmiş, birbiri ile derinden bağlantılı iki kavram oldukları bu alanda yapılan çalışmalar ile sabitlenmiştir. Bu kavramlar ancak modern ve klasik anlamda düşünüldüğünde metod bakımından bazı farklılıkların gözlemlenmesi mümkündür. Bu meseleyi de Erdal İnce şu şekilde açıklamaktadır;³⁴⁸

³⁴⁴A. Özkök, (1965). Türkiye'de toprak reformu ihtiyacı, *Türkiye Ekonomi Kurumu İktisadi Araştırmalar Enstitüsü Toprak Reformu Semineri*, 26-27 Mayıs 1965, Ankara: Başnur Matbaası, ss.19-48, s.21.

³⁴⁵D. Taraklı, (1976). *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve uygulama sonuçları, (Güney-Doğu Anadolu bölgesindeki uygulama ve örnekleme sonuçlarıyla)*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara: Kalite Matbaası, s.23.

³⁴⁶Taraklı, **a.g.k.**s.23 daha ayrıntılı bilgi için bkz., Ş. Berki, (1971).*Türkiye 'de toprak davası ve mevzuat karşısında toprak rejimi*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

³⁴⁷E. İnce, (2009). *Türk siyasal yaşamında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*, İstanbul: Libra Yayınları, s.32. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz., Ö. L.Barkan,(1990). *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi, Türkiye'de Toprak Meseleleri*, İstanbul: Gözlem Yayınları.

³⁴⁸İnce, 2009, **a.g.k.**, s.32-33.

“Geniş toprak mülkiyetinden parçalanmış toprakların, üzerinde çalışan topraksız ya da az topraklı köylülere dağıtılması toprak reformu kavramını ifade eder. Toprağın bu tip reformlarla düzen altına sokulması iki şekilde olabilir:

a) İşletme halindeki topraklar parçalanarak dağıtılır

b) Topraklar, büyük mülk sahiplerinin ellerinden alınarak üzerindeki kiracı ya da ortakçıya verilir.

Modern anlamdaki toprak reformuysa klasik anlamdaki toprak reformuna ek olarak yönetici organ ve hizmetlerin kurulması veya kuvvetlendirilmesi, su yolları, sulama kanalları ve genel yollar yapılması, kredi hizmetleri ve kooperatifler, pazarlama, tarımsal yaygın ve araştırmalar, eğitim olanakları, sağlık hizmetleri ve buna benzer tedbirleri kapsar.”

İnce'nin yukarıda ifade ettiği geleneksel ve klasik anlamdaki toprak reformu, yani toprağın, üzerinde yaşayan topraksız ya da az topraklı kişiler arasında paylaşılması, diğer bazı dinamiklerden bağımsız olarak düşünüldüğünden başarılı olamaz. Sağlıklı bir toprak reformunun ön koşulu olan dinamikler; kamulaştırma, dağıtım, altyapı ve işletme olmak üzere dört ana başlık altında incelenebilir.³⁴⁹ Bu başlıklardan yola çıkılarak toprak reformunun ön koşulları, arazi kullanımından arazinin hukuki statüsüne, tarımsal eğitimden altyapı çalışmalarına kadar birçok faktörü kapsayacak bir genişliğe sahiptir.³⁵⁰ Bu sebeple sağlıklı bir toprak reformunun yapılabilmesi için, toprak reformu meselesinin bütün yönleri ile ele alınması, reformun hitap ettiği kesimin, araştırma, eğitim ve altyapı hizmetlerinden mahrum bırakılmaması gerekir. Osmanlı Devleti'nin ilan ettiği Arazi Kanunnamesi, modern anlamdaki toprak reformu öğelerinden yoksun ya da zayıf olması sebebiyle başarılı olamamış, halkın ve devletin tasvip etmediği bir sınıf olan toprak ağalığı sınıfının da güçlenmesine sebep olmuştur.³⁵¹

Hem Osmanlı'nın merkezi otoritesinin zayıflaması hem de sahipsiz arazilerin ülke çapında hatırı sayılır bir yer kaplaması, toprak ağalığını sistemini ekonomik ve politik olarak güçlendirmiştir. Bu durum Türkiye'de özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde Ortaçağ Avrupa'sındaki feodal yapılara benzer teşekküllerin meydana çıkmasına sebep olmuştur.³⁵² Bu durum da büyük toprakların belirli bir azınlığın elinde toplanmasına sebep olmuştur. 1912 yılında yapılan bir çalışma, toplam toprak

³⁴⁹ *Toprak reformu ve Türkiye*, (1984). TBMM Kütüphane ve Tercüme Müdürlüğü Yayını No:8, Hazırlayan: Sevgi Korkut, Ankara: TBMM Basımevi, s.15.

³⁵⁰ *Toprak Reformu ve Türkiye*, 1984, **a.g.k.**, s.15.

³⁵¹ Ö. L. Barkan, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun iktisadi cephesi* (514-520), **a.g.k.s.** 518.

³⁵² İnce, 2009, **a.g.k.s.**34.

miktarının %39'unun nüfusun %1'lik bir kesimin elinde toplandığını ortaya koymuştur.³⁵³

	Aile Sayısı	Ailelere Göre (%)	Toprağa Göre (%)
Derebeyi	10.000	1	39
Toprak Ağası	40.000	4	26
Toprak Sahibi Köylü	870.000	87	35
Topraksız Köylü	80.000	8	

Kaynak: DİE, Devlet İstatistik Enstitüsü (1973), Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, s.24.

Toprak sahipliliği ve topraksız çiftçi meselesinin giderek içinden çıkılmaz bir hal almasına sebep olan bu durum, Cumhuriyet Hükümetlerini yıllar boyunca meşgul etmiş, birçok politika bu sebeple hayata geçirilememiş ya da başarılı olamamıştır. Gerek Osmanlı Devleti’nin girişmiş olduğu Balkan Savaşlarından yenik çıkması gerekse hemen ardından patlak veren Birinci Dünya Savaşı ve bu savaşın halkta yarattığı tahribat, toprak meselesinin ele alınmasını ve çözümlenmesini diğer bazı ülkelere göre geciktirmiştir.³⁵⁴ Ömer Lütfi Barkan bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:³⁵⁵

“...Balkanlarda ve Osmanlı İmparatorluğu’nun komşusu olan diğer ziraatçı memleketlerde en aşağı bir asırdan beri büyük kanlı ihtilallere ve bu memleketlerin zirai ve içtimai yapılarında başlı başına bir inkılap sayılabilecek kadar şümüllü ve manalı reformlara sebep oldukları halde, memleketimizde tatbikat sahası şöyle dursun, sadece fikir ve mesele halinde ve nazari planda dahi umumi efkarda ve ilim adamlarımızın çalışmalarında kendilerine layık olan mevkileri işgal edinmemiş bulunmaları Türkiye’de bu neviden davalara yol açacak bir toprak meselesinin mevcut olmadığı zannını doğurabilir.”

Barkan’ın da ifade ettiği gibi, Türk siyasasında toprak meselesi, uzun yıllar boyunca ele alınamamıştır. Barkan, bu meselenin Türk siyasal yaşamında uzun yıllar

³⁵³Köymen, 2008, **a.g.k.s.**125.

³⁵⁴İnce, 2009, **a.g.k.s.**34, Ayrıca bkz., M. A.Karaömerlioğlu, (1998). Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun hikayesi, *Birikim Dergisi*, Sayı: 107, Mart 1988, s.31-47.

³⁵⁵Barkan, **a.g.k.s.**377.

boyunca çözüme kavuşturulmayı bekleyen bir mesele olarak yer etmesinin sebebi olarak, Türk ilim adamlarının memleket meseleleri ve içtimai davalara karşı duyarsızlıklarını göstermiştir.³⁵⁶Türk siyasi yaşamında toprak meselesinin kendisine yer edinememiş olması elbette ekonomik ve sosyal dengelerin salahiyeti açısından olumsuzluk teşkil etmiştir; ancak yukarıda da belirtildiği gibi, gerek Osmanlı'dan devralınan dağınık toprak düzeni, gerekse ekonomik ve idari anlamdaki eksiklikler, Türk Hükümeti'nin bu anlamda kalıcı bir çözüm üretmesini engellemiştir.³⁵⁷ İdari ve ekonomik yetersizliklere ek olarak, yürütülen bazı topraklandırma politikalarının istenmeyen şekilde gelişmesi, toprak sahipliliği anlamında var olan uçurumun daha derin bir hal almasına sebep olmuştur.³⁵⁸

Ömer Lütfi Barkan, bu dönemde, toprak reformunun gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir;³⁵⁹

“Gerçekten bu memlekette halk yığınlarının saadet ve bahtiyarlık miyarı olan refah seviyesini yükseltmekle övünmek isteyen bir inkılap anlayışının emrinde çalışıyorsak, memlekette iktisadi ve içtimai tabiiyatlar altında kalan çiftçi sınıfları için, her türlü kalkınmayı imkansız kılacak geri toprak münasebetleri nizamlarının ortadan kaldırılması icap eder. Devletin, köylüyü işlediği toprağın sahibi yapması ve bu suretle yarıcı ve gelircinin istirmarından kurtarması lazımdır. Milli istiklal ve büyük inkılap için o kadar kan döken ve kendisinden daha nice fedakarlıklar beklenen Cumhuriyet devri köylüsünden bir kısmının, eğer doğru ise, bu vatanda kendisinin olan bir toprak parçasına bile sahip olmayışı, inkılapçı ve milliyetçi hislerimiz için elim bir tenakuzdur.”

Cumhuriyetin ilanı ile beraber çıkarılan bazı yasa ve kararnameler ile kişilerin, toprak üzerindeki mülkiyetleri güçlendirilmiştir. Özellikle 1924 Anayasası ile başlayan, 1925 Kadastro Yasası ve 1926'da çıkarılan Medeni Kanun ile devam eden yasama süreci, kişilere, kendi tasarruflarında bulunan topraklar üzerinde tam mülkiyet hakkı

³⁵⁶Barkan, **a.g.k.s.** 378.

³⁵⁷1920 yılında yapılan bir düzenleme ile göçmen ailelere bir toprak dağıtımı yapılmış; ancak bu toprak dağıtımı sadece belirli bir gurubu hedef aldığından kapsamlı bir uygulama olmaktan uzaktır. Bkz.: İnce, 2009, **a.g.k.s.**35. Ö. L. Barkan, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri”,**a.g.k.s.**453.

³⁵⁸Z. Gökalp, Toprak meselesinin yalnızca ekonomik bir mesele olmadığını aynı zamanda içtimai ve sosyal bir mesele olduğunu belirterek, toprağın işlenme şeklinin inkılapların da şeklini belirleyeceğini ve 1934 yılında başlayan büyük toprakların istimlak edilerek yoksul köylüye dağıtılmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Bkz.: “Toprak Davamız”, Ulus Gazetesi, 9 Mart 1944, s.5.

³⁵⁹Ö. L. Barkan, “Zirai Reform Tecrübelerinin Türkiye İçin Haiz Olduğu Mana ve Ehemmiyet,” **a.g.k.s.**379-380.

tanımıştır.³⁶⁰1929 yılına gelindiğinde kabul edilen 1505 sayılı kanun ile özellikle Doğu Anadolu bölgesinde önemli bir güç teşkil eden toprak ağalığı kısmen de olsa kontrol altına alınmıştır. Bu kanun ile batıya göç ettirilen kişilerden kalan topraklar, bölgede bulunan topraksız ya da az toprağa sahip kişiler arasında taksim edilmiştir.³⁶¹Büyük toprak sahipliliğine karşı girişilen bu mücadele her ne kadar umut verici bir gelişme olarak nitelendirilmiş olsa da 1929 yılının sonuna doğru İsmet İnönü'nün, topraksız köylüye toprak dağıtmak istediklerini, bunun yanında büyük toprak sahiplerinin yüksek miktarda üretim yapmalarından da memnuniyet duyduklarını dile getirmesi, hükümetin bu konuda büyük toprak sahiplerinden yana tavır aldığı görüşünü güçlendirmiştir.³⁶²Bazı çevreler ise Hükümet içerisinde yer alan sol görüşe mensup bazı milletvekillerinin, köylü kesiminin tarımsal alandaki sorunlarını çözmek ve bu köylülere toprak dağıtmak sureti ile toprak ağaları ile girişilen mücadelede çiftçi kesiminin desteğinin sağlanabileceğini düşünmüşlerdir.³⁶³Hükümet içindeki bu sol kanadın bu politikalarında dış dokunur bir başarı elde edememiş olmaları, toprak ağalarının gücünün, hükümet kadrolarında azımsanamayacak bir yere sahip olduğunu ortaya koymuştur.

1930 yılında Arazi TevziiTalimatnamesi adıyla bir düzenleme yapılarak toprak dağıtılması yoluna gidilmiş, ancak bu talimatname de tam olarak uygulanamamıştır.³⁶⁴Dönemin toprak ve ziraat meseleleri ile yakından ilgilenen İsmail Hüsrev, ülke topraklarında süre gelen adaletsiz toprak sahipliliğini bolca gündeme getirmiştir. Hüsrev,Kadro Dergisi'nde, Doğu illerinde ağalar ve beyler tarafından sürdürülen bir toprak hükümranlığının olduğunu, Orta ve İç Anadolu'da ise topraklar üzerinde çalışan halkın genel olarak ortakçı olduğunu belirtmiştir.³⁶⁵

1934 yılına kadar uygulanmaya çalışılan toprak politikaları, genel olarak kısmi çözümler üreten yüzeysel politikalar olduklarından meseleye kalıcı bir çözüm sağlayamamışlardır. 1934 yılı ile kabul edilen İskan Kanunu ile beraber, Kürtlerin yoğun yaşadığı ve belirli bir güce sahip olduğu bölgelerden batıya göç ettirilmeleri sağlanmış, Kürtlerden kalan arazilere ise göçmen aileleri yerleştirilmiştir.³⁶⁶ Devlet bu kanun aracılığı ile, mübadele ile Türkiye'ye gelen göçmenlere hatırı sayılır büyüklükte

³⁶⁰Köymen, 2008, **a.g.k.s.** 116.

³⁶¹İnce, 2009,**a.g.k.s.**35.,Karaömerlioğlu, 2006, **a.g.k.s.** 120.

³⁶²Karaömerlioğlu, 2006,**a.g.k.s.**120.

³⁶³D. Avcıoğlu, (1968).*Türkiye'nin düzeni*, Ankara: Bilgi Yayınevi, s.118.

³⁶⁴Karaömerlioğlu, 2006, **a.g.k.s.** 121., İnce, 2009,**a.g.k.s.**35-36.

³⁶⁵İ. H.Tokin, (1993). "Türk Köylüsü bir toprak reformu bekliyor", *Kadro Dergisi*, Sayı: 21, s.22.

³⁶⁶Karaömerlioğlu, 2006, **a.g.k.s.** 120-121.

toprak dağıtmıştır. Kürt meselesinin çözümü olarak da algılanan bu politika, sadece belirli bir bölge ve zümreyi hedef aldığından, kalıcı ve genel bir çözüm sunmaktan uzaktır. Hazırlanan bu kanun tasarısından ziyade Şükrü Kaya'nın talimatı ile Nüfus Umum Müdürü Galip Peker'e tapusuz toprakların devlete mal edilmesinin önünü açan bir tasarı hazırlanmış; ancak bu tasarı devlet şurası tarafından kabul edilmemiştir.³⁶⁷ Belirli bir zümreyi hedef alan çalışmalar olsa da hazırlanan bu kanunlar, Türk yönetici kesiminin, topraksız çiftçi meselesi ile ilgilenmeye başladığını, bu anlamda politikalar izlediğini ortaya koymuştur.

1936 ve 1937 yılları da Toprak meselesinin yoğun olarak tartışıldığı, çözüm arandığı yıllar olmuştur.³⁶⁸ 1936 yılının Kasım ayı meclis açılış konuşmasında Atatürk, konunun önemini ortaya koyar nitelikteki düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir;³⁶⁹

“Toprak Kanunu'nun bir neticeye varmasını Kamutayın yüksek himmetinden beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin, geçineceği ve çalışacağı toprağa malik olması, behemehal lazımdır. Vatanın sağlam temeli ve imarı bu esastadır. Bundan fazla olarak, büyük araziye modern vasıtalarla işletip vatana fazla istihsal temin edilmesini teşvik etmek isteriz.”

Toprak reformu meselesinin topraksız kimselere toprak dağıtmaktan ibaret olmadığını, bu reformun belirli dinamik ve vasıtalar ile desteklenmesi durumunda verimli sonuçlar doğurabileceğini ortaya koyan bu düşünce, Atatürk'ün bu mesele üzerine etraflıca düşündüğünü ve düşüncesindeki reformun modern öğelerle bezeli bir reform olduğunu kanıtlamaktadır. Bu düşünce Hükümet erkanı tarafından da desteklendiği içindir ki, bir yıl sonra İsmet İnönü, memlekette topraksız çiftçi bırakılmamasını, çiftçilerin, kendilerine ait topraklar üzerinde tarım yapmalarının sağlanmasının zorunluluğunu vurgulamıştır.³⁷⁰ 1937 yılı meclis açılış konuşması yapan Atatürk, bu konudaki düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir;³⁷¹

“Bir defa memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın hiçbir sebep ve suretle bölünemez bir mahiyet alması. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin

³⁶⁷İnce, 2009, a.g.k.s.37.

³⁶⁸İ. H.Tokin, (1933). “Türk Köylüsü bir toprak reformu bekliyor”, *Kadro Dergisi*, Sayı: 21,s.21.

³⁶⁹TBMMZC, (11 Kasım 1936). D: 5, İ:2, Cilt: 13,s.5.

³⁷⁰İnce, 2009, a.g.k.s.37.

³⁷¹TBMMZC, (1 Kasım 1937). D: 5, İ: 3, Cilt: 20,s. 4.

bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlamak lazımdır.”

Bir yıl arayla yapılan bu açıklamalar, toprak meselesinin hükümet gündeminde önemli bir yer teşkil ettiğini ortaya koymuş olsa da gerek 1929-1933 Dünya Buhranının Türkiye ekonomisinde yaratmış olduğu kriz, gerekse yaklaşan İkinci Dünya Savaşı, hükümetin toprak meselesi üzerine detaylı ve kapsayıcı bir politika takip etmesine engel olmakla beraber, bu anlamdaki çalışmaların da uzun bir süre rafa kaldırılmasına sebep olmuştur.

3.2. Kanun Tasarısı ve Meclis Tartışmaları

Demokrasi ile yönetilen toplumlarda topraksız ya da az toprağı olan kesimlere toprak dağıtımı, tapusu bulunmayan mevcut büyük toprak parçalarının parçalanması sureti ile ya da devlet arazilerinin halka dağıtılması ile mümkün olmuştur. Bir diğer yöntem olan kamulaştırma yöntemi ile toprak dağıtılması ise, güçlü bir ekonomik güç gerektirdiğinden Türk Devletinin ilgisini çekmemiştir.³⁷² Güçlü bir ekonomiden yoksun olan Yeni Türk Devleti, reformları daha klasik bir anlayışla uygulama yoluna gitmiştir.³⁷³ Tam olarak uygulama alanı bulamamışsa da toprak reformuna ilişkin çalışmalar 1920’li yıllarla birlikte başlamıştır. 1922 yılında Atatürk’ün dile getirdiği bu düşüncesi planlanan reform hareketinin ana hatlarını belirler niteliktedir.³⁷⁴

“Efendiler! Milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki çalışmasını yeni ekonomik tedbirlerle son hadde eriştirmeliyiz. Onun için, bir yandan çitçinin emeğini arttıracak ve semereli kılacak iktisadi tedbirlerin alınmasına çalışmak lazımdır.”

1922 yılında Atatürk tarafından fitili ateşlenen toprak reformu düşüncesi, devam eden yıllarda belirli kararname ve kanunlarla varlığını hissettirmiş; ancak toplumun geneline hitap eden bir kanun yürürlüğe konamamıştır. Gerek halk baskısı gerekse aydın kesimin bu konuyu sürekli olarak gündeme getirmeleri hükümet üzerinde bir kamuoyu baskısına sebep olmuş, toprak reformu meselesi, CHP’nin 1935 yılında toplanan Kurultayı ile Çiftçiyi Toprak Sahibi Yapmak başlığı ile parti programına

³⁷²H. Cin, (1987).*Miri arazi ve bu arazinin özel mülkiyete dönüşümü*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, s.345.

³⁷³Cin, 1987, a.g.k.s.344.

³⁷⁴Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri I-III, (Açıklamalı Dizin ile)*, (2006).Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi,s.219.

alınmıştır.³⁷⁵ Bu husus temelinde, toprak sahibi olmayanların topraklandırılması, bu anlamda kanunların yapılması, büyük arazilerin devlet tahvili karşılığında istimlak edilmesi ve topraksız köylülere dağıtılması kararlaştırılmıştır.³⁷⁶1937 yılına gelindiğinde meclis açılış konuşmasın Atatürk, milli ekonominin temelini ziraat olduğunu, bu sebeple ziraat kalkınmasının bir an önce gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğunu, köylere kadar yayılacak kapsamlı bir kanunun ne derece gerekli olduğunu belirtmiştir.³⁷⁷ Takip eden yıllarda hem Atatürk hem devlet erkanına mensup birçok kişi tarafından kapsayıcı bir kanun tasarısının gerekliliği vurgulanmıştır. 1939 yılında Tokat Milletvekili Galip Pekel'in mecliste yaptığı konuşma, çiftçinin içinde bulunduğu durumun ve kapsayıcı bir toprak reformunun gerekliliğinin anlaşılması noktasında önemlidir;³⁷⁸

“Ben isterim ki bu kalkınmanın başında topraksızlara ve az topraklılara toprak temini işi için bütçemizde bir miktar para görelim. Hükümet bu işi gene eline alınmış bulunsun... Arkadaşlar, hepimiz biliyoruz ki 17 buçuk milyondan 18 milyona yaklaşmakta bulunan nüfusumuzun dörtte üçünü çiftçi teşkil eder. Bunlar, kalkınmakta yardıma muhtaçtır. Gene bunların büyük bir kısmı yani yüzde ellisinden fazlasının elinde bir çiftçiye lazım olan topraktan daha aşağı miktarda toprak vardır. Çiftçinin kalkınması için en evvel lazım gelen şey topraktır. Bir çiftçinin kalkınması için yapılacak hareket ne olursa olsun ona toprak temin etmedikçe kabil olamaz.”

Atatürk'ün vefat etmesi ve girilen İkinci Dünya Savaşı yılları, ekonomik anlamda bazı tedbirlerin alınmasına sebep olmuş, bu da özellikle tarımla uğraşan kesim üzerinde yıkıcı etkilere sebep olmuştur.Hükümet, hem bu etkileri hafifletmek hem de halk nezdinde imajını tazelemek amacı ile uzun zamandır düşünülen köklü reform hareketini tekrar ele alma ihtiyacı duymuştur.³⁷⁹ Uzun zamandır üstünde çalışılan Toprak Kanunu tasarısı nihayet 19 Ocak 1945 tarihinde Büyük Millet Meclisine sunulmuştur.³⁸⁰ Bu tasarı, çiftçi ocaklarının kurulmasından, topraksız ya da az toprağa sahip köylülere dağıtılacak toprakların miktarını ve hangi esaslarda dağıtılacağına kadar birçok esası belirlemiştir.³⁸¹

³⁷⁵ *Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı Tutulgası*, (9-16 Mayıs), (1935). Ankara: Ulus Basımevi, s.81.

³⁷⁶ C.H.P., 1935, a.g.k.s.81-82.

³⁷⁷ TBMMZC, (1 Kasım 1937). D: 5, İ: 3, Cilt: 20,s.4.

³⁷⁸ TBMMZC, (22 Mayıs 1939). D: 6, Cilt: 2, İçtima Fevkalade,s.162.

³⁷⁹ Cin, 1987, a.g.k.s.346.

³⁸⁰ İnce, 2009, a.g.k.s. 54.

³⁸¹ İnce, 2009, a.g.k.s.55.

Tasarı meclise geldiği gün bazı meselelerin olması sebebiyle meclisin 5 Mart 1945'e kadar tatil edilmesi kararının alınması üzerine Şükrü Saraçoğlu'nun teklifi ile 8 kişilik bir heyet, meclisin tatil edildiği süre boyunca kanun hakkında gerekli çalışmaları yapmak amacıyla görevlendirilmiştir.³⁸² Mecliste hazırlığı süren bu kanun, toprak sahibi olmayan ya da az toprağa sahip köylü kadar büyük toprak sahibi kimseler tarafından da ilgiyle karşılanmış, 8 kişilik heyetin yapmış olduğu toplantılara ve çalışmalara büyük kalabalıklar eşlik etmiştir.³⁸³ Komisyonun üç aylık kanunu inceleme görevinin sona ermesi ile birlikte meclise getirilmiştir. Kanun hakkında ilk konuşmayı yapan Seyhan Milletvekili Cavit Oral, düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmiştir;³⁸⁴

“Muhterem arkadaşlar, bugünkü ruznamemizde Toprak Kanun Tasarısı vardır. Bu kanun memleketimiz için ne kadar bir hayati ehemmiyeti haiz olduğunu takdir buyurursunuz. Toprak rejimini değiştirmekte olan bu tasarının daha iyi incelenebilmesi için zamana ihtiyaç vardır. Yüksek heyetiniz tensip buyurur ise, önümüzdeki Pazartesi 14 Mayıs 1945 günü konuşalım.”

Cavit Oral'ın bu teklifi kabul edilerek, kanun görüşmelerine, 14 Mayıs 1945 tarihine kadar ara verilmiştir. Bu süre zarfında kanun tasarısının birer sureti milletvekillerine gönderilmiştir.³⁸⁵ 66 madde ve 8 bölümden oluşan kanun tasarısı, çiftçiye dağıtılması öngörülen toprakların miktarından arazilerin kamulaştırılmasına kadar birçok konuda detaylı bilgiler içermektedir. Kanunda birinci madde ile belirtilen, şu esaslar üzerinde durulmuştur;³⁸⁶

- “a) Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak;
b) Kendilerine arazi verilenlerle yeter arazisi bulunup istihsal vasıtaları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek; c) Yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamak.”

Kanun görüşmelerinin başladığı 14 Mayıs günü, bazı milletvekilleri (Emin Sazak, Ahmet Sungur, Sabit Sağıroğlu, Turhan Cemal Berker, Atif İnan, Şefik Tugay,

³⁸²İnce, 2009, **a.g.k.s.55**.

³⁸³İnce, 2009, **a.g.k.s.55**, S. Tanrıverdi, Toprak Davamız, Ulus Gazetesi, 10. 02. 1945, s.5. F. R. Atay, Toprak Kanunu Üzerine, Ulus Gazetesi, 26. 01. 1945, s.1-5., Dr. S. Irmak, Toplumda Bir Yenilenme Hamlesi Olarak Toprak Kanunu, 01. 02. 1945, Ulus Gazetesi, s.2, Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ocak 1945, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1945. DEVAMI VAR...

³⁸⁴TBMM Tutanak Dergisi(TD), Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 52. Birleşim, 9 Mayıs 1945, s.30.

³⁸⁵İnce, **a.g.k.s.56**.

³⁸⁶*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*, (1945).(Yayınlayan: Memduh Karaabalı), Ankara: Kanaat Basımevi,s. 2.

Andan Menderes, Tahsin Bekir Balta) kanuna olan muhalefetlerini ilk fırsatta ortaya koymuşlardır.³⁸⁷ Kanun görüşmeleri sırasında söz alan milletvekilleri ise sırasıyla şu isimlerdir: Ali Rana Tarhan, Cavid Oral, Yavuz Abadan, Refik Koraltan, Hulusi Oruçoğlu, Halil Menteşe, Recai Güreli, Emin Sazak, Damar Arıkoğlu, Feyzi Uslu, Hamdi Şarlan, Emin Aslan Tokad, Hüseyin Ulusoy, Lütfi Ülkimen, Ali Rıza Esen, Ali Münif Yegena, Adnan Menderes, Osman Şevki Uludağ, Sabit Sağıroğlu, Emin Erişirgil, Hıfzı Oğuz Bekata, Hıfzırahman Raşit Öymen, Dr. Sadi Irmak.³⁸⁸

Kanun hakkında ilk konuşmayı yapmak üzere kürsüye çıkan Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu, milletvekillerine, kanunun önemini ve içeriğini anlatan bir konuşma yapmış, hükümetin bu kanun ile, topraksız ya da az toprağa sahip kişilere toprak dağıtmanın yanında, bu kişilere tarımsal faaliyetlerini sürdürmeleri amacı ile eksikliğini duydukları zirai araç ve gereçleri de sağlamayı amaç edindiğini belirtmiştir.³⁸⁹ Hatipoğlu'nun ardından söz alan İstanbul Milletvekili Rana Tarhan da kanunun önemini ortaya koyar nitelikte bir konuşma yapmış, kanunun, çiftçi ve çiftçi aileleri üzerinde yaratacağı değişime değinerek kanun tartışmaları sırasında bütün milletvekillerinin bu değişimleri ve gelişmeleri düşünerek hareket etmesini istemiştir.³⁹⁰

Kanun tasarısına yönelik ilk eleştiri ise Seyhan Milletvekili Ali Cavit Oral tarafından yapılmıştır. Oral, TBMM'nin bugüne kadarki en önemli mesele olan toprak meselesine çözüm getirmek üzere oluşundan duyduğu memnuniyeti dile getirdikten sonra, komisyon raporuna riayet edilerek yapılacak bir kanunun, zirai üretimi sekteye uğratacak sonuçlarının olacağına değinmiş, söz konusu büyük işletmelerin, parçalanmadan, birer üretim kooperatifine çevrilmelerinin de mümkün olduğunu vurgulamıştır. Sözlerine devamla, kanun tasarısına yönelik eleştirilerini sürdüren Oral, kanunun, belli başlı maddelerinden yola çıkarak, maddeler arasında çelişkiler olduğunu, bu çelişkilerin ileride ciddi sıkıntıların doğmasına sebep olacağını belirtmiştir.³⁹¹ Oral'dan sonra söz alan Eskişehir Milletvekili Yavuz Abadan da, kanunun meclise getirilmesinden duyduğu mutluluğu belirttikten sonra bazı eleştirilerini dile getirmiştir. Abadan bu kanun tasarısının hazırlanışındaki ideolojik bazı esaslara dikkat çekmiş,

³⁸⁷İnce, 2009, **a.g.k.s.**56., Ulus Gazetesi, "Millet Meclisi Toprak Tasarısını Görüşmeye Başladı", 15 Mayıs 1945, s. 1-5.

³⁸⁸TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s.59, Erdal İnce, 2009,**a.g.k.s.**57.

³⁸⁹TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s.59., İnce, 2009,**a.g.k.s.** 57.

³⁹⁰TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s. 63.

³⁹¹TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s. 63., İnce, 2009, **a.g.k.s.**62.

kanun ile yeni bir mülkiyet anlayışının ortaya konulmadığını, kanunun, mülkiyeti esas alan ve yine bu mülkiyeti toplum yararına kullanmayı amaçlayan bir çalışma olduğunu belirtmiş, böylesi bir kanun ile sosyal adaletin sağlanacağından ve Türkiye'nin bu vesile ile hak ettiği medeniyet basamaklarına tırmanabileceğini ifade etmiştir.³⁹²

Abadan'dan sonra kürsüye gelen İçel Milletvekili Refik Koraltan da tasarının büyük tarım arazilerinin parçalanmak sureti ile topraksız kimseler arasında pay edilmesini öngören 17. maddesi üzerinden bazı eleştirilerde bulunmuştur. Koraltan, kanunun hukuki boyutunun anayasa ile çeliştiğini belirttikten sonra, toprak dağıtım meselesinin açıklığa kavuşturulması gerektiğini, kimlere nerelerde ve ne kadar toprak verileceğinin belirtilmemiş olmasının hem toprak sahibi kimseleri hem de topraksız kişileri zora sokacağını, bu durumun da zirai üretimi olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmiş, toprağını alın teri ile kazanıp çoğaltmış olan kişilerin de bu durumdan olumsuz etkileneceğini belirtmiştir.³⁹³ Koraltan, buna ek olarak, anayasanın 74. maddesi ile koruma altına alınan özel mülkiyet hakkının, toprak sahiplerine ödenmesi gereken paranın nasıl ödeneceğinin belirtilmemiş olması sebebi ile bu kanun tasarısı ile çeliştiğini belirtmiş, toprak sahiplerine ödenmesi gereken paranın nasıl ödeneceğinin de bir an önce açıklığa kavuşturulması gerektiğini belirtmiştir.³⁹⁴

Sinop Milletvekili Hulusi Oruçoğlu ise tasarının gerekliliğini vurgulayan kısa konuşmasının ardından, tasarının bazı noksanlıklara sahip olduğunu belirtmiştir. Toprak dağıtım işlerinin mahalli olması durumunda zaten toprak sıkıntısı çeken bir bölge olan Karadeniz Bölgesi'ndeki çiftçilerin yine topraksız kalacağını belirten Oruçoğlu, buna rağmen bu kanun tasarısının yapılacak daha kapsamlı kanunlara açılan bir kapı olması sebebiyle takdir edilesi olduğunu belirtmiştir.³⁹⁵ Oruçoğlu'nun ardından söz alan İzmir Milletvekili Halil Mentеше, tasarının kendisinden ziyade hazırlanış metoduna ciddi eleştiriler getirmiştir. Mentеше, kanunun, tesis edilen medeni mülkiyet rejimini zedelediğini belirterek, 37 il genelinde yapılan araştırmanın neticesini paylaşmıştır;³⁹⁶

“Şimdi evvela Hükümet, 37 vilayette, encümenin raporunda da vardır, Ziraat Enstitüsü öğretmenleri ve talebeleri ile yer yer tetkikat yaptırmıştır. Onun neticesinde 1.073.000 çiftçi ailesinin vaziyetini tetkik etmiştir. Rakamlar şunlardır: hiç toprağı olmayan

³⁹²TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54 Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s. 69.

³⁹³TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s. 70.

³⁹⁴TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s. 70-71., İnce, 2009,

a.g.k.s.68,

³⁹⁵TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s.74., İnce, 2009, **a.g.k.s.68.**

1.073.000 ksur içinde 61.008 kiŐiden ibarettir. 40 dönüme yakın toprağı olan (10, 20, 80, 40'a kadar) 1.073.000 içinde 663.000 tutuyor ki aşağı yukarı yarısı demektir. Bundan yukarısı 40, 50, 100, 1000 dönüme kadar gidiyor. Bu 1000 dönümden fazlası da yalnız 1876'dan ibarettir. Çiftçinin %87'si yeter derecede toprağa sahiptir. %8'i yarı toprak sahibidir. %5'i de hiç toprak sahibi değildir. Bununla da görülüyor ki, benim ilk müzakerede söylediğim hakikata uygun bir mülahaza imiŐ. Bu yaptırdıkları tetkikat ile de Hükümet bu rakamları beni elime vermiş oluyor. Bu rakamlar gösteriyor ki köylü mlk hakimdir.”

Kendisinin de bir köylü olduğunu ve çiftçiliğin ne kadar zor bir meslek olduğunu belirten Mentefe, 17. Madde ile getirilen yükümlülüğün çiftçiler için adaletsizlik teşkil ettiğini vurgulamıştır. Mentefe'den sonra, iftiyi Topraklandırma Kanunu'nun hazırlayıcısı olan Gümüşhane Milletvekili Recai Greli söz almıştır. Greli de kanunun hazırlanış esaslarına kısmi eleştiriler getirmekle beraber bu kanunun bir an önce kabul edilmesinin gerekliliği üzerinde durmuŐtur. Muğla ilinin bir kazasını örnek gösteren Greli, bu kazada yaşayan halkın toplamda 18 çiftlik içerisinde yaŐadıđını ve dolayısı ile halkın kendilerine ait topraklarının olmadığını belirtmiştir.³⁹⁷ Greli'den sonra söz alan Eskişehir Bağımsız Milletvekili Emin Sazak ise öncelikle bu kanuna olan muhalefetinin kendisinin de geniş topraklara sahip oluşundan kaynaklandığı izleniminin yanlış olduğunu, bu vatan uğruna gerekirse topraklarından ve canından vazgeebileceğini belirterek başlamış, bu kanun ile kurulması planlanan ifti ocaklarının Türk ruhuna uymadığını belirtmiştir. Kendisinin de geçici komisyonda görev yaptığını belirten Sazak, amelelere çalıştığı toprakları sahiplenme hakkının devlet müdahalesi ile komisyon raporuna eklendiğini, bu durumun kırsal kesimde ifti ve amele arasında ciddi tartışmalara yol açacağını belirtmiştir.³⁹⁸

Sazak'tan sonra komisyon çalışmalarını yakından takip etmiş olan Seyhan Milletvekili Damar Arıkoğlu söz almıştır. Kendisi de geniş miktarda toprağa sahip olan Arıkoğlu da, tasarının 16 ve 17. maddeleri arasındaki çeliŐkiye dikkat çekerek 16'ıncı madde ile 17'inci madde arasında büyük tezatların olduğunu, Hükümetin 16. madde ortak çalışan bir araziye müsaade ettiği halde 17. madde bunu kökünden kaldırmamasının ne demek olduğunu sormuŐ, ayrıca hükümetin toprak dağıtma işine ilk önce hazine topraklarından başlaması gerektiğini vurgulamıştır.³⁹⁹ Arıkoğlu'nun konuşmasından

³⁹⁶TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s. 75., İnce, 2009, a.g.k.s.69.

³⁹⁷TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s. 79., İnce, 2009, a.g.k.s.70.

³⁹⁸TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s. 81., İnce, 2009, a.g.k.s.71.

³⁹⁹TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 54. Birleşim, Toplantı 2, 14 Mayıs 1945, s. 83,

sonra kanun görüşmesi, 16 Mayıs 1945 saat 15:00'da toplanmak üzere sona ermiştir. Tasarının tekrar görüşülmeye başlanması ile söz alan Manisa Milletvekili Feyzi Uslu, kanun tasarısının ülkedeki küçük çaplı işletmeler için olumlu sonuçlar doğuracağını bu sebeple tasarısının bir an evvel kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁰⁰ Seyhan Milletvekili Ali Münif Yegena ise, mesleği çiftçilik olmadığı halde bu tasarı vasıtası ile toprak sahibi olacak kişilerin çiftçilik yapmasının sakıncalı bir durum olduğuna değinmiş, anayasanın yalnızca çiftçiye topraklandırmayı esas aldığından, çiftçi harici kimselere toprak dağıtılmasının da mümkün olmaması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁰¹

Yegena'dan sonra kürsüye gelen Aydın Milletvekili Adnan Menderes, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve geçici komisyonun çalışmalarındaki müdahaleler hakkında detaylı bir konuşma yapmıştır. Gerek hatipliği gerekse üslubu ile dikkatleri üzerine çeken Menderes, kanuna muhalif olan kesimlerin de bir nevi sözcülüğünü yapmıştır.⁴⁰²

Geçici komisyonun sözcülüğünden istifade eden Menderes, ülke ziraatının içinde bulunduğu durumun bu kanun ile daha da kötüleşeceğini vurgulayarak komisyon çalışmaları sırasında tespit ettiği usulsüzlükler üzerine uzun bir konuşma yapmıştır. Menderes, böylesi bir reform hareketine kalkışmadan önce inşa edilmesi gereken müesseselerin inşa edilmediğini, Başbakan Saraçoğlu'nun müdahalesi ile değiştirilen maddelerin iç tüzüğe ve anayasaya aykırılık teşkil ettiğini, tasarının bazı maddelerinin görüşme bittikten sonra bizzat Başbakan tarafından kurul üyeleri üzerinde baskı kurmak sureti ile eklettirildiğini, tasarının bazı tesirlere maruz kalınarak hazırlandığını ifade etmiştir.⁴⁰³ Bunlara ek olarak çiftçi ocakları kurmanın ve çiftçiliği meslek haline getirmenin de ziraatı geliştirmekten uzak bir düşünce olduğunu, bu uygulamanın nasyonal sosyalist rejimlerdeki Erbhofların uyarlanmış hali olduğunu belirtmiş, tasarının tekrar görüşülmek üzere geçici komisyona iadesini talep etmiştir.⁴⁰⁴

Kanun hakkındaki görüşmeler esnasında ilk defa hükümete karşı oluşan bir muhalefet gurubu bu denli kendini belli etmiştir. Tasarı üzerine gerçekleşen görüşmeler

⁴⁰⁰TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, Toplantı 2, 16 Mayıs 1945, s. 98.

⁴⁰¹TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, Toplantı 2, 16 Mayıs 1945, s.110.

⁴⁰²M. Toker, (1998). *Tek partiden çok partiye (1944-1950)*, (1998). Ankara: Bilgi Yayınları, s.59.,İnce, 2009, **a.g.k.s.**74.

⁴⁰³TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, Toplantı 2, 16 Mayıs 1945, s. 111-117. Tarım Bakanı Hatipoğlu, Menderes'in Başbakana ve kendisine yöneltmiş olduğu bu eleştirilere cevaben uzun 6 Haziranda bir konuşma yapmıştır. Bkz. Ulus Gazetesi, Tarım Bakanı Hatipoğlu'nun Demeci, 7 Haziran 1945, s.1-4.

⁴⁰⁴TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, 55. Birleşim, Toplantı 2, 16 Mayıs 1945, s. 116.

bir noktadan sonra milletvekillerinin kendileri arasındaki tartışmalara dönüşmüştür.⁴⁰⁵ Elazığ Milletvekili Sabit Sarıoğlu da, Menderes gibi, tasarıya Başbakan Saraçoğlu'nun müdahale ettiğini ve bu sebeple tasarının son halinin kabul edilemez hükümler içerdiğini belirtmiş, tasarıya itiraz etmiştir.⁴⁰⁶ Sarıoğlu'ndan sonra kürsüye gelen Zonguldak Milletvekili M. Emin Erişirgil ise, tasarı maddelerinin ferdi mülkiyet esasları ile çelişmediğini aksine bu kanunun, ferdi mülkiyet esaslarını güçlendirdiğini belirtmiş, 15 ve 16. maddelere, orta ziraatı zedeleyeceği yönünde getirilen eleştirilerin yersiz olduğunu aksine, bu maddelerin, ziraatı güçlendireceğini belirtmiştir.⁴⁰⁷

Meclis içerisinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu karşısında oluşan muhalefet cephesi, kanun tasarısının belirli maddeleri üzerinden geliştirdikleri söylemlerle kendilerini belli etmişlerdir. Aralarında Emin Sazak, Adnan Menderes gibi geniş topraklara sahip milletvekillerinin bulunduğu bu muhalefet gurubu, açıklamaları ile birbirlerini desteklemişlerdir. Tasarının birçok maddesi itibari ile taktire şayan olduğunu; ancak işler halde toprakların taksimi noktasında kabul edilemez olduğunu vurgulamışlardır. Muhalefet, hükümetin, toprak dağıtma işlemine hazine topraklarının dağıtılması ile başlaması gerektiği noktasında da ortak görüş bildirmiştir. İlk olarak hazine topraklarının dağıtılması görüşü, Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ tarafından yinelenirken sonra meclis oturumu sona ermiştir.⁴⁰⁸

17 Mayıs 1945 günü devam eden tasarı görüşmesinde ilk söz alan Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata olmuştur.⁴⁰⁹ Bekata da Zonguldak Milletvekili Erişirgil gibi, bu kanun tasarısının ferdi mülkiyet esaslarına zarar vermeyeceğini, aksine ferdi mülkiyeti güçlendireceğini savunmuş, ülke topraklarının, üzerinde yaşayan insanlara oranla çok geniş olduğunu; ancak toprak sahipliği anlamında büyük eşitsizlikler sebebi ile herkesin yeterli miktarda toprağa sahip olamadığını, bu kanun aracılığı ile de bu eşitsizliğin ortadan kaldırılacağını belirtmiştir.⁴¹⁰ Bekata'dan sonra söz alan Bolu

⁴⁰⁵İnce, 2009, **a.g.k.**s.76.

⁴⁰⁶TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 55. Birleşim, 16 Mayıs 1945, s.117.

⁴⁰⁷TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 55. Birleşim, 16 Mayıs 1945, s. 118-120.

⁴⁰⁸TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 55. Birleşim, 16 Mayıs 1945, s. 121., Ulus Gazetesi, "Dünkü Toplantıda Birçok Milletvekili Fikirlerini Söyledi", 17 Mayıs 1945, s.1.

⁴⁰⁹M. K. Aydın, (2018).Chp'de parti içi muhalefetin ilk örneği: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve TBMM'de yaşanan tartışmalar, Kırıkkale: Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 41, s. 359-384.

⁴¹⁰TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 56. Birleşim, 17 Mayıs 1945, s. 124., Aydın, 2018, **a.g.k.**, s.373,

Milletvekili Hıfzırrahman Raşit Öymen de Bekata'yı destekler nitelikte açıklamalarla kanunun gerekliliğine işaret etmiştir.⁴¹¹

Giresun Milletvekili Fikret Yüzatlı ise, özellikle Karadeniz Bölgesinde birçok zeytinlik arazinin bazı kişilerce haksız bir şekilde istimlak edildiğini, hükümetin, ekilebilir arazi yönünden bir hayli fakir olan bu bölgelerde nasıl bir toprak tanzimi politikası izleyeceğini merak ettiğini, Tarım Bakanı'nın bunu cevaplamasını istemiştir.⁴¹² Konya Milletvekili Sadi Irmak'ın kanunun gerekliliğini ortaya koyan kısa konuşmasından sonra söz alan Seyhan Milletvekili Naci Eldeniz, topraksız köylüye toprak vermenin iyi bir iş olduğunu; ancak bunu yaparken başka vatandaşların elinde bulunan toprakların alınmasının doğru olmadığını belirtmiş, muhalefet cephesindeki birçok milletvekili gibi, hükümetin ilk olarak kendi bünyesindeki hazine topraklarını dağıtmasının doğru olacağını söylemiştir.⁴¹³

Kütahya Milletvekili Recep Peker ise, bu kanun tasarısının sağ ve sol görüşe mensup kişiler tarafından sırf kendi ideolojilerine uymadığı için eleştirildiğini, bazı kişilerin kurma makine gibi konuşarak kanunu kötülediklerini, yürütülen bu karalama politikasının hakikati yansıtmadığını, hakikatin, kendi ameli ihtiyaçlar çerçevesinde en doğru yolu bulmak olduğunu belirtmiş, buna ek olarak beş milyon Türk çiftçisini korumak için bu kanun şart olduğunu söylemiştir.⁴¹⁴ Eskişehir Milletvekili Emin Sazak ise Peker'in kurma makine sözünü doğru bulmadığını, ülkedeki topraksızlık oranının istatistiklerdeki gibi %70 olmadığını, topraksızlık miktarının bölgelere göre değişkenlik gösterdiğini ve kanunun uygulanması halinde bile herkesin toprak sahibi yapılamayacağını belirtmiştir.⁴¹⁵ Kanun tasarısı görüşülürken özellikle belirli maddeler etrafında birleşen muhalefet, aynı zamanda CHP içerisindeki ilk örgütlü muhalefet örneği olma özelliğine sahiptir. Geniş miktarda toprak sahibi olan milletvekillerinin ekonomik ve siyasi ağırlıklarını kullanarak oluşturmaya çalıştıkları baskı, aynı zamanda ileride meydana gelen parti içi ayrışmaların da tohumlarını ekmiştir.

3.3. Kanunun Kabulü ve Uygulanması

⁴¹¹TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 56. Birleşim, 17 Mayıs 1945, s. 126.

⁴¹²TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 56. Birleşim, 17 Mayıs 1945, s. 128., Aydın, **a.g.k.** s.373.

⁴¹³TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 56. Birleşim, 17 Mayıs 1945, s.131-132

⁴¹⁴TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 56. Birleşim, 17 Mayıs 1945, s. 151.

⁴¹⁵TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 56. Birleşim, 17 Mayıs 1945, s. 136.

18 Mayıs 1945 tarihine gelindiğinde kanunun ilk 8 maddesi kabul edilmiş, diğer maddelerin tartışılması ise 1 Haziran 1945'e bırakılmıştır.⁴¹⁶ Uzun tartışmalara sebep olan 17. maddenin de tekrar gözden geçirilmesi için meclise bir önerge sunulmuştur.⁴¹⁷ Kanun maddelerinin kabulü sırasında bazı kanun maddeleri (özellikle: 1, 17 ve 34.) meclis içerisinde uzun tartışmalara sebep olmuş. Birçok milletvekili, kanun içeriğinin belirsiz hükümler içerdiğini, belirsiz olan bu kısımların açıklığa kavuşturulması gerektiğini vurgulamıştır.

Basın tarafından da söz konusu kanun maddeleri hakkında haberler çıkmıştır.⁴¹⁸ Falih Rıfkı Atay 26 Ocak 1945 tarihli yazısında, Büyük Millet Meclisi'nin, gelecek nesillere bir toprak sorunu bırakmamak şerefine kavuştuğunu belirtmiştir.⁴¹⁹ Kanunun 1.maddesi okunduktan sonra söz alan İçel Milletvekili Şefik Tugay, 1. madde ile 34 madde arasındaki ilişkiden ötürü söz aldığını bildirdikten sonra mesleği çiftçilik olmadığı halde toprak sahibi yapılmak istenen kimselere verilecek arazilerin hangi araziler olduğunu açıklığa kavuşturmanın önemine değinmiştir.⁴²⁰ Seyhan Milletvekili Ali Münif Yegena da Tugay ile aynı temelde açıklamalar yaparak, kanunun topraksız çiftçiyi toprak sahibi yapmaktan ziyade çiftçi olmayan kimseleri de toprak sahibi yapmak amacı taşıdığını belirtmiştir.⁴²¹ Söz alan Rize Milletvekili Tahsin Bekir Balta ise, 1. madde ile belirtilen köylüye arazinin yanında bakım, onarım ve canlı cansız demirbaş verilecek ibaresinin herhangi bir çalışma ile desteklenmediğini belirtmiştir.⁴²² Balta'dan sonra söz alan Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel ise, tasarı metnindeki çiftçilik yapmak isteyen ibaresinin anayasanın 74. Maddesi ile uyuşmadığını, bu kanun maddesinin kabulünün ancak anayasal bir değişiklik ile mümkün olabileceğini belirtmiştir.⁴²³ Bu kanun maddesinin anayasaya olan aykırılığı İçel Milletvekili Refik Koraltan tarafından da dile getirilmiştir. Koraltan, anayasada olmasa bile bu kanun maddesi üzerinde yapılacak bir değişiklik ile bahsi geçen

⁴¹⁶TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s.162-193.

⁴¹⁷Aydın, 2018, **a.g.k.**, s. 375.

⁴¹⁸Necmettin Sadak 17. maddeye ilişkin yazısında madde üzerinde bir tartışma yürütmüştür. Bkz.: N. Sadak, "On Yedinci Madde" Akşam Gazetesi, 27 Mayıs 1945, s.1-2. Bu madde üzerine tartışmalar gazetenin 2 ve 5 Hazirandaki sayılarında ele alınmıştır.

⁴¹⁹F. R. Atay, Toprak kanunu üzerine, Ulus Gazetesi, 26 Ocak 1945, s. 1-2.

⁴²⁰İnce, 2009, **a.g.k.s.**80, TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s. 162-163

⁴²¹TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s.163.

⁴²²TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s.164.

⁴²³TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s. 164.

çelişkinin ortadan kaldırılabileceğini belirtmiştir.⁴²⁴ Kanunun 1. maddesinde belirtilen arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçiler veya çiftçilik yapmak isteyenler hükmü, birçok milletvekili tarafından eleştirilince, Tarım Bakanı Şevket rüştü Hatipoğlu, eleştirilere cevaben şu ifadeleri kullanmıştır;⁴²⁵

“... Memlekette toprakla yaşamını kazanmak isteyen kimselerin, müstakil işletme kuracak çiftçi ailesi adetini arttıracak şekilde, arzularına iyice kani olduğumuz taktirde, bu devlet arazisi ile onları tatmin edebilmiş olmak için, onlara da toprak verileceği bu ana kanunun birinci maddesine konmuş bulunuyor. Şahıslardan topraksız olan çiftçilere dağıtmak üzere yapacağımız istimlaklardan, sanatı çiftçilik olmayan ve ileride çiftçilik yapmayı taahhüt edenlere vermeyi düşünmüyoruz.”

Kanunun 1. maddesi, muhalif milletvekillerinin itirazlarına rağmen olduğu gibi kabul edildikten sonra diğer maddelerin oylamasına geçilmiştir. Çiftçilerin, çiftçilik yapılan bölgelerde oluşturulması planlanan kütüklere çiftçilik yapmaktan vazgeçtikleri taktirde isimlerini yazdırmalarını öngören üçüncü madde ise Denizli Milletvekili Emin Arslan Tokat tarafından eleştirilmiştir. Tokat bu maddede belirtilen kayıt işlemlerinin hangi kurum tarafından yapılacağıının, ayrıca kütüklerin nerelere açılacağıının ayrıntılı bir şekilde belirtilmesi gerektiğini savunmuştur.⁴²⁶ Tasarının eleştirilen bir diğer maddesi de 4. maddedir.

Üzerinde tarım yapılacak olan arazinin tanımlandığı 4. madde, arazileri, tarla arazisi, bağ arazisi, bahçe arazisi, ağaçlık arazi, kavaklık ve okalıptüslük arazi, çayır arazisi, mera arazisi olmak üzere gruplandırmıştır.⁴²⁷ Kanun maddesine ilk eleştiri İstanbul Milletvekili Vehbi Sarıdal tarafından yapılmıştır.⁴²⁸ Sarıdal, tasarı maddesinde mera arazileri kısmında belirtilen *üzerinde ot bitmeyen* ifadesinin suistimallere yol açabileceğini, bu sebeple de kaldırılmasının daha iyi olacağını belirtmiştir.⁴²⁹ Sırayla söz alan Kayseri Milletvekili Ahmet Hilmi Kalaç ise, kavaklık ve okalıptüslük arazi ibaresinin değiştirilmesini teklif etmiştir.⁴³⁰ Amasya Milletvekili Ali Kemal Yiğitoğlu ise, madde üzerindeki kelimelerin daha özenli seçilmesinin önemine ilişkin görüşünü bildirmiştir.⁴³¹ Madde tasarısındaki bazı ibarelerin suiistimal edilebileceği üzerine

⁴²⁴TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s. 165-166.

⁴²⁵TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s. 175

⁴²⁶TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s. 175.

⁴²⁷Karaabali, **a.g.k.s.**3.

⁴²⁸Ince, **a.g.k.s.**85.

⁴²⁹TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s. 176.

⁴³⁰TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s. 176.

⁴³¹TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s. 178.

konuşma yapan bir diğer isim de Eskişehir Milletvekili Emin Sazak olmuştur. Sazak ve sonrasında söz alan birçok milletvekili bazı ibarelerin değiştirilmesi yönünde fikirlerini beyan etmişlerse de madde yapılan oylama ile olduğu gibi kabul edilmiştir.⁴³² TBMM'nin 18 Mayıs 1945 birleşiminde tasarının ilk 8 maddesi kabul edilmiş, kanunun geriye kalan maddelerinin tartışılmasına, bütçe görüşmelerinin araya girmesi sebebi ile 1 Haziranda görüşülmek üzere ara verilmiştir.⁴³³

1 Haziran 1945 tarihinde açılan meclis, kanun görüşmelerine 9. Maddeden itibaren devam etmiştir. Herhangi bir muhalefete uğramadan kabul edilen 9. ve 10. maddeden sonra 11. madde ile alakalı bazı düzeltme talepleri olmuştur. Kamulaştırma ve dağıtma işlemlerinin yapılacağı bölgelerle ilgili hükümler içeren 11. madde, Rize Milletvekili Tahsin Bekir Balta, Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel, Kayseri Milletvekili Cafer Tüzel'in eleştirilerine uğramıştır.⁴³⁴ Bu üç milletvekili, kamulaştırma işlemleri esnasında çıkacak problemlere mahal vermemek amacı ile kamulaştırmanın yapılacağı bölgelerdeki arazilerin tapu işlemlerinin yapılmasının kanun maddesinin uygulanması salahiyeti açısından önemli olduğunu temelinde açıklamalar yapmışlardır.⁴³⁵

Tartışmalara sebep olan bir diğer madde de 14. maddedir. Arazisi olmayanlara ve mesleki çiftçilik olmadığı halde çiftçilik yapmak isteyenlere verilecek arazilerin mahiyetinin belirtildiği bu madde, bazı milletvekillerinin eleştirilerine uğramıştır.⁴³⁶ Bu kanun maddesi, anayasanın 74. maddesine aykırı olduğu ve maddenin (e) fırfkası ile çiftçiye getirilen cezai hüküm gerekçesi ile bazı milletvekillerinin muhalefetine uğramıştır.⁴³⁷ Bu madde üzerine ilk söz alan milletvekili Ali Münif Yegena, madde ile belirtilen, çiftçi olmayanlara da toprak verilmesi hükmünün, anayasa ile çeliştiğini söylemiştir.⁴³⁸ Yegena'dan sonra söz alan Kütahya Milletvekili Recep Peker ise, mesleği çiftçilik olmayanlara dağıtılacak arazilerin Tarım Bakanının açıkladığı şekilde devlet arazisinden karşılanması gerektiğini, bu madde ile öngörülenin ise muallaklık taşıdığını belirtmiş, Feridun Fikri Düşünsel de Peker'in bu düşüncesine aynen katıldığını

⁴³²TBMMTD, Dönem 7, Cilt 17, Toplantı 2, 57. Birleşim, 18 Mayıs 1945, s. 178.

⁴³³Ince, 2009, **a.g.k.**,s.89.

⁴³⁴TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s. 4-10.

⁴³⁵TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s. 4-10.

⁴³⁶Ince, 2009, **a.g.k.**s.92-93.

⁴³⁷TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s. 11-20.

⁴³⁸TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s. 11.

belirtmiştir.⁴³⁹ Daha sonra kürsüye gelen bazı milletvekilleri de Peker ve Düşünsel'in açıklamalarını destekleyici açıklamalarda bulunmuşlardır.

Kanun görüşmelerinde güçlü bir muhalefet uyandıran asıl madde ise 17. madde olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde keskin ayrışmalara sebep olan ve basın da üzerine yazılar neşrettiği bu madde, aynı zamanda kanunun özü niteliğinde hükümlere sahiptir.⁴⁴⁰ Akşam Gazetesi yazarı Necmettin Sadak'ın alkışlanacak bir mesele olarak yorumladığı bu kanun, 17. madde sebebiyle basının ilgisini çekmiştir.⁴⁴¹ Topraksız ya da az topraklı çiftçilerin üzerlerinde tarım yaptığı arazilerin veya öteden beri tarım işçiliği yapanların, üzerlerinde çalıştığı toprakların, asıl toprak sahiplerine 50 dönümden az bırakılmamak şartı ile kamulaştırılabileceği hükmünü içeren madde, birçok milletvekilinin madde aleyhinde söz almasına sebep olmuştur.⁴⁴² Madde hakkında ilk söz alan Kütahya Milletvekili Alaettin Tiritöglü olmuştur. 17. maddeyi kanunun ana maddesi olarak niteleyen Tiritöglü, madde içerisindeki ifadelerin milletvekilleri arasında bile bir anlam karmaşasına yol açtığını belirterek bu konuda bir takrir vermiştir.⁴⁴³

Tiritöglü'ndan sonra söz alan Seyhan Milletvekili Cavit Oral da, verilen takriri haklı bulduğunu belirttikten sonra, kanun maddesinin toprakta hiçbir sınır tanımadığını, bu sebeple orta işletmeciyi hiçe saydığını, işletme işlevlerinin farklı olduğunu ve bu işletmelerin yaratmış olduğu istihdamın toplum açısından ne derece önemli olduğunu belirtmiş ve bu maddenin şahsi girişimlerin önünü kapadığını belirtmiştir.⁴⁴⁴

Daha sonra söz alan Aydın Milletvekili Aydın Menderes ise ilk olarak meclis içerisinde gerek komisyon çalışmalarındaki müdahale, gerekse 17. madde için verilen takrir hususunda bazı milletvekillerinin baskı altında bırakılmasının milli hakimiyet esasları ile uyuşmadığını, bu durumun millet yararına bir durum olmadığını belirtmiştir.⁴⁴⁵ Konuşmasına devamla 17. maddenin, tasarının en önemli maddesi olduğunu vurgulayan Menderes, bazı hükümet yetkililerinin (Başbakanı kastederek), milletvekilleri ve komisyon tarafından ortaya konan çalışmaları, kendi keyfi emelleri

⁴³⁹TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s.11-13

⁴⁴⁰ Erdal İnce, 2009, **a.g.k.**, s.97. Bkz.: Necmettin Sadak'ın kanun hakkında yazdığı yazı: N. Sadak, "On Yedinci Madde" Akşam Gazetesi, 27 Mayıs 1945.

⁴⁴¹ Necmettin Sadak'ın bu kanun hakkındaki yazısı için bkz.: N. Sadak, "Toprak Kanunu Anayasaya Aykırı mıdır?", Akşam Gazetesi, 2 Şubat 1945.

⁴⁴²TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s.32-48.

⁴⁴³İnce, 2009, **a.g.k.s.** 96.

⁴⁴⁴TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s. 32-35.

doğrultusunda değiştirdiklerini, bu durumun da demokrasi ile bağdaşmadığını belirtmiştir.⁴⁴⁶ Menderes'in kanun maddesine muhalefet etmesi maddeye ya da kanunun tamamına karşı oluşu temelinde değerlendirilmiş olsa da Menderes bunu reddetmiş, toprak mülkiyetinin 50 dönüm ile sınırlandırılmasının hükümetin keyfi bir uygulaması olduğunu, mevcut düzen bozulmadan da çiftçinin toprak sahibi yapılabileceğini, hükümetin bu politika ile ülke ekonomisi ve kalkınmasını yavaşlatacağını belirtmiştir.⁴⁴⁷ Menderes'in özellikle belirtmeye çalıştığı bir diğer husus ta büyük işletmelerin parçalanmak sureti ile dağıtılmasıdır ki Menderes'e göre bu durum, üretime vurulan darbeden başka bir şey değildir.⁴⁴⁸

Söz alan bir diğer vekil ile kanun hakkında baştan beri muhalif olan Eskişehir Milletvekili Emin Sazak olmuştur. Sazak konuşmasının başında bu maddeye olan muhalifliğinin asıl sebebi olarak kendisinin de toprak sahibi olmasını göstermiştir.⁴⁴⁹ Aynı zamanda maddeyi toplum yararına olmaması yönü ile eleştiren Sazak, belirtilen şekilde tanzim edilecek bir toprak sahipliğinin, memleket düzenini bozacağını belirtmiştir.⁴⁵⁰ 4 Haziran 1945 günü devam eden 17. madde görüşmelerinde ilk söz alan Manisa Milletvekili Hikmet Bayur da kanun maddesi aleyhinde konuşmuştur. Bu maddenin köylüyü toprak sahibi yapmaktan ziyade ülkedeki toprak mülkiyetini zayıflattığını belirten Bayur, Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan gibi ülkelerin de zirai reform yaptıklarını ve bu ülkelerdeki toprak mülkiyetinin Türkiye'den daha gelişmiş olduğunu, Türk Hükümeti'nin de bu meseleye dikkat etmesinin gerekli olduğunu vurgulamış, bu konuda bir de takrir vermiştir.⁴⁵¹ Sırayla söz alan ve genel olarak kanun maddesi lehinde konuşan milletvekilleri, konuşmalarında üstü kapalı bir biçimde maddenin güçlü muhalif ismi Aydın Menderes'i eleştirmişlerdir. Isparta Milletvekili Kemal Turan, Menderes'i, kanun maddesini iyi okuması ve anlaması konusunda açık bir şekilde eleştirmiş, Aydın Menderes te söz alarak kanun hakkındaki çalışmalarını şu şekilde özetlemiştir;⁴⁵²

“Kanunu ve toprak reformu, zirai kalkınma davasını muhtelif cephelerden ele almış ve bunları tetkike tabi tutmuş ve huzurunuzda vardığım neticeleri belirtmiş bir

⁴⁴⁵TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s. 36-37.

⁴⁴⁶TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s. 37-38.

⁴⁴⁷Arı, 2009, **a.g.k.s.** 99.

⁴⁴⁸TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s. 39-41.

⁴⁴⁹TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s. 46.

⁴⁵⁰TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 67. Birleşim, 1 Haziran 1945, s. 46.

⁴⁵¹TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945, s. 51-52.

arkadaşınızım... Komisyon mesaisi hakkında ve komisyondan sonraki tarzı hareketim hakkında konuştuğularına gelince; bunların hesabını sayın Alaettin Tiritöğlü'na vermek zorunda değilim.”

Menderes'ten sonra söz alan Ankara Milletvekili Mümtaz Ökmen ise, o ana kadar kanun maddesine yöneltilen eleştirilere cevap vermiş, bu kanunun şapka ya da harf kanunundan çok daha detaylı bir kanun olduğunu, bu sebeple iyice tetkik edilmesinin şart olduğunu, sırf bu sebeple 20.000 köyde tetkiklerin yapıldığını, kanun hakkındaki çalışmaların Cumhuriyet'in ilanından beri devam ettiğini söylemiştir.⁴⁵³ Benzeri çalışmaların yapıldığına dair görüşlerini bildiren bir diğer kişi de Rize Milletvekili Kemalettin Kamu olmuştur. Kamu, kanun maddesi üzerine yapılan tartışmaların gayet doğal olduğunu belirtmiş, her milletvekilinin geliştirmiş olduğu perspektifin farklı olduğunu, bu sebeple de tartışmaların ortaya çıktığını vurgulamıştır.⁴⁵⁴ Hikmet Bayur'un bazı ülkelerden örnek vererek toprak mülkiyetini değerlendirmesini eleştiren Kamu, bahsi geçen ülkelerin çoğunda toprak ile nüfus arasında homojen bir dengenin bulunmadığını, ayrıca bu ülkelerin sırf toprak meselesi yüzünden kanlı ihtilaller geçirdiğini, Türkiye'nin ise bu anlamda, bahsi geçen ülkelerden çok daha iyi bir konumda olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁵ Görüşmelere, Kamu'nun konuşmasından sonra 15 dakika ara verilmiştir.

Verilen ara sonrasında devam edilen madde görüşmeleri, Aydın Milletvekili Adnan Menderes ile Kütahya Milletvekili Alaettin Tiritöğlü arasında meydana gelen tartışmalarla bölünmüş, diğer milletvekillerinin bu tartışmalara katılmaması, tartışmanın kısa sürede bitmesi ile sonuçlanmıştır.⁴⁵⁶ Kanun maddesi üzerine söz alan milletvekilleri konuşmalarını yaptıktan sonra Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlü ve başbakan Şükrü Saraçoğlü da birer konuşma yapmışlardır. Hatipoğlü konuşmasında Adnan Menderes'in kendisine yönelttiği eleştirilere cevap verdikten sonra kendisinin Tarım Bakanı sıfatı ile devletin bir işçisi olduğunu, bahsi geçen kanunların hükümet eseri olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁷ Hatipoğlü, devamla, bu kanun maddesinin arazi mülkiyetinde herhangi

⁴⁵²TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945, s. 68.

⁴⁵³TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945, s. 69.

⁴⁵⁴TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945, s. 74.

⁴⁵⁵TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945, s. 74-75.

⁴⁵⁶Ince, 2009, **a.g.k.**s.104.

⁴⁵⁷TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945, s. 98-99.

bir değişiklik amacı taşımadığını, sadece toprak üzerinde ortakçılık uygulamasını kaldırdığını vurgulamıştır.⁴⁵⁸

Hatipoğlu'ndan sonra kürsüye gelen Saraçoğlu ise bu esaslı niteliğe sahip olan bu kanunun bir an önce kabul edilmesinin zaruretinden bahsederek Adnan Menderes'in eleştirilerine cevap vermiştir.⁴⁵⁹ Saraçoğlu, kanun çalışmalarında herhangi bir müdahalenin olmadığını, Menderes'in belirttiği gibi hükümetin sürekli kanaat değiştirmedini, kanun maddelerinin hükümet dayatması olmaktan uzak birer tetkik ürünü olduğunu belirtmiş ve kanunun 17. maddesi hakkındaki iyimser tavrını şu cümlelerle ifade etmiştir;⁴⁶⁰

“1- Bir adamın ne kadar toprağı olursa olsun, o adamın toprağını alabileceğiz. Ancak ona bırakacağımız toprak köylülerin aldığından üç katı olacaktır.

2- Alınan topraklara en çok iki misli bedel verileceği kabul edilmişti. Ben üç misli verilmesine razı oldum.

3- Amele meselesinde, eğer daimi surette çalışan amele ise, orada yerleşmiş amele maalmemnuniye, bunların da toprak almaları lazım gelir kanaatini edindik.”

321 evet oyu alarak kabul edilen 17. madde, hem içerdiği hükümler hem de meclis içerisinde bulunan muhalefetin kendini belli etmesi yönünden önemlidir. Özellikle Adnan Menderes tarafından yürütülen bu muhalefet, yer yer Emin Sazak'ın da destek vermesi ile meclis içerisinde hükümete karşı organize bir muhalefetin oluştuğunu göstermiştir.⁴⁶¹

5 Haziran 1945'te devam edilen kanun görüşmelerinin en çok tartışılan maddesi ise 21. madde olmuştur. Kamulaştırılması planlanan arazilere ödenmesi gereken paranın belirlendiği 21. madde, milletvekilleri arasında maddenin anayasaya uygunluğuna dair bazı tartışmalara sebep olmuştur.⁴⁶² Bu madde hakkında ilk söz alan İçel Milletvekili Refik Koraltan olmuştur. Koraltan'ın kamulaştırılması planlanan arazilerin sahiplerine yapılacak ödemeler ile ilgili şu sözleri, şüphesiz arazi sahiplerini yakından ilgilendiren bir meseledir;⁴⁶³

“Arkadaşlar, değer pahayı gayet açık olduğu şekilde anlamak mevkiindeyiz. Değer paha değer pahadır. E bunun ölçüsü ne olacak? Hangi yoldan hangi heyet, hangi şekilde ve

⁴⁵⁸TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945, s. 99.

⁴⁵⁹TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945, s. 104.

⁴⁶⁰TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, cilt 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945, s. 105-106.

⁴⁶¹İnce, 2009, a.g.k.s.105.

⁴⁶²TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 69. Birleşim, 5 Haziran 1945, s. 118-135.

mikyası ne olacak? Bu değer pahalı bulmak için burada bir heyet içerisinde bir yığın vatandaşların linden alacağımız tarlanın değer pahasını nasıl bulacağız? Buna imkan yok. Bir mikyas ve bir ölçü bulmalıyız ki, bununla değer pahanın manası verilmiş olsun...”

Konuşmasının devamında Karadeniz ve Akdeniz ormanlık kesimlerinde hayvancılık yapan vatandaşların durumuna değinen Koraltan, bu bölgelerde geçimlerini sağlamak amacı ile hayvancılık yapan kesimin, Osman Kanunu'nun tatbiki dolayısı ile meralarından olduklarını, gerçek bir toprak reformunun, bu insanları ovaya indirmek ve geçimlerini sağlamalarına yardımcı demek olduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁴Koraltan'ın ödeme planına ilişkin başlattığı bu tartışmaya Rize Milletvekili Bekir Balta, İstanbul Milletvekili Niyazi İsmet Gözcü, Tokat Milletvekili Galip Pekel, Niğde Milletvekili Hüseyin Ulusoy da destek vermiştir.⁴⁶⁵Yapılan oylama ile kabul edilen madde meclisten geçmiştir. Arazi verilecekler ve işletme kuracaklara Ziraat Bankası tarafından vadeli bir şekilde kredi verilmesi hükmünü içeren 47. madde hakkında ilk söz alan Kütahya Milletvekili Hamit Pekcan olmuştur. İşletme kuracaklara verilecek krediler hakkında açıklayıcı bir konuşma yapan Pekcan, bazı kredi türlerinde vadelerin 10 yıla düşürülmesinin çiftçiyi kötü etkileyeceğini, bu durumda, çiftçinin, almış olduğu krediyi ödeyemeyeceğini belirtmiştir.⁴⁶⁶

Çiftçilere verilecek kredi fonlarının kaynaklarının belirtildiği 48. madde üzerine söz alan Rize Milletvekili Tahsin Bekir Balta ve Tokat Milletvekili Galip Pekel, madde ile belirtilen hükümlerin daha şeffaf olması gerektiği yönünde görüşlerini belirtmişlerdir.⁴⁶⁷ Bu maddeden itibaren güçlü bir muhalefet ile karşılaşmayan kanun görüşmeleri, 66. maddenin de kabul edilmesi ile oylamaya sunulmuş ve komisyonda belirtilen şekliyle kabul edilmiştir.⁴⁶⁸

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile ilgili tartışmalar genel olarak üç başlık altında toplanmıştır. Bunlar; kanuna karşı olanlar, kanunu destekleyenler ve kanunu desteklemekle birlikte, bazı eksik ve yanlış yönleri olduğunu belirtenlerdir. Bakanuna karşı oluşan muhalefet, aynı zamanda CHP yönetiminin neden böylesi bir kanunu gündeme getirdiğine dair belirli düşüncelerin de oluşmasına sebep olmuştur. Tarım

⁴⁶³TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 69. Birleşim, 5 Haziran 1945, s. 121.

⁴⁶⁴TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 69. Birleşim, 5 Haziran 1945, s. 122.

⁴⁶⁵TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 69. Birleşim, 5 Haziran 1945, s. 118-132.

⁴⁶⁶TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 69. Birleşim, 5 Haziran 1945, s. 148-149.

⁴⁶⁷TBMMTD, Dönem 7, Toplantı 2, Cilt 18, 69. Birleşim, 5 Haziran 1945, s. 150-151.

⁴⁶⁸İnce, 2009, a.g.k.s.112.

Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu tarafından hazırlanan kanunun daha sonradan değiştirilmesi, muhalefet kanadının başlattığı bazı ateşli tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur.

İlk hali ile büyük çiftlik sahiplerini korur nitelikte olan kanun tasarısının değiştirilerek toprak ağalığı karşıtı bir mahiyete bürünmesi, CHP içerisindeki radikal sol kanadın, toprak ağalarına karşı yoksul köylünün yanında yer aldığı ifadesidir.⁴⁶⁹ Bir diğer görüş ise Adnan Menderes tarafından ortaya atılan Çiftçi Ocaklarının Nasyonal Sosyalist uygulamalara benzediği ve hükümetin bu ocaklar yolu ile toplumsal bir denetim kurmaya çalıştığıdır. Eleştiriler sonrasında Çiftçi Ocakları'nın kanundan çıkarılması, muhalefetin gücüne güç katmış, tartışmalar daha da alevlenmiş, muhalefet kanadı daha da belirginleşmiştir. Son olarak, görüşmelere İsmet İnönü'nün müdahale etmesi ve toprak kanununu istemeyen bir meclisin kendi meclisi olamayacağını belirtmesi, demokrasiye saldırı olarak algılanmıştır.⁴⁷⁰

Kanunun kabulü ile beraber; 1947 yılı 1950 yılları arasında 1,463.833 dönüm toprak dağıtılmıştır.⁴⁷¹ Kanun gereğince oluşturulan komisyonların çalışmaları sonucunda 1947-1950 yılları arasında köylerin %9.18'lik kesiminde toprak tevzi çalışmaları yapılmış, bu bölgelerde halka dağıtılan arazi genişliği 21.527 dönüm olarak belirlenmiştir.⁴⁷² Yine bu kanun gereğince yapılan çalışmalar ile göçmen çiftçi ailelerine ortalama büyüklüğü 59,95 dönüm olan toplamda 793.405 dönüm arazi dağıtılmıştır.⁴⁷³ Kanunun muhtevasında belirtilen özel mülklerin kamulaştırılması ve ihtiyaç sahibi ailelere dağıtılması yoluna nadiren gidilmiş, bu uygulama genel olarak toprak sahiplerinin insiyatifine bırakılmıştır. Toprak sahibi yapılmak istenen çiftçi ailelerine verilen araziler ya çok küçük olmuş ya da tarıma elverişsiz araziler olmuştur. Bu durum da genel nüfus içerisinde küçük ve parçalı arazi oranını arttırmıştır. Bu durum ekonomik işletmelerin büyüklüğünün ve mahiyetinin değişmesinde önemli bir faktör olmuştur. Aşağıdaki tablo, Tek Parti iktidarının sonunda Türkiye'deki ekonomik işletmelerin büyüklüğünü ortaya koymaktadır:

⁴⁶⁹Karaömerlioğlu, 2006, a.g.k.s.119.

⁴⁷⁰S. Akşin, (2004). *Türkiye'nin yakın tarihi*, Ankara: Kırılmaç Yayınları, s. 223-224.

⁴⁷¹D. Taraklı, (1976). *Çiftçiyi topraklandırma kanunu ve uygulama sonuçları*, Ankara: ODTÜ Yayınları, s. 117.

⁴⁷²Taraklı, 1976, a.g.k. s. 161.

⁴⁷³Taraklı, 1976, a.g.k. s. 170.

Tablo 8: İşledikleri arazi sayısına göre çiftçi ailelerinin dağılımı

	Aileler		Arazi Parçası	
	Sayı	%	Sayı	%
1	125,000	5.4	125,000	0.8
2	238,000	10.4	476,000	3.0
3	277,000	12.3	381,000	5.3
4	270,000	11.9	1,080.000	6.9
5	254,000	11.3	1,270.000	8.1
6	217,000	9.5	1,302.000	8.3
7	144,000	6.3	1,008.000	6.4
8	155,000	6.8	1,240.000	7.9
9	80,000	3.5	720.000	4.6
10	140,000	6.2	1,400.000	8.9
11	50,000	2.2	550.000	3.4
12	62,000	2.7	774.000	4.7

Kaynak: R. Aktan, (1964), *Toprak reformu esasları, toprak reformu semineri*, Ankara: TMO., s. 59.

Halk arasında Toprak Yasası olarak bilinen bu kanunun, bütün muhalefete rağmen, İsmet İnönü'nün baskısı sonucunda kabul edilip meclisten geçmesi, Atatürk döneminden itibaren resmi ideoloji haline getirilen köycülük politikasının çöktüğü anlamına gelmektedir. Beliren muhalefete karşı köylü desteğini arkasına almaya çalışan hükümetin başlattığı bu reform hareketi, köylüyü anlamaktan ve sorunlara çözüm bulmaktan uzak bir politika örneğidir. Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde toprak reformu istekleri, köylülerin örgütlü birlikteliği temelinde kurmuş olduğu örgütler ve siyasi partiler aracılığı ile dile getirilmiş, reformlar da bu istekler dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Türkiye' de ise böylesi bir örgütlü birliktelikten bahsetmek mümkün değildir. Dolayısı ile ne köylü devlete isteklerini söyleyebilmiştir ne de devlet

köylünün istekleri doğrultusunda bir reform hareketi gerçekleştirmiştir. Bu sebeple kanun, belirli miktarda devlet arazisinin dağıtılmasından ileri gidememiş, üretim ilişkilerini düzenleyemediği gibi sosyal dengelerin sağlanmasına da katkıda bulunamamıştır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından ekonomik ve sosyal çökmüşlük üzerine inşa edilen Yeni Türk Devleti, büyük zorluklara göğüs germek zorunda kalacağı bir tarihsel sürecin kapısını aralamıştır. Sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda çökmüş olan devlet dinamiklerinin inşası yeni kurulan bu devletin birincil amacı olmuştur. Cumhuriyetin ilanından hemen sonra ekonomik tedbirler alınmış, ilke edinilen liberal ekonomi anlayışı ile yeni bir yol haritası çizilmiştir.

Bir ulusun bağımsızlığının ön şartının ekonomik bağımsızlık olduğunu düşünen Mustafa Kemal ve kadrosu, 1929 yılında patlak veren Büyük Buhrandan hemen sonra ekonomide devletçilik ilkesini benimsemiş, toplumun kalkınmasını bu yolla gerçekleştireceklerine inanmışlardır. Ekonomide devlet eliyle gerçekleştirilmesi planlanan kalkınma düşüncesi çeşitli eleştirileri beraberinde getirmiş olsa da, Cumhuriyet kadrosu, plana sadık kalmıştır. 1934 yılında uygulamaya konan Birinci Beş Yıllık Sanayi planı ile hükümet, bizzat girişimci olmak koşulu ile ulusal bir ekonomi yaratmaya çalışmıştır. Başlayan bu kalkınma planında, yabancı sermaye ve sermayedarlara emperyalist niyetler taşımadıkları süre boyunca ılımlı bir politika izlenmiş, yabancı sermaye, bir nevi devlet kalkınmasında araç olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminin ekonomik yapı taşları mahiyetinde olan birçok kurum ve kuruluş bu dönemde kurulmuştur. Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde ulusalcı bir yaklaşımın benimsenmesi, Atatürk'ün ulus bağımsızlığına verdiği önemin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.

Atatürk'ün 1938 yılında vefat etmesi ile kalkınma faaliyetleri farklı bir perspektifte ilerlemeye başlamıştır. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi ile girilen bu yeni dönemde devlet mekanizması güçlendirilmiş, yönetim daha da otoriter bir mahiyete bürünmüştür. Milli Şef ve CHP'nin değişmez genel başkanlığı sıfatları ile yönetimini güçlendiren İnönü, bu otoriter girişiminin, inkılapları hızlı ve güvenli bir şekilde hayata geçirmenin bir gereği olarak görmüştür. Araştırmanın asıl konusunu oluşturan bu dönemde (1938-1950), devletin bütün dinamikleri üzerinde hakim bir güç olarak kendini gösteren Milli Şef'in politikaları ekseninde bir politika izlenmiştir.

Milli Şef iktidarının ilk yıllarında başlayan İkinci Dünya Savaşı hazırlıkları ve bu hazırlığın dünya ekonomisi üzerinde yaratmış olduğu buhran, birçok devlet gibi Türkiye'yi de ekonomik anlamda bazı tedbirler almaya itmiştir. Tarafsızlığını ilan

ederek savaş dışı kalmasına rağmen savaş hazırlıkları yapan Türkiye Devleti, savaşın yaratmış olduğu buhranı derinlemesine yaşamıştır. Hem jeopolitik konumu hem de savaşın belirsizliği, her an savaşa hazır olmayı gerektirmiş, ülke, savaşa girmeden savaş yükünü yaşamak zorunda kalmıştır.

Bu sebeple, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren sürdürülen ekonomik ilerleme ve gelişme politikası, bu dönemde duraklamıştır. Savaş şartlarının yaratmış olduğu ekonomik buhranın belirli yaşam malzemelerine ulaşımı güç kılması, Hükümetin ekonomi politikasına yön vermiştir. Ürün tedarikinin sağlanması ve piyasalarda yükselen karaborsacılık faaliyetlerinin engellemesi amacıyla müdahaleci bir ekonomi politikası izlenmeye başlanmıştır. Ekonomik dengelerin düzeltilmesi ve sosyal adaletsizliğin giderilmeye çalışıldığı bu dönemde Milli Şef Hükümeti, daha sonraları çokça eleştirilecek ve kendi sonunu hazırlayacak bazı ekonomik tedbirleri uygulamaya sokmuştur.

Uygulama, denetleme ve stok anlamındaki altyapı eksikliklerinin giderilmemiş olması yürürlüğe konan kanunlardan istenen sonucun elde edilmesini de engellemiştir. Hükümetin, ekonomik dengeleri düzenlemek ve piyasalarda oluşan kaosu durdurarak devlet denetimini hakim kılmak amacı ile çıkarmış olduğu Milli Korunma Kanunu, gerekli depolama alanlarının olmaması ve denetleyici mekanizmanın görevini tam olarak yerine getirememesi gibi sebeplerle beklenmeyen sonuçların doğmasına ve halkın mağdur edilmesine sebep olmuştur. Yabancı devletler arası olası bir harp hali kapsamında alınan bu ekonomik tedbirler, elbette ki devletin zorunlu olarak izlemesi gereken bir politikadır; ancak uygulama safhasında ortaya çıkan altyapısal problemler, zaten kötü bir durumda olan ekonominin daha da kötüleşmesi sonucunu doğurmuştur. Milli Korunma Kanunu ile ekonomik denetim anlamında geniş yetkiler edinen hükümet, uygulamada meydana gelen aksaklıklar sebebiyle kanundan istediğini elde edememiş ve çözümü, karaborsacılık faaliyetleri ile haksız bir şekilde zenginleşen sınıftan vergi almakta bulmuştur.

11 Kasım 1942'de kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu, Milli Şef döneminin eleştirilmesine sebep olan bir diğer kanun olmuştur. Nüfusun büyük bir kısmının silah altına alınmış olması sebebiyle artan savunma giderlerini hafifleteceği düşünülen bu kanun, ihtiyaç duyulan desteği sağlamış olsa da, uygulama safhasında ortaya çıkan haksız durumlar, Milli Şef Hükümetinin hem ulusal hem de uluslararası anlamda

eleştirilmesine ve prestij kaybetmesine sebep olmuştur. Varlık Vergisi kadar ses getirmemiş olsa da Türk köylüsü ve çiftçisi üzerinde yıkıcı sonuçlara sebep olan bir diğer vergi de Toprak Mahsülleri Vergisi olmuştur. 4 Haziran 1943 yılında kabul edilen Varlık Vergisi'nin tamamlayıcısı mahiyetindeki bu vergi kanunu ile hükümet, büyük miktarda üretim yapan çiftçilerden vergi almaya çalışmıştır. Diğer kanunların uygulama safhasında ortaya çıkan denetim eksikliğinin bu kanun uygulamasında da kendini göstermesi sonucu, verginin asıl yükünü geçimlik üretim yapan çiftçiler çekmiştir. Zengin olan kesimin güçlü politik bağlantılara sahip olmaları ve bu bağlantıları kullanarak bu vergilendirmeden ucuz yollu kurtulmaları, verginin, küçük çapta üretim yapan sınıf üzerindeki ağırlığının daha bir hissedilmesine sebep olmuştur.

Alınan ekonomik önlemlere rağmen stabil bir ekonominin oluşturulamaması, hükümetin büyük toprak ağaları ve tüccarlara tavır almasına sebep olmuştur. Siyasi bağlantılara sahip olan bu kesim, hükümet kadroları içerisinde dolaylı yollarla bir muhalefet ortamı yaratmış, devlet politikaları da yaratılan bu muhalefet ikliminde şekillenmiştir. Hükümetin, ekonomik güçlerinden dolayı ılımlı bir politika izlediği bu kesim, hükümet kadrosu içerisinde bazı milletvekillerinin tepkisine sebep olmuştur. Milli Şef Hükümeti'nin ekonomik büyümede ve gelişmede ekonomik gücünden faydalanarak kullanmayı düşündüğü bu kesim, beklenenin aksine, hükümet politikalarının uygulanabilirliğini sekteye uğratmıştır. Milli Şef Hükümeti son olarak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile bu kesimin gücünü kırmaya çalışmışsa da, yukarıda bahsedilen altyapı yetersizliklerinden ve bu kesimin siyasi ağırlıklarından, bu politikasını gerçekleştirme fırsatı bulamamıştır.

Genel olarak düşünüldüğünde, Milli Şef iktidarı, Atatürk ile başlatılan reform faaliyetlerinin geliştirilip ilerletilmesinden ziyade korunmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Atatürk döneminde sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda gerçekleştirilen yeniliklerin ateşli bir savunucusu olan İnönü, bu dönemde, ilerlemeye ve gelişmeye olan inancını, bu inkılapları koruyarak göstermiştir. Gerek İkinci Dünya Savaşı gerekse ülkenin içinde bulunduğu durumdan ötürü köklü yeniliklerin gözlemlenemediği ya da tam manası ile uygulanamadığı bu dönem, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde taşların yerine oturduğu bir dönem olarak nitelendirilebilir.

Bu dönem, devrimlerin korunması ve belirli noktalarda daha ileriye taşınması bakımından Cumhuriyet döneminin bir devamı olma niteliği taşımaktadır. Yukarıda

bahsedilen savaş yıllarına denk geldiği için, ilerlemeden ve gelişmeden ziyade sosyal ve ekonomik dengelerin korunmasına çalışılmış olan bu dönemde, büyük ölçüde Atatürk'ün ekonomik anlamda geliştirmiş olduğu devletçi ve ulusçu bir politika izlenmiştir. Çok Partili demokratik yaşama geçişle son bulan bu dönem, kendi koşullarına has bir siyasi bir yönetim örneğidir.

KAYNAKÇA

Belgesel Nitelikli Kaynaklar

Atatürk, M. K. *Medeni Bilgiler*, (2010), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

C.H.F. (1932), *Halk Hatipleri Teşkilatı Talimatı*, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.

C.H.F. *Halkevleri Talimatnamesi*, (1932), Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.

CHP, (9-16 Mayıs 1935), *Cumhuriyet Halk Partisi Dördüncü Büyük Kurultayı Tutulgası*, Ankara:Ulus Basımevi.

Köylerimiz (Köy Kanunu Tatbik Olunan ve Olunmayan Köy İsimlerini Alfabe Sırasıyla Gösterir), (1993), İstanbul: İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.

TBMM Zabıt Cerideleri

Toprak Reformu ve Türkiye, (1984), TBMM Kütüphane ve Tercüme Müdürlüğü Yayını

No:8, Hazırlayan: Sevgi Korkut, Ankara: TBMM Basımevi.

Sürelî Yayınlar

Akşam Gazetesi

Birikim Dergisi

Cumhuriyet Gazetesi

Düster

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi

İdare Dergisi

Kadro Dergisi

Karaca Dergisi

Karınca Dergisi

Köye Doğru Dergisi

Muhasebe ve Finansman Dergisi (MUFAD)

Resmî Gazete

Son Posta Gazetesi
Türk Ekonomi Dergisi
Ulus Gazetesi
Ülkü Halkevleri Mecmuası
Vatan Gazetesi

İkincil Kaynaklar

Acar, Y. (1991), *Tarihsel Açıdan Türkiye Ekonomisi ve İzlenen İktisadi Politikalar (1923- 1963)*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

Ahmad, F. (2007), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çev: Yavuz Alogan), İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akandere, O. (1998), *Milli Şef Dönemi, Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler*, İstanbul: İz yayıncılık.

Akar, R. (1992), *Varlık Vergisi, Tek Parti Döneminde Azınlık Karşıtı Politika Örneği*, İstanbul: Belge Yayınları.

Akar, R. (1999), *Aşkale Yolcuları: Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*, İstanbul: Belge Yayınları.

Aksanyar, N. Biçer, (2008), *M. II. Dünya Savaşı'nda Çıkarılan Varlık Vergisinin Türk Basınında ve Kamuoyunda Yansımaları, (11 Kasım 1942-15 Mart 1944)*, Sayı:21, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Akşin, S. (2004), *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, (Baskı:5), Ankara: Kırılgaç Yayınları.

Aktar, A. (2000), *Varlık Vergisi Türkleştirme Politikaları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Alpay, M. N. (1952), *Köy Davamız ve Köyün İçyüzü*, Ankara: Örnek Matbaası.

Anıl, Ç. (2000), *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

- Arar, İ. (1963), *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*, İstanbul: Baha Matbası.
- Aşçı, Z. Ç. (2012), *İsmet İnönü Döneminde Uygulanan İç Politikanın İktisadi, Sosyo-Kültürel Etkileri (1938-1950)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı.
- Atatürk, (1972), *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt:2, Ankara: Türk İnkılap Enstitüsü Yayınları.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* (1961), Yayın No: 1, Ankara: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, (2006), (Açıklamalı Dizin İle), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, (1989), Cilt:1, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Avcıoğlu, D. (1968), *Türkiye'nin Düzeni*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aydemir, Ş. S. (1969), *Tek Adam C.III*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (2000), *İkinci Adam, C.II*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (2004), *Suyu Arayan Adam*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın, M. K. (2018), *Chp'de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği: Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve TBMM'de Yaşanan Tartışmalar*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 41.
- Bahadır, Z. (1994), *Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.

- Barkan, Ö. L. (1980). *Harp Sonu Tarımsal Reform Hareketleri, Türkiye 'de Toprak Meselesi, Toplu Eserler 1*, İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Barkan, Ö. L., (1990), *Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi, Türkiye 'de Toprak Meseleleri, Toplu Eserler 1*, Baskı:1, İstanbul: Gözlem Yayınları
- Baş, H. (2006), *Varlık Vergisinin Türk Siyasal Yaşamına Yansımaları (1942-1957)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Bayraktar, N. (1999), *Halkevlerinin Ülke Kültürüne, İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Öneriler*, Ankara: Halkevleri Yayınları.
- Berkes, N. (1997), *Unutulan Yıllar*, (Yay. Haz. Ruşen Sezer), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berki, Ş. (1971), *Türkiye 'de Toprak Davası ve Mevzuat Karşısında Toprak Rejimi*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Bila, H. (1987), *Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Boratav, K. (1974), *100 Soruda Devletçilik*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, K. (1997), *Çağdaş Türkiye, İktisat Tarihi (1908-1980)*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Boratav, K. (2005), *Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2002*, Baskı: 9, Ankara: İmge Yayınevi.
- Boratav, K. (2005), *Türkiye 'de Devletçilik*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Boratav, K. (2006), *Türkiye 'de Devletçilik*, Baskı: 2, İstanbul: İmge Yayınevi.

- Bülbül, İ. (2005), *İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi.
- Cem, İ. (1999), *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Baskı:10, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Cillov, H. (1965), *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Cin, H. (1987), *Miri Arazi ve Bu Arazinin Özel Mülkiyete Dönüşümü*, Baskı: 2, Konya: Konya Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi (2003), *1923-2000*, Cilt 1 1923-1940, Ed: Bedirhan Toprak, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çakan, I. (2004), *Konuşunuz Konuşturunuz-Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı Söz*, İstanbul: Otopsi Yayınevi.
- Çalgüner, C. (1970), *Arazi Mülkiyet Rejimi ve Türkiye'deki Durum*, Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları.
- Çavdar, T. (1996), *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çeçen, A. (1990). *Atatürk'ün Kültür Kurumları Halkevleri*, Ankara, Gündoğan Yayınları.
- Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*, (1945), (Yayınlayan: Memduh Karaabalı), Ankara: Kanaat Basımevi.
- Demirkan, S. (1946), *Türkiye'de Köy davası*, İstanbul: Rekor Basımevi.
- Dinçtürk, İ. S. (2004), *Varlık Vergisi Yıllarında Türkiye Basınında Irkçı ve Milliyetçi Söylemler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Dinler, Z. (1996), *Tarım Ekonomisi*, Bursa: Ekim Kitabevi Yayınları.

- Er, F. (2000), *Milli Şef Döneminde Çağdaşlaşma Anlayışı ve Uygulamaları*,
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Atatürk
İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Eraktan, G. (2001), *Tarım Politikasının Temelleri ve Türkiye 'de Tarımsal Destekleme
Politikası*, İstanbul:Uzel Holding Yayını.
- Ergin, O. (1977), *Türk Maarif Tarihi*, Cilt: V, İstanbul: Eser Matbaası.
- Eroğul, C. (1998), *Demokrat Parti*, Ankara: İmge Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (1999), *Köy Enstitüleri Üzerine*, İstanbul: Yeni Gün Haber Basın ve
Yayıncılık.
- Gediklioğlu, Ş. (1991), *Türkiye 'de Yaygın Eğitimden Çağdaş Eğitime*, Ankara:
Kadıoğlu Matbaası.
- Gedikoğlu, Ş. (1971), *Evreleri, Getirdikleri ve Yankalarıyla Köy Enstitüleri*, Ankara: İş
Matbaacılık.
- Gedikoğlu, Ş. (1971), *Evreleri, Getirdikleri ve Yankalarıyla Köy Enstitüleri*, Ankara: İş
Matbaacılık.
- Geray, C. (1974), *Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar (Sorunlar, Yaklaşımlar,
Örgütlenmeler)*,Ankara: Ortadoğu Amme Enstitüsü Yayınları.
- Geray, C. (Ocak Şubat 1962), *Köy Kalkınması ile İlgili Bazı Meseleler*, İdare Dergisi,
Yıl: 32, Sayı:274.
- Giorgetti, F. M. Batır B. (2008), *İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim
Politikaları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları
Dergisi.
- Giritoğlu, F. (1965), *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ankara:
Ayyıldız Matbaası.

- Giz, A. (1969), *Kurtuluş Savaşı Sırasında Ankara'dan Yükselen Ses*, İstanbul: İstanbul Sanayi Odaları Dergisi.
- Glosneck, J. (1998), *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye III*, (Çeviren: Arif Gelen), İstanbul: YenigünHaber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Gönlübol, M. Sar, C. (1991), *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1939)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Gül, T. (1998), *Türk Siyasal Hayatında Recep Peker*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güvenir, O. M. (1991), 2. *Dünya Savaşında Türk Basını Siyasal İktidarın Basını Denetlemesi ve Yönlendirmesi*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.
- Hatipoğlu, Ş. R. (1936), *Türkiye'de Zirai Buhran*, Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları.
- Heper, M. (1999), *İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi*, (Çeviren: Sermet Yalçın), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Heyd, U. (1979), *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, (Çev. Kadir Günay), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnan, A. (1972), *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnan, R. (1977), *Türkiye Cumhuriyeti ve Eğitim-Bir Yokluktan Bir Atılıma Atatürk Konferansları, (1973-1974)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnce, E. (2009), *Türk Siyasal Yaşamında Çiftçiye Topraklandırma Kanunu*, İstanbul: Libra Yayınları.
- İnci, İ. (2009), *1923-1960 Döneminde Türkiye'de Tarım Faaliyetleri Üzerinden Alınan Vergiler*, Sayı:1, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi.
- İnönü, İ. (1946), *Söylev ve Demeçler*, İstanbul: Türk İnkılabı Tarihi Enstitüsü Yayınları.

- Kabacalı, A. (1987), *Milli Şef Döneminin Örtülü Sansürü*, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 38.
- Kara, A. (2006), *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri, (1932-1950)*, Ankara: 24 Saat Yayıncılık,
- Karakuş, E. (1977), *40 Yıllık Bir Gazeteci Gözüyle İşte Ankara*, İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Karaömerlioğlu, A. (2006), *Orada Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karpat, K. H. (1967), *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Kayra, C. (2011), *Savaş Türkiye Varlık Vergisi*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Kazgan, G. (2002), *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi-Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kepenek, Y. Yentürk, N. (2001), *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keyder, Ç. (1982), *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, No:3, Ankara: Yurt Yayınları.
- Keyder, Ç. (2016), *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, Baskı: 19, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (1986), *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, İstanbul: Yurt Vakfı Yayınları.
- Koçak, C. (2007), *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1950), Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme*, Cilt: 2, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2007), *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1950), Dönemin İç ve Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme*, Cilt: 2, Baskı:1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kop, K. K. (1945), *Milli Şef'in Söylev, Demeç ve Mesajları*, Ankara: Akay Kitabevi.

- Korkud, R. (1958), *Milli Mücadele, Cumhuriyet, İnönü Devri ve Matbuat*, Ankara: Türkiye Fikir Ajansı Yayınları.
- Köylü, K. (1957), *Türkiye’de Büyük Zirai Mülkler ve Bunların İşletme Şekilleri*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 154, Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Basımevi.
- Köylü, K. (1957), *Ziraat İktisadı-Zirai İşletmecilik*, (Cilt: I), Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 31, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Köymen, O. (2008), *Kapitalizm ve Köylülük, Ağalar, Üretenler ve Köylüler*, İstanbul: Yordam Kitap.
- Kuruç, B. (1963), *İktisat Politikasının Resmi Belgeleri*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Levis, B. (2007), *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Lewis, B. (1993), *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, 5. Baskı, (Çeviren: Metin Kıratlı) Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınları: Tarih Kurumu Basımevi.
- Maarif Vekilliği, Köy Enstitüleri Öğretim Programı*, (1943), Ankara: Maarif Matbaası.
- Mutlu, N. (1976), *Köy ve Köylü Sorunu*, Ankara: T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayını.
- Nadi, N. (1979), *Perde Aralığından*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Okutan, M. Ç. (2004), *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ökte, F. (1951), *Varlık Vergisi Faciası*, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- Öz, E. (1992), *Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin Gelişimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)*, Ankara:Gündoğan Yayınları.

- Özer, S. II. (Nisan 2011), *Dünya Savaşı Yıllarında Uygulamaya Konulan Toprak Mahsülleri Vergisi ve Köylü Üzerindeki Etkisi*, (Sayı: 5), Konya: Tarih Peşinde Dergisi.
- Özkök, A. (1966), *Türkiye'de Toprak Reformu İhtiyacı*, Türkiye Ekonomi Kurumu İktisadi Araştırmalar Enstitüsü Toprak Reformu Semineri, Kitap 7, 26-27 Mayıs 1965, Ankara: Başnur Matbaası.
- Özkök, A. (1971), *Türkiye'de Toprak Dağılımı: Tarihsel Gelişme ve Bugünkü Durum, Toprak Reformu ve Ekonomik Gelişme Semineri*, İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti Yayını.
- Pektaş, Ş. (2003), *Milli Şef Döneminde Cumhuriyet Gazetesi (1938-1950)*, İstanbul: Fırat Yayınları.
- Sakaoglu, N. (1993), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, Cep Üniversitesi Serisi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sertel, Z. (2000), *Hatırladıklarım*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Silier, O. (1981), *Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Şahhüseyinoğlu, H. N. (2005), *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*, Ankara: Paragraf Yayınları.
- Şapolyo, E. B., (1969), *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Ankara: Enver Matbaası.
- Şeker, K. (2000), *İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

- Şeker, K. (2011), *İnönü Dönemi Basın Hayatı ve 1948-1950 Arasında CHP ve Muhalefet Arasında Basın Alanında Yaşanan Tartışmalarda Merzifon Örneği*, Sayı 13.Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Şener, S. (Temmuz 2004), *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tarım Politikası Arayışları*, Cilt:1, Sayı:7, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Şimşek, S. (2002), *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Taraklı, D. (1976), *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları, (Güney-Doğu Anadolu Bölgesindeki Uygulama ve Örnekleme Sonuçlarıyla)*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara: Kalite Matbaası.
- Tezel, Y. S. (1994), *Cumhuriyet Dönemi’nin İktisadi Tarihi: 1923-1950*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Timur, T. (2001), *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Toker, M. (1970), *Tek Partiden çok Partiye*, İstanbul: Milliyet Yayınları,
- Toker, M. (1998), *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- Tokin, İ. H. (1934), *Türkiye Köy İktisadiyatı, Mecmua İktisadiyatından II.*, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.
- Tonguç, İ. H. (1946), *İlköğretim Kavramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Toynbee, A. J. (2000), *Türkiye III. (Bir Devletin Yeniden Doğuşu)*, (Çeviren: Kasım Yargıcı), İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A. Ş.
- Tuğlacı, P. (2008), *İsmet İnönü Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Cumhurbaşkanı’nın Hayatı ve Faaliyetleri*, İstanbul: Etik Yayınları.

- Turan, Ş. (1999), *Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, (Cilt: 4), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turan, Ş. (2003), *İsmet İnönü, Yaşamı Dönemi ve Kişiliği*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi (1938)*, (2. Baskı), İstanbul: Devlet Basımevi.
- Türkdoğan, O. (1982), *Kemalist Modelde Fert ve Devlet İlişkileri*, (Baskı: 2) İstanbul: İstanbul Kitabevi Eser Matbaası.
- Uran, H. (1959), *Hatıralarım*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Y. N. Rozaliyev, (1978), *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri, 1923-1960*, (Çeviren: Azer Yaran), Ankara: Onur Yayınları.
- Yalman, A.E. (1997), *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz 2, 1922-1971*, 2. Baskı, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş,
- Yerasimos, S. (1975), *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, (2. Tanzimattan 1. Dünya Savaşı'na)*, (Türkçesi: Babür Kuzucu), İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Yeşilkaya, N. G. (2001), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm*, Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeşilkaya, N. G. (2003), *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yetkin, Ç. (1983), *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi, 1930-1947*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Yıldırım, E. E., (2014), *İnönü Döneminde Tarih ve Eğitim: Tarih Anlayışında Süreklilik ve Değişimler*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Yıldız, M. (1998), *İnönü Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı İle Yasaklanan Yayınlar, 1938-1945*, Sayı:12, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi.

Zürcher, E. J. (2001), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev: Yasemin Saner Gönen),
İstanbul: İletişimYayınları.